

015515

นจร สุพรรณบุรี *ปริทรรศน์*

Journal of MCU Suphanburi Review

ปีที่ 3 ฉบับที่ 1 มกราคม - เมษายน 2567

Vol.1 January - April 2024

ISSN : 2821-9937 (Print)

ศูนย์ดัชนีการอ้างอิงวารสารไทย
Thai-Journal Citation Index Centre

TCI

THAIJO

Journal of MCU Suphanburi Review

วารสาร มจร สุพรรณบุรีปริทรรศน์

ปีที่ 3 ฉบับที่ 1 (มกราคม-เมษายน) 2567

ISSN: 2821-9937 (Print)

วัตถุประสงค์

เป็นวารสารด้านสังคมศาสตร์ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อส่งเสริมและสนับสนุนให้คณาจารย์ นักวิชาการ นิสิต นักศึกษาและผู้สนใจทั่วไปได้มีโอกาสเผยแพร่ผลงานทางวิชาการที่มุ่งเน้นนำเสนอองค์ความรู้ที่เป็นนวัตกรรมทางพระพุทธศาสนาบูรณาการกับศาสตร์ทางด้านสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ และผลงานทางวิชาการด้านการบริหารจัดการ โดยเปิดรับบทความทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ

กำหนดเผยแพร่ ปีละ 3 ฉบับ

ฉบับที่ 1 มกราคม - เมษายน

ฉบับที่ 2 พฤษภาคม - สิงหาคม

ฉบับที่ 3 กันยายน - ธันวาคม

ประเภทบทความที่รับตีพิมพ์: 1. บทความวิจัย (Research Article) 2. บทความวิชาการ (Academic Article) 3. บทวิจารณ์หนังสือ (Book Review)

กระบวนการพิจารณาบทความ: บทความแต่ละบทความจะได้รับพิจารณาจากคณะกรรมการกลั่นกรองบทความวารสาร (Peer Review) จำนวนไม่น้อยกว่า 3 ท่าน ที่มีความเชี่ยวชาญในสาขาวิชาที่เกี่ยวข้อง และได้รับความเห็นชอบจากกองบรรณาธิการก่อนตีพิมพ์ โดยการพิจารณาบทความจะมีรูปแบบที่ผู้พิจารณาบทความไม่ทราบชื่อหรือข้อมูลของผู้เขียนบทความ และผู้เขียนบทความไม่ทราบชื่อผู้พิจารณาบทความ (Double – Blind Peer Review)

ภาษาที่รับตีพิมพ์: เปิดรับบทความทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ

บรรณาธิการวารสาร (Editors)

1. บรรณาธิการวารสารมีหน้าที่พิจารณาคุณภาพของบทความเพื่อตีพิมพ์เผยแพร่ในวารสารที่ตนรับผิดชอบ
2. บรรณาธิการวารสารต้องไม่เปิดเผยข้อมูลของผู้นิพนธ์และผู้ประเมินบทความแก่บุคคลอื่น ๆ ที่ไม่เกี่ยวข้องในช่วงระยะเวลาของการประเมินบทความ
3. บรรณาธิการวารสารต้องตีพิมพ์บทความที่ผ่านการประเมินบทความจากผู้ทรงคุณวุฒิแล้วเท่านั้น และต้องไม่ตีพิมพ์บทความที่เคยตีพิมพ์ที่อื่นมาแล้ว
4. บรรณาธิการวารสารต้องไม่ปฏิเสธการตีพิมพ์บทความเพราะความสงสัยหรือไม่แน่ใจ แต่ต้องให้เขาพิสูจน์ข้อมูลเพื่อคลายความสงสัยนั้น ๆ ก่อน
5. บรรณาธิการวารสารต้องไม่มีผลประโยชน์ร่วมกับผู้นิพนธ์บทความ ผู้ประเมิน และทีมผู้บริหาร
6. บรรณาธิการวารสารต้องตรวจสอบการคัดลอกผลงานของผู้อื่น (Plagiarism) อย่างจริงจัง โดยใช้โปรแกรมที่เชื่อถือได้ เพื่อให้แน่ใจว่าบทความที่ตีพิมพ์นั้น ไม่ได้คัดลอกผลงานของผู้อื่นโดยไม่ได้รับอนุญาตหรือไม่มี การอ้างอิงถึง
7. หากตรวจพบการคัดลอกงานของผู้อื่น บรรณาธิการวารสารต้องหยุดการประเมินบทความและติดต่อผู้นิพนธ์บทความทันที เพื่อชี้แจงประกอบการ “ตอบรับ” หรือ “ปฏิเสธ” การตีพิมพ์บทความนั้น ๆ

ผู้ประเมินบทความวารสาร (Reviewers)

1. ผู้ประเมินบทความ ต้องรักษาความลับและไม่เปิดเผยข้อมูลใด ๆ เกี่ยวกับบทความที่ส่งมารับการพิจารณาตีพิมพ์แก่บุคคลอื่นที่ไม่เกี่ยวข้องในช่วงระยะเวลาของการประเมินบทความ (Confidentiality)
2. หลังจากได้รับบทความจากบรรณาธิการวารสารแล้ว ผู้ประเมินบทความระลึกได้ว่า ตัวเองอาจมีส่วนได้ส่วนเสียใด ๆ กับผู้นิพนธ์บทความ เช่น เป็นผู้ร่วมโครงการ หรือรู้จักเป็นการส่วนตัว หรือเหตุผลอื่น ๆ ที่ทำให้ไม่สามารถให้ข้อคิดเห็นและข้อเสนอแนะอย่างอิสระได้ ผู้ประเมินบทความควรแจ้งให้บรรณาธิการวารสารทราบ และปฏิเสธการประเมินบทความนั้น ๆ
3. ผู้ประเมินบทความ ควรประเมินบทความในสาขาวิชาที่ตนมีความเชี่ยวชาญ ไม่ควรใช้ความคิดเห็นส่วนตัวโดยไม่มีข้อมูลรองรับเป็นเกณฑ์ในการตัดสินบทความ
4. ผู้ประเมินบทความ ต้องระบุผลงานวิจัยที่สำคัญและสอดคล้องกับบทความที่กำลังประเมิน แต่ผู้นิพนธ์บทความไม่ได้อ้างถึงในบทความด้วย และหากมีส่วนใดที่มีความเหมือนหรือซ้ำซ้อนกับผลงานของผู้อื่น ผู้ประเมินบทความต้องแจ้งให้บรรณาธิการวารสารทราบด้วย

กองบรรณาธิการ

ที่ปรึกษา:

พระธรรมวัชรบัณฑิต, ศ.ดร.

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

พระมหาสมบุรณ์ วุฑฒิกโร, รศ.ดร.

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

พระสุพรรณวชิราภรณ์, ดร.

วิทยาลัยสงฆ์สุพรรณบุรีศรีสุวรรณภูมิ

รองศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุยะพรหม

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บรรณาธิการ:

พระครูโสภณวีรานุวัตร, ผศ.ดร.

วิทยาลัยสงฆ์สุพรรณบุรีศรีสุวรรณภูมิ

ผู้ช่วยบรรณาธิการ:

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วิชุกร นาคทน

วิทยาลัยสงฆ์สุพรรณบุรีศรีสุวรรณภูมิ

หัวหน้ากองบรรณาธิการ:

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.นพดล ดีไทยสงค์

วิทยาลัยสงฆ์สุพรรณบุรีศรีสุวรรณภูมิ

ทีมบรรณาธิการ:

พระมหามณเฑียร ปุริสุตโต, ผศ.ดร

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.แมะกฤษณา รักษาโฉม

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

รองศาสตราจารย์ ดร.สมาน งามสนิท

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

รองศาสตราจารย์ ดร.ธัชชนันท์ อิศรเดช

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

รองศาสตราจารย์ ดร.อัญญา หล่อตระกูล

มหาวิทยาลัยราชพฤกษ์

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อุทัย สติมัน

มหาวิทยาลัยสวนดุสิต

ดร.พุทธุสุดา หนูดหะ

มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สมปอง สุวรรณภูมา

มหาวิทยาลัยราชภัฏชัยภูมิ

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อภิษฎา ศรีเครือตง

มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลรัตนโกสินทร์

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สมคิด ดวงจักร

มหาวิทยาลัยราชภัฏหมู่บ้านจอมบึง

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.จิตาภา เร่งมีศรีสุข

มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลสุวรรณภูมิ

กองจัดการ:

พระสมุห์สามารถ จตตมโล

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ศิลปกรรม:

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.นพดล ดีไทยสงค์

วิทยาลัยสงฆ์สุพรรณบุรีศรีสุวรรณภูมิ

สำนักงานวารสาร

วิทยาลัยสงฆ์สุพรรณบุรีศรีสุวรรณภูมิ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
249 ถนน มาลัยแมน ตำบล ร้วใหญ่ อำเภอเมืองสุพรรณบุรี สุพรรณบุรี 72000

จัดพิมพ์โดย:

โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เลขที่ 79 หมู่ 1 ตำบลลำไทร อำเภอลำไทร จังหวัดพระนครศรีอยุธยา
13170 โทร. 035-248-000 ต่อ 8555, 8556, 5541. แฟกซ์. 035-248-000 ต่อ 8545

บทบรรณาธิการ

วารสาร มจร สุพรรณบุรีปริทรรศน์ 2821-9937 (Print) ปีที่ 3 ฉบับที่ 1 ประจำเดือนมกราคม-เมษายน 2567 นี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อเผยแพร่ผลงานวิชาการและผลงานวิจัยด้านสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ในสาขาวิชาที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ พระพุทธศาสนา, บริหารธุรกิจและการจัดการ, รัฐประศาสนศาสตร์, รัฐศาสตร์, การศึกษา และพระพุทธศาสนาเชิงประยุกต์กับศาสตร์ต่าง ๆ แก่นักวิชาการ นิสิต นักศึกษา คณาจารย์และผู้สนใจทั่วไป โดยเปิดรับบทความวิชาการทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ

วารสารฉบับนี้ มีบทความวิจัยและบทความวิชาการทั้งภายในมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยและภายนอกมหาวิทยาลัยหลายเรื่องที่จะช่วยชี้แนะทางการดำเนินชีวิตให้มีความสุข ที่นักวิชาการส่งเข้ารับการพิจารณาเพื่อตีพิมพ์ กองบรรณาธิการและผู้ทรงคุณวุฒิเฉพาะด้านได้พยายามคัดกรองบทความที่ดีมีคุณภาพมานำเสนอให้ผู้สนใจใคร่รู้ได้ใช้ในการศึกษาค้นคว้าทั้งสิ้น ผู้สนใจและผู้ต้องการใช้ประโยชน์สามารถค้นคว้าได้ตามประสงค์ หากมีข้อผิดพลาดในประการใด กองบรรณาธิการขอน้อมรับคำแนะนำและพร้อมจะพัฒนาวารสารฉบับนี้ให้มีคุณภาพมากยิ่งขึ้น ๆ ขึ้นไป

ขอเจริญพรขอบคุณ

พระครูโสภณวิธานุวัตร,ผศ.ดร.

บรรณาธิการวารสาร มจร สุพรรณบุรีปริทรรศน์

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
บทบรรณาธิการ	(5)
บทความวิจัย	
บทบาทวัดในการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุ : กรณีศึกษา วัดในตำบลหัวเขา อำเภอเดิมบางนางบวช จังหวัดสุพรรณบุรี	
พระอธิการติลก เดชะสยาม, พระกิตติพงษ์ มะกรูดอินทร์, นายเจษฎา กันยามาศ	1-14
บทความวิชาการ	
การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการดำเนินชีวิตอย่างมีความสุข	
ธนัชพร เกตุคง, พระครูอนุกุลกัลยาณกิจ	15-27
อิทธิพลคุณค่าของพุทธศิลป์กับการพัฒนาจิตและปัญญาในสังคมไทย	
ณัฏฐ์ ยันต์ทอง	28-42
ร่างทรง ตึกตาอุกเทพ : ทวิลักษณ์ทางความเชื่อ มूलค่า ความรุนแรง และความ ตาย	
พระปลัดระพีณ พุทธิสาโร, มัลลิกา ภูมะธน, ดิเรก ด้วงลอย	43-56
การปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาตามหลักสติปัฏฐาน 4 เพื่อการพ้นทุกข์	
พระครูสถิตธรรมมาลังการ	57-70

บทบาทวัดในการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุ : กรณีศึกษา วัดในตำบลหัวเขา อำเภอเดิม
บางนางบวช จังหวัดสุพรรณบุรี*

The Role of Temple in Developing the Quality of Life for the Elderly: A
case Study of Temple in Hua Khao Subdistrict,
Doem Bang Nang Buat District, Suphanburi Province

พระอธิการติลก เดชะสยาม, พระกิตติพงษ์ มะกรุดอินทร์, นายเจษฎา กันยามาศ

Phra Kittipong Makrudin, Phra Atigan Dilok Dechasayam, Jedsada Kanyamas

คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์, มหาวิทยาลัยราชภัฏจันทรเกษม

Faculty of Humanities and Social Sciences, Chandrakasem Rajabhat University

Corresponding Author E-mail: petek98makrudin@outlook.co.th

บทคัดย่อ

บทความวิจัยฉบับนี้ มีวัตถุประสงค์การศึกษาวิจัยดังนี้คือ 1) เพื่อศึกษาบทบาทวัดในตำบลหัวเขา อำเภอเดิมบางนางบวช จังหวัดสุพรรณบุรี กับการดำเนินงานพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุ 2) เพื่อศึกษาปัญหาและอุปสรรคการดำเนินงานพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุของวัดในตำบลหัวเขา อำเภอเดิมบางนางบวช จังหวัดสุพรรณบุรี และ 3) เพื่อศึกษาเสนอแนวทางในการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุของวัดในตำบลหัวเขา อำเภอเดิมบางนางบวช จังหวัดสุพรรณบุรี การวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้ใช้การวิจัยเชิงคุณภาพ มีการเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยการสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้างจากภาคสนามร่วมกับข้อมูลเอกสารที่ศึกษา ใช้การวิเคราะห์แบบอุปนัย และนำเสนอข้อมูลด้วยวิธีการเขียนพรรณนา โดยการคัดเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง มีผู้ให้ข้อมูลสำคัญจำนวน 16 รูป/คน เป็นตัวแทนวัด 2 วัด และผู้สูงอายุที่เข้าร่วมกับกิจกรรมของทางวัด

ผลการศึกษาพบว่า 1. บทบาทวัดในการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุ กรณีศึกษา วัดในตำบลหัวเขา อำเภอเดิมบางนางบวช จังหวัดสุพรรณบุรี มีบทบาทอยู่ด้วยกัน 5 บทบาท มี 1) บทบาทผู้เผยแผ่ศาสนาธรรม ในการดำเนินงานปฏิบัติศาสนกิจ ประกอบกิจกรรมส่งเสริมการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุ 2) บทบาทการสร้างเสริมสุขภาพอนามัย มีการดำเนินงานรณรงค์ในการออกกำลังกายในผู้สูงอายุ ใช้หอกระจายข่าววัดในการให้ความรู้เกี่ยวกับการดูแลสุขภาพ และการดูแลผู้สูงอายุ 3) บทบาทการสร้างเสริมอาชีพ มีการสนับสนุนในการจัดอบรมการสร้างเสริมอาชีพในผู้สูงอายุ และการสนับสนุนการสร้างผลิตภัณฑ์ชุมชนโดยใช้ภูมิปัญญาจากผู้สูงอายุ 4) บทบาทการศึกษาสงเคราะห์ มีการมอบทุนให้กับโรงเรียน และให้ยืมยืมใช้สถานที่ในการศึกษาเรียนรู้การสร้างอาชีพจากภูมิปัญญา

* Received February 8, 2024; Revised April 25, 2024; Accepted April 29, 2024

ผู้สูงอายุ และ 5) บทบาทสาธารณสงเคราะห์ มีการดำเนินงานบูรณาการพันธกิจอารามวัด โดยให้ความสำคัญในการรองรับผู้สูงอายุ คนพิการ ในการเข้าร่วมประกอบศาสนกิจในวันสำคัญทางศาสนา และเทศกาลสำคัญ ให้การสงเคราะห์ช่วยเหลือผู้สูงอายุที่ป่วยติดเตียง ตัดบ้าน และผู้สูงอายุที่มีฐานะทางเศรษฐกิจในครอบครัวต่ำ 2. ด้านปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินงาน พบว่า มีปัญหาด้านการประสานงานระหว่างวัดกับชุมชน ในการร่วมดำเนินกิจกรรม เพราะเหตุด้วยภาระงานของคนในชุมชน รวมถึงผู้สูงอายุ จึงไม่ได้รับความร่วมมือในการดำเนินกิจกรรมของทางวัดได้อย่างเต็มที่ ขาดการประสานงานจากหน่วยงานภายนอก ไม่ได้รับความช่วยเหลือจากหน่วยงานรัฐหรือส่วนอื่นที่เกี่ยวข้อง ในการกระจายผลิตภัณฑ์ชุมชนจากความรู้ภูมิปัญญาจากผู้สูงอายุ ในการสร้างเสริมอาชีพที่วัด มีการดำเนินร่วมกับ โรงเรียน และชุมชน 3. เสนอแนวทางการดำเนินงานการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุ ควรมีการติดต่อประสานงานขอความร่วมมือจากหน่วยงานรัฐ หรือส่วนอื่นที่เกี่ยวข้อง ในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในการสร้างเสริมอาชีพ โดยใช้ภูมิปัญญาจากผู้สูงอายุ หรือภูมิปัญญาท้องถิ่น ผลักดันให้ผลิตภัณฑ์ชุมชนสามารถกระจายออกไปสู่วงกว้าง เพื่อสร้างรายได้ให้คนในชุมชน และผู้สูงอายุ ที่เป็นการให้ผู้สูงอายุ ได้ตระหนักเห็นคุณค่าในตนเอง

คำสำคัญ: บทบาทวัด, การพัฒนาคุณภาพชีวิต, ผู้สูงอายุ

Abstract

This research aims to investigate the role of temples in the development of the quality of life of the elderly in Hua Khao Subdistrict, Doem Bang Nang Buat District, Suphanburi Province. Additionally, it seeks to identify the problems and obstacles in the development of the quality of life of the elderly in temples within the area. Furthermore, the study aims to propose guidelines for enhancing the quality of life of the elderly in temples in Hua Khao Subdistrict, Doem Bang Nang Buat District, Suphanburi Province. Qualitative research methods were employed for this study, utilizing structured interviews and document analysis. Data analysis was conducted using interpretive analysis, and findings were presented through narrative writing. The sample group consisted of 16 key informants, representing two temples and elderly participants engaged in temple activities.

The study revealed the following results: 1. The role of temples in developing the quality of life of the elderly: The case study of temples in Hua Khao Subdistrict, Doem Bang Nang Buat District, Suphanburi Province, revealed five interconnected roles: 1) Role of spiritual dissemination: Conducting religious activities and promoting activities to enhance the quality of life of the elderly. 2) Health promotion role: Organizing

exercise programs for the elderly and providing health-related knowledge through temple newsletters. 3) Vocational enhancement role: Supporting vocational training for the elderly and promoting community products using elderly wisdom. 4) Educational support role: Providing funding to schools and utilizing school facilities for vocational training using elderly wisdom. 5) Social welfare role: Renovating temple premises to accommodate the elderly and disabled during religious events and important festivals, aiding with bedridden and poor elderly individuals. 2. Problems and obstacles encountered in temple operations: The study identified coordination issues between temples and communities in conducting activities due to community members' busy schedules, including the elderly, resulting in limited participation in temple activities. Moreover, there was a lack of coordination from external agencies and insufficient support from government or other relevant agencies in distributing community products derived from elderly wisdom for income generation. 3. Proposed guidelines for improving the quality of life of the elderly: It is recommended to establish communication and collaboration with government agencies or other relevant parties for knowledge exchange in vocational training utilizing elderly wisdom or local knowledge. This would facilitate the distribution of community products to a broader audience, thereby generating income for community members and fostering self-awareness of the elderly's value and contribution.

Keyword: The Role of Temple, Developing Quality of Life, Elderly

บทนำ

ปัจจุบันประเทศไทยได้ก้าวเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2548 และก้าวเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุอย่างสมบูรณ์เมื่อปี พ.ศ. 2564 ที่ผ่านมาและจะก้าวเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุขั้นสุดยอดในปี พ.ศ. 2578 โดยมีการประมาณการว่าจำนวนประชากรผู้สูงอายุจะเพิ่มขึ้นเป็นร้อยละ 30 ของประชากรทั้งหมด เป็นการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างประชากรที่สำคัญ โดยทุกภาคส่วนได้ให้ความสนใจแนวโน้มการเปลี่ยนแปลงประชากร ไม่ว่าจะเป็นผู้บริหารสูงสุดของประเทศ รวมถึงภาคธุรกิจต่างๆก็ให้ความสนใจเพื่อที่จะวิเคราะห์หาแนวทางเพื่อรองรับการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างประชากรดังกล่าว เพื่อช่วยลดผลกระทบ รวมทั้งกำหนดยุทธศาสตร์และวิธีปฏิบัติเพื่อรับมือการเปลี่ยนแปลง ที่จะเป็นเงื่อนไขสำคัญในการพัฒนาทุกมิติ คณะกรรมการปฏิรูปะบบรองรับการเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุของประเทศไทย (2558)

ซึ่งบทบาทของวัดก็มีการปรับเปลี่ยนไปตามบริบทของสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป แต่ยังเป็นศูนย์กลางหรือศูนย์รวมให้กับสังคมในการประกอบศาสนกิจ นอกเหนือจากการประกอบศาสนกิจ

ยังอำนวยความสะดวกในด้านต่างๆ รวมถึงการส่งเสริมให้ถือปฏิบัติพัฒนาสังคมในด้านต่างๆ เช่น การส่งเสริมทางการศึกษา การส่งเสริมด้านสาธารณสุข เป็นต้น แต่ด้วยปัจจุบันแนวโน้มการเปลี่ยนแปลงทางสังคมกำลังก้าวเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุ ที่หลายฝ่ายต่างให้ความสำคัญต่อการเปลี่ยนแปลงดังกล่าว คณะผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษาประเด็นดังกล่าวเกี่ยวกับ บทบาทของวัดในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุ กรณีศึกษาวัดในตำบลห้วยเขา อำเภอดำเนินนางบวช จังหวัดสุพรรณบุรี โดยวัดในตำบลห้วยเขามีจำนวนทั้งสิ้น 9 แห่ง เป็นวัดจำนวน 5 วัด ที่พักสงฆ์ 4 โดยวัดในตำบลห้วยเขาได้มีการดำเนินงานเป็นหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล (อปต.) ภายใต้โครงการหมู่บ้านศีล 5 ในการพัฒนาฝึกอบรมด้านคุณธรรมจริยธรรมในการดำเนินชีวิต โดยยึดหลักในศีล 5 และการพึ่งพาตนเองในการดำเนินชีวิตพัฒนาคุณภาพชีวิตของตนให้ดีขึ้น และอยู่ร่วมกับสังคมได้อย่างสงบสุขให้กับประชาชนในพื้นที่ มีการเผยแผ่พระธรรมคำสอนและแนวทางวิธีปฏิบัติตามพระธรรมคำสั่งสอนให้กับประชาชนไม่ว่าจะเป็นบุคคลทั่วไปรวมถึงผู้สูงอายุ เป็นแนวทางนำไปปรับใช้ในชีวิตประจำวันปรับใช้กับปัญหาที่เกิดขึ้นในชีวิต ไม่ว่าจะเป็นทุกข์ที่เกิดทางกายหรือทุกข์ที่เกิดทางใจ สามารถที่จะเข้าใจจัดการแยกแยะได้อย่างเป็นเหตุเป็นผล เข้าใจต่อความเปลี่ยนแปลงไม่ว่าจะเป็นทางด้านร่างกาย จิตใจ หรือสภาพแวดล้อมต่างๆ ก็ดี สามารถที่จะรับรู้เข้าใจได้ มีกระบวนการคิดแยกแยะปรับใช้ในการดำเนินชีวิตได้อย่างมีความสุข รวมถึงการให้ความช่วยเหลือแก่ผู้ป่วยที่ติดเตียงโดยส่วนมากจะเป็นผู้สูงอายุ และผู้สูงอายุติดบ้านได้มีการนำถุงยังชีพไปแจกเยี่ยมเยียนสอบถามถึงความเป็นอยู่และให้กำลังใจ และยังมีการจัดกิจกรรมตามวันหยุดเทศกาลของไทยที่ได้ให้ลูกหลานในพื้นที่ที่ได้ออกไปทำงานต่างถิ่น ได้มาร่วมทำกิจกรรมกันเพื่อความสามัคคีปรองดอง และเป็นโอกาสที่ให้แต่ละครอบครัวได้ทำกิจกรรมร่วมกัน โดยมีการดำเนินงานร่วมกันของวัดกับชุมชน รวมถึงหน่วยงานหรือส่วนที่เกี่ยวข้อง อีกทั้งส่วนใหญ่ผู้สูงอายุจะเป็นกลุ่มคนที่เข้าวัดร่วมในกิจกรรมต่างๆ กับทางวัด ทั้งนี้จึงต้องการทราบบทบาทของวัดกับการพัฒนาคุณภาพชีวิตในผู้สูงอายุ ของวัดในตำบลห้วยเขา อำเภอดำเนินนางบวช จังหวัดสุพรรณบุรี โดยศึกษาวัด 2 วัด เป็นหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล (อปต.) เป็นผู้ดำเนินงานในการพัฒนา ทั้งนี้ก็เพื่อศึกษาหาแนวทางในการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุ เพื่อรับมือต่อการเปลี่ยนแปลงในปัจจุบันและอนาคตตามแนวทางพระพุทธศาสนากับสังคมไทยที่ยั่งยืนต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาบทบาทวัดในตำบลห้วยเขา อำเภอดำเนินนางบวช จังหวัดสุพรรณบุรี ในการดำเนินงานพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุ
2. เพื่อศึกษาปัญหาและอุปสรรคการดำเนินงานพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุ ของวัดในตำบลห้วยเขา อำเภอดำเนินนางบวช จังหวัดสุพรรณบุรี
3. เพื่อศึกษาเสนอแนวทางในการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุ ของวัดในตำบลห้วยเขา อำเภอดำเนินนางบวช จังหวัดสุพรรณบุรี

แนวคิดและทฤษฎี

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องอันนำไปสู่การพัฒนากรอบแนวคิดในการศึกษาวิจัย ที่ได้ประกอบแนวคิดและทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องมีดังนี้

1. แนวคิดบทบาทวัด “บทบาทวัด” หมายถึง สถานที่ในการดำเนินกิจการในหมู่สงฆ์ และเป็นที่สำหรับประกอบกิจกรรมของประชาชน ซึ่งกิจกรรมเหล่านี้ขึ้นอยู่กับหน้าที่ หรือเป็นศาสนกิจหลักของพระสงฆ์ คือ การศึกษา ปฏิบัติธรรม และการเผยแผ่ธรรมสั่งสอนประชาชน จากหน้าที่และ กิจกรรมเหล่านี้ ทำให้บทบาทของวัดได้พัฒนาขึ้นมาเป็นลำดับ กลายเป็นจุดศูนย์กลางของคนในชุมชน หรือสังคม เป็นศูนย์รวมจิตใจของประชาชน ทั้งหน้าที่ทางศาสนา การศึกษา วัฒนธรรม และสังคมโดยตรง พระธรรมปิฎก (ป.อ. ประยุตโต) (2541) และสมเด็จพระธีรญาณมุนี (2527 อ้างใน มุลินีหลวงพ่อดำไร่ชิง และสำนักงานพุทธศาสนาแห่งชาติ 2561) ได้บอกถึงมีบทบาทวัด กล่าวโดยสรุปดังนี้ 1) เป็นโรงเรียนและสอนอบรมทางศีลธรรม วิชาการ และฝึกสายอาชีพต่างๆ กับผู้ที่มาบวชและเด็กที่มาอยู่วัด 2) เป็นสถานที่ก่อกำเนิดและอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรม ในการสืบทอดวัฒนธรรม 3) เป็นสถานสงเคราะห์ ช่วยเหลือบุตรหลานของคนในชุมชน 4) เป็นสถานที่ปรึกษาแนะนำเกี่ยวกับปัญหาชีวิต 5) เป็นสถานที่ไกล่เกลี่ยระงับข้อพิพาท 6) เป็นสถานบันเทิง ที่จัดงานเทศกาลมหรสพต่างๆ ของชุมชน 7) เป็นสถานที่พักผ่อนหย่อนใจ ในการรองรับจัดทำสถานที่ให้ร่มรื่นสดชื่นด้วยธรรมชาติ 8) เป็นสถานที่พบปะ ให้กับคนในชุมชนที่ได้นัดพบปะหารือ 9) เป็นสถานที่แจ้งข่าว แพร่ข่าวสาร สื่อประชาสัมพันธ์ทั้งข่าวในชุมชนและนอกชุมชน 10) เป็นสถานที่จัดกิจกรรมของชุมชนและกิจการบางอย่างของการบริหารบ้านเมือง 11) เป็นสถานพยาบาล ในการช่วยเหลือรักษาคนในชุมชน 12) เป็นสถานที่พักอาศัยสำหรับผู้เดินทาง 13) เป็นคลังพัสดุ ในการให้ชุมชนหยิบยืมใช้อุปกรณ์เครื่องใช้ต่างๆ 14) เป็นสถานที่ประกอบพิธีกรรมและให้บริการด้านพิธีกรรม 15) เป็นที่พึ่งของผู้ตาย และญาติของผู้ตายที่มีชีวิตอยู่ นอกจากนี้ มุลินีหลวงพ่อดำไร่ชิงร่วมกับสำนักงานพุทธศาสนาแห่งชาติ (2561) ได้บอกถึงบทบาทวัดที่พึงประสงค์ ของวัดที่จัดตั้งเป็นหน่วยอบรมประชาชน ประจำตำบล ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในการพัฒนาจิตใจโดยใช้หลักธรรมเผยแพร่ออกไปถึงประชาชน ในการพัฒนารูปแบบการเผยแผ่ให้หลากหลายและทันสมัย ส่งเสริมการสร้างเครือข่าย วัด องค์กร และเอกชน ในท้องถิ่นจัดกิจกรรมโดยวัดเป็นศูนย์กลางในการเผยแผ่หลักธรรมและร่วมพัฒนาชุมชน โดยมีวัดอุประสงค์ในการดำเนินงาน 8 ประการ คือ 1) ศีลธรรมและวัฒนธรรม 2) สุขภาพอนามัย 3) สัมมาชีพ 4) สันติสุข 5) ศึกษาสงเคราะห์ 6) สาธารณสงเคราะห์ 7) กตัญญูกตเวทิตาธรรม 8) สามัคคีธรรม

2. องค์ประกอบคุณภาพชีวิตที่ดี ทีมพัฒนาคุณภาพชีวิตขององค์การอนามัยโลก (WHOQOL Group, 1996) ได้จัดองค์ประกอบของการมีคุณภาพชีวิตที่ดีไว้โดยรวม และกรมสุขภาพจิต (2545) ได้จัดทำเครื่องชี้วัดฉบับภาษาไทย ที่มีองค์ประกอบการมีคุณภาพชีวิตที่ดี 4 ด้านด้วยกัน ดังนี้ 1) ด้านร่างกาย (Physical health) การรับรู้สภาพร่างกายของบุคคล ที่มีผลต่อชีวิตประจำวัน 2) ด้านจิตใจ (Psychological) คือการรับรู้ทางจิตใจของตนเอง 3) ด้านความสัมพันธ์ทางสังคม (Social relationship)

คือการรับรู้ด้านความสัมพันธ์ของตนเองกับบุคคลอื่น 4) ด้านสิ่งแวดล้อม (Environment) คือ การรับรู้เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมที่มีผลต่อการดำเนินชีวิต

3. นิยามผู้สูงอายุ “ผู้สูงอายุ” เป็นคำที่บ่งบอกถึงตัวเลขว่ามีอายุมาก โดยนับตามอายุตั้งแต่เกิด ที่บางอาจใช้อีกคำว่า “ผู้สูงวัย” โดยพจนานุกรมราชบัณฑิตให้ความหมายว่า “คนชรา” คือ คนแก่ด้วยอายุ ชำรุดทรุดโทรม ส่วนองค์การอนามัยโลก (WHOQOL) และองค์การสหประชาชาติ (UN) ใช้คำภาษาอังกฤษว่าของผู้สูงอายุว่า Older Person or Elderly Person ที่องค์การสหประชาชาตินิยามว่า “ผู้สูงอายุ” คือ ประชากรทั้งเพศชายและหญิงที่มีอายุมากกว่า 60 ปีขึ้นไป เป็นการนิยามตามอายุตั้งแต่เกิด (มนันญา ภูแก้ว (ม.ป.ป.))

4. วรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง การศึกษาวิจัยบทบาทวัดในการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุครั้งนี้ ได้หลายมีท่านที่ได้ศึกษา โดย พระครูสังฆรักษ์ทรงพรณ ชยทตโตและคณะ (2560) ศึกษาบทบาทวัดในการพัฒนาคุณภาพชีวิต ของวัดหลวงพ่อดธรรมกายาราม อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี พบว่าวัดมีบทบาทในการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุตามหลักวิชาการทั่วไปและแนวทางพระพุทธศาสนาที่มีความสอดคล้องกัน โดยวัดได้มีบทบาทในการพัฒนาคือ 1) ด้านสุขภาพ ที่เน้นการรับผิดชอบต่อสุขภาพโภชนาการ และการออกกำลังกาย สร้างความสมดุลระหว่างสุขภาพจิตและกายที่เหมาะสม 2) ด้านเศรษฐกิจ โดยเน้นการวางแผนจัดการบัญชี และลดรายจ่าย พร้อมหลักสุขของคฤหัสถ์ 3) ด้านความสัมพันธ์ทางสังคม โดยเน้นการเข้าร่วมกิจกรรมสังคมต่างๆ ในการเสริมสร้างความสัมพันธ์กับบุคคลอื่น ด้วยหลักสังคหวัตถุธรรม 4) ด้านความสัมพันธ์ในครอบครัว ที่เน้น คือ การปรับตัวเข้าหากันของผู้สูงอายุและสมาชิกในครอบครัว และติดต่อสื่อสารระหว่างกัน ด้วยหลักพรหมวิหารธรรม 5) ด้านทัศนคติในการดำรงชีวิต ที่เน้นคุณลักษณะของสุขภาพจิตที่ดี และการปรับตัวเข้ากับสภาพแวดล้อมอย่างเหมาะสม พร้อมกับปฏิบัติสมณวิปัสสนากรรมฐานรับรู้ความเป็นจริงของร่างกาย ผ่านกิจกรรมของทางวัด นอกจากนั้น อุบลวรรณ ภาวนันท์ และคณะ (2561) ได้ศึกษาบทบาทของ “วัด” ในการส่งเสริมให้ผู้สูงอายุดำเนินชีวิตแบบอิสระและสามารถที่จะให้คุณค่ากับครอบครัวและสังคม ที่ศึกษาบทบาทและปัจจัยที่วัดไร้ซึ่ง ใช้ในการส่งเสริมผู้สูงอายุ พบว่า บทบาทอยู่ด้วยกัน 6 บทบาท คือ 1) บทบาทการปกครอง บทบาทนี้มีทุกวัดมีหน้าที่ประจำคือ ทำกิจกรรมทางศาสนาทั้งต่อตนเองและต่อพุทธศาสนิกชนที่มาวัด สร้างกิจกรรมสำหรับผู้สูงอายุ เช่นการสวดมนต์ ปฏิบัติธรรม 2) บทบาทด้านงานศาสนศึกษา มีการใช้กิจกรรมศาสนบริการในการส่งเสริมจัดตั้งหน่วยพุทธมามะกะที่มีผู้สูงอายุมาทำหน้าที่ต่างๆ สอนธรรมศึกษาแก่ผู้สูงอายุ เทศนาสอนธรรม สวดมนต์ประจำแก่ผู้สูงอายุ 3) บทบาททางการศึกษา สงเคราะห์ มีการให้ผู้สูงอายุได้เรียนรู้ตลอดชีวิตด้วยการให้ทุนการเรียน อบรมอาชีพฟรี 4) บทบาทงานเผยแผ่ศาสนาธรรม มีการจัดกิจกรรมทางศาสนพิธีให้กับผู้สูงอายุในราคาประหยัดและเรียบง่ายเผยแผ่ธรรมะผ่านสื่อสิ่งพิมพ์ของวัดไร้ซึ่งและชุมชน 5) บทบาทงานด้านสาธารณูปการ มีการให้สถานที่วัดเป็นศูนย์รวมในการชุมนุมของผู้สูงอายุเพื่อทำกิจกรรมในโอกาสต่างๆ มีการจัดตั้งอาคารชมรมผู้สูงอายุเพื่อให้ผู้สูงอายุได้ออกกำลังกายพัฒนาสุขภาพที่ดี มีสังคมของตนเอง 6) บทบาทสาธารณสงเคราะห์

มีการจัดกิจกรรมจัดหน่วยและให้คำปรึกษาแก่ผู้สูงอายุที่มีทุกข์ มีการจัดฌาปนกิจสงเคราะห์ช่วยเหลือผู้สูงอายุที่มีรายได้น้อยรวมทั้งมีโรงศพฟรี มีกิจกรรมช่วยความยากจนผู้สูงอายุ ด้วยปัจจัยด้านเงินงบประมาณของวัดไร่ขิง รวมถึงเงินบริจาค และด้านทรัพยากรมนุษย์ที่มีการทำงานร่วมกันเป็นเครือข่าย

กรอบแนวคิด

การศึกษาบทบาทวัดในการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุ ของวัดในตำบลหัวเขา อำเภอดำรงนางบวช จังหวัดสุพรรณบุรี ตัวแปรต้นได้สรุปจากการทบทวนวรรณกรรมออกมาเป็น 5 บทบาท และตัวแปรตามนั้นได้นำองค์ประกอบของคุณภาพชีวิตที่ดีขององค์การอนามัยโลกทั้ง 4 ด้าน มาใช้เป็นกรอบแนวคิดดังนี้

1 ตัวแปรต้น

บทบาทวัดในการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุ ของวัดในตำบลหัวเขา อำเภอดำรงนางบวช จังหวัดสุพรรณบุรี

- บทบาทผู้เผยแผ่ศาสนาธรรม
- บทบาทการสร้างเสริมสุขภาพอนามัย
- บทบาทการสร้างเสริมอาชีพ
- บทบาทการศึกษาสงเคราะห์
- บทบาทสาธารณสงเคราะห์

2 ตัวแปรตาม

คุณภาพชีวิตผู้สูงอายุ ในตำบลหัวเขา อำเภอดำรงนางบวช จังหวัดสุพรรณบุรี

- ด้านร่างกาย
- ด้านจิตใจ
- ด้านความสัมพันธ์ทางสังคม
- ด้านสภาพแวดล้อม

ระเบียบวิธีวิจัย

การศึกษาบทบาทวัดในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุ กรณีศึกษา วัดในตำบลหัวเขา อำเภอดำรงนางบวช จังหวัดสุพรรณบุรี การศึกษานี้จะใช้วิธีการดำเนินการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยมีวิธีดำเนินการวิจัยดังนี้

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากรที่ศึกษาในครั้งนี้ คือ ตัวแทนวัดในตำบลหัวเขา อำเภอดำรงนางบวช จังหวัดสุพรรณบุรี จำนวน 5 วัด 4 ที่พักสงฆ์ โดยผู้วิจัยเลือกศึกษา 2 วัด และผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่ในตำบลหัวเขา อำเภอดำรงนางบวช จังหวัดสุพรรณบุรี จำนวนทั้งหมด 695 คน โดยคัดเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง

โดยมีตัวแทนวัด จำนวน 10 รูป/คน โดยจะมีวัดน้ำพุ และวัดตรอกตาโพธิ์ และผู้สูงอายุที่เข้าร่วมกับกิจกรรมทางวัด จำนวน 6 คน เป็นผู้ให้ข้อมูลสำคัญในการวิจัยครั้งนี้

เครื่องมือการวิจัย

ใช้แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง (Structure Interview) เป็นการสัมภาษณ์ที่เป็นทางการ และมีมาตรฐานเดียวกัน โดยมีการกำหนดไว้ล่วงหน้า ตรวจสอบเครื่องมือวิจัยที่ใช้โดยหาค่า IOC ของผู้เชี่ยวชาญจากการให้ผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบตรวจสอบแบบสัมภาษณ์การวิจัย

การวิเคราะห์ข้อมูล และรวบรวมข้อมูล

ข้อมูลที่ได้จากการศึกษาเอกสาร ใช้วิธีการวิเคราะห์เอกสารเนื้อหา (Content Analysis) นำเสนอข้อมูลด้วยวิธีเขียนพรรณนา ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ (Interview) ใช้วิธีวิเคราะห์แบบอุปนัย (Analytic Induction) โดยนำข้อมูลมาเรียบเรียงและจำแนกกลุ่มคำอย่างเป็นระบบ จากนั้นนำมาตีความหมายเชื่อมโยงความสัมพันธ์และสร้างข้อสรุปจากข้อมูลต่างๆ ที่รวบรวมได้โดยทำไปพร้อมๆ กับการรวบรวมข้อมูล ทั้งนี้เพื่อจะได้ศึกษาประเด็นต่างๆ อย่างลึกซึ้ง

ผลการวิจัย

1. การศึกษาบทบาทวัดในการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุ กรณีศึกษา : วัดในตำบลหัวเขา อำเภอเดิมบางนางบวช จังหวัดสุพรรณบุรี จากการที่ได้สัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่าง โดยมีการคัดกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง จากตัวแทนวัดที่เป็นพระสงฆ์ที่อาศัยภายในวัด และคนในชุมชนที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับกิจกรรมของวัด ในการดำเนินงานการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุ จำนวน 10 รูป/คน และผู้สูงอายุที่ได้เข้าร่วมกับกิจกรรมกับทางวัดในตำบลหัวเขา อำเภอเดิมบางนางบวช จังหวัดสุพรรณบุรี จำนวน 6 คน เป็นผู้ให้ข้อมูลสำคัญกับการวิเคราะห์เทียบกับเอกสาร บทบาทวัดกับการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุ กรณีศึกษา วัดในตำบลหัวเขา อำเภอเดิมบางนางบวช จังหวัดสุพรรณบุรี พบว่า วัดจะมีบทบาทการพัฒนาอยู่ด้วยกัน 5 บทบาท มีดังนี้

1.1 บทบาทผู้เผยแผ่ศาสนาธรรม ดำเนินงานปฏิบัติตามศาสนกิจวันสำคัญทางศาสนา และในวันเทศกาลสำคัญต่างๆ เช่น กิจกรรมวันแม่ กิจกรรมวันพ่อ กิจกรรมวันครอบครัวที่ให้มีการรดน้ำขอพรจากผู้สูงอายุในช่วงเทศกาลสงกรานต์ รวมถึงการการสวดมนต์ข้ามปีที่ได้ส่งเสริมรณรงค์ให้คนในครอบครัวได้พากันมาทำกิจกรรมร่วมกันที่เป็นการส่งเสริมความสัมพันธ์กับคนในครอบครัว รวมถึงเป็นการสร้างความสามัคคีอันดีกับคนในชุมชน เป็นผู้นำทำกิจกรรมเผยแผ่หลักธรรมในทุกวันพระ มีการเปิดหอกระจายข่าวของวัดให้ความรู้เกี่ยวกับหลักธรรมให้แก่งคิดในการดำเนินชีวิต และเทศน์สนทนาธรรมในทุกวันพระและในโอกาสวันสำคัญต่างๆ ประกอบกิจกรรมทำวัตรสวดมนต์และปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานให้กับบุคคลทั่วไปและผู้สูงอายุที่ส่วนใหญ่จะเป็นผู้สูงอายุมากกว่าบุคคลทั่วไปหรือผู้ที่อยู่ในวัยทำงาน

ทั้งนี้ก็ได้มีการรณรงค์เชิญชวนลูกหลานของผู้สูงอายุที่เข้ามาวัดอยู่แล้ว มาร่วมทำกิจกรรมร่วมกัน และเป็น การได้เข้ามาดูแลสุขภาพด้วยในตัว ที่พบว่าผู้สูงอายุที่เข้าร่วมต่างมีมุมมองทัศนคติที่ดีขึ้นต่อการดำเนินชีวิต ลดการด้อยค่าในตนเองลงได้ เข้าใจภาวะการเปลี่ยนแปลงของตนเองและสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลง ไป มีความสุขที่ได้ทำกิจกรรมร่วมกับคนในครอบครัว และการมีปฏิสัมพันธ์ที่ดีกับคนอื่นในสังคม ที่แต่ละครอบครัวรวมถึงผู้สูงอายุให้การเข้าร่วมกิจกรรมเป็นอย่างดี ตามวาระโอกาสที่ตนเข้าร่วมได้ โดยวัดได้ติดต่อประสานงานกับผู้นำชุมชนคนในชุมชนและคณะกรรมการของทางวัด ในการ ประชาสัมพันธ์รณรงค์ให้ญาติโยมเข้าร่วมกิจกรรมทางศาสนากับทางวัด อย่างเช่น วันสำคัญทางศาสนา และเทศกาลต่างๆ รวมถึงการประชุมร่วมกันระหว่างวัดกับญาติโยมในชุมชนหรือคณะกรรมการภายในวัด และคนอื่นๆในชุมชนได้เข้ามามีส่วนร่วมกับกิจการของวัด โดยมีลักษณะการทำงานร่วมกันเป็นเครือข่าย

1.2 บทบาทการส่งเสริมสุขภาพอนามัย วัดได้ใช้หอกระจายข่าวของวัดเป็นสื่อประชาสัมพันธ์ ในการให้ความรู้ด้านการดูแลสุขภาพ ความรู้ทางแพทย์วิถีธรรม แพทย์แผนไทย วิธีการดูแลสุขภาพ ให้กับ คนในชุมชนได้ฟังในวันพระ และโอกาสสำคัญต่างๆของทางวัดควบคู่ไปกับการเผยแพร่ธรรมะ ให้ตระหนัก ถึงการดูแลสุขภาพรวมถึงการให้ความรู้ในการช่วยเหลือดูแลผู้สูงอายุที่อยู่ที่บ้าน โดยตระหนักและเข้าใจ ภาวะการเปลี่ยนแปลงของผู้สูงอายุ โดยผู้ดูแลต้องรักษาสภาพจิตใจเข้าใจต่ออารมณ์ตนเองเป็นสำคัญ ใน การช่วยเหลือดูแลผู้สูงอายุ นอกเหนือจากความรู้วิธีการรักษาทางการแพทย์ มีการส่งเสริมการออกกำลังกาย ในผู้สูงอายุ โดยมีหอประจำโรงพยาบาลประจำตำบล และสมาชิกอาสาสมัครสาธารณสุขประจำ หมู่บ้าน (อสม.) มาช่วยให้ความรู้และให้ผู้สูงอายุได้ออกกำลังกายด้วยตนเองที่จะทำอยู่เป็นประจำเดือนละ 2-3 ครั้ง ที่ได้ประสานงานกับผู้นำชุมชนหรือคณะกรรมการของทางวัด ในการประชาสัมพันธ์เชิญชวนชัก จูงให้มีการมาออกกำลังกายภายในชุมชน โดยใช้สถานที่ของวัดในการดำเนินกิจกรรม โดยผู้สูงอายุต่างก็มี การส่งเสริมสุขภาพที่ดี มีการดูแลสุขภาพ ทานอาหารที่ดีต่อสุขภาพ ร่วมกับการได้รับความดูแลจาก ครอบครัว และการเข้ามามีส่วนร่วมการออกกำลังกาย เสริมจากการออกกำลังกายที่ประจำอยู่ที่บ้าน เช่น การทำสวน รดน้ำต้นไม้ หาหน่อไม้ หาผืนเผ่าถ่าน เป็นต้น

1.3 บทบาทการสร้างเสริมอาชีพ วัดได้ให้การสนับสนุนด้านสถานที่ในการ และกิจกรรม การทำน้ายาล้างจานสร้างเสริมอาชีพให้กับผู้สูงอายุ ที่ได้รับการอบรมจากกลุ่มชมรมแม่บ้านตำบลหัวเขา มีการสนับสนุนส่งเสริมการสร้างผลิตภัณฑ์ในชุมชนโดยการปลูกมะนาว เพื่อจะแปรรูปทำเป็นผลิตภัณฑ์ โดยใช้ภูมิปัญญาความรู้ความเชี่ยวชาญจากผู้สูงอายุมาเป็นผู้ให้ความรู้ด้านการเพาะปลูกปักชำ ที่สอนให้กับเยาวชนและบุคคลทั่วไปรวมถึงผู้สูงอายุเพื่อสร้างอาชีพและรายได้เสริมให้กับคนในชุมชน เป็นการให้ความสำคัญเห็นคุณค่าในผู้สูงอายุ ทำให้ผู้สูงอายุมีรายได้เสริมจากรายได้หลักที่ตนมีอยู่ และยังช่วยให้ผู้สูงอายุได้ตระหนักเห็นคุณค่าในตนเอง โดยผู้สูงอายุต่างก็เข้าร่วมทำกิจกรรมร่วมกัน เป็นอย่างดี ทำให้ผู้สูงอายุนั้นได้รู้สึกตนมีคุณค่า รู้สึกดีสนุกที่ได้เข้าร่วมกิจกรรม และรู้สึกว่าตนยังเป็น ส่วนหนึ่งของสังคม โดยเป็นดำเนินงานร่วมกันกับโรงเรียน วัด และคนในชุมชน โดยวัดเป็นผู้สนับสนุนให้ หยิบยืมใช้สถานที่อุปกรณ์ และทุนอุดหนุน

1.4 บทบาทการศึกษาสงเคราะห์ มีการมอบทุนให้กับโรงเรียน ในการเรียนรู้ศึกษาการ กระเกษตรกรรมจากภูมิปัญญาผู้สูงอายุ และคนในชุมชนได้เข้ามาแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน รวมถึงการ เรียนรู้การสร้างผลิตภัณฑ์ชุมชนจากภูมิปัญญาผู้สูงอายุ ร่วมกับคนในชุมชน การทำน้ำกระเจี๊ยบที่เป็นพืช เศรษฐกิจในพื้นที่ และน้ำอื่นๆ โดยให้มีการใช้สถานที่ และหยิบยืมอุปกรณ์เครื่องใช้ของวัด มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ให้คำปรึกษาแก่ผู้สูงอายุ ที่ได้สอดแทรกธรรมะ แง่คิดแนวทางแก้ไขปัญหาในการ ปรับมุมมองทัศนคติ ให้กับผู้สูงอายุ ทำให้ผู้สูงอายุรู้สึกสบายใจ และสนุกที่ได้พูดคุยแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ซึ่งกันและกัน

1.5 บทบาทสาธารณสงเคราะห์ มีการดำเนินงานการทำนุบำรุงศาสนสถานและอาคารภายใน วัดเพื่อรองรับผู้ที่เข้ามาร่วมพิธีกรรมทางศาสนา สวดมนต์ทำวัตรและปฏิบัติธรรม โดยให้ความสำคัญกับ การรองรับผู้สูงอายุและผู้พิการ ให้มีทางเดินขึ้นสำหรับคนพิการกับผู้สูงอายุที่เป็นทางเนินเรียบขึ้นและ ขึ้นบันไดที่ต่ำเพื่อให้เหมาะกับการเดินขึ้นลงของผู้สูงอายุ มีอากาศถ่ายเทไวแฉะเงียบสงบให้กับผู้สูงอายุที่เข้า มาปฏิบัติธรรมถือศีลอุโบสถ ให้ผู้สูงอายุได้รู้สึกผ่อนคลายนอกเหนือจากการรองรับบุคคลทั่วไป ทั้งยัง พบว่า ผู้สูงอายุมีความพึงพอใจที่ได้เข้ามาบำเพ็ญกุศลสวดมนต์ทำวัตรปฏิบัติธรรม และประกอบพิธีกรรม มีการรวมกลุ่มพูดคุยแลกเปลี่ยนกันของผู้สูงอายุ ทำกิจกรรมร่วมกัน สภาพแวดล้อมอากาศถ่ายเทได้ สะดวกที่ทำให้เกิดความรู้สึกสบายผ่อนคลาย สามารถเดินเห็นได้สะดวก อีกทั้งวัดได้มีการดำเนินงานในการ สงเคราะห์ช่วยเหลือกลุ่มผู้สูงอายุ ที่ป่วยติดเตียงและผู้สูงอายุที่อยู่ติดบ้าน เพราะวัดเคยได้รับการอุปฐาก จากญาติโยมในสมัยที่ยังแข็งแรงคืออยู่ เมื่อญาติโยมมีอายุมากขึ้นด้วยสภาพร่างกายที่ไม่เอื้ออำนวย ช่วยเหลือตนเองได้ยาก และบางคนป่วยเป็นโรคร้ายแรงจนไม่สามารถช่วยเหลือตนเองได้ วัดจึงต้อง ออกไปเยี่ยมเยียนไปให้กำลังใจ นำสิ่งของอุปโภคบริโภคพร้อมกับเงินปัจจัยไปมอบให้ มีการติดต่อ ประสานงานกับผู้นำชุมชนในการสอบถามข้อมูลบ้านของผู้สูงอายุที่อยู่ติดเตียง ผู้สูงอายุที่อยู่ติดบ้าน ผู้สูงอายุที่มีฐานะทางเศรษฐกิจในครอบครัวที่ต่ำ ผู้สูงอายุต่างรู้สึกยินดีที่ได้รับการอนุเคราะห์ช่วยเหลือ จากทางวัด และทำให้คนในครอบครัวรวมถึงผู้สูงอายุต่างมีกำลังใจ โดยวัดมีการติดต่อประสานงานกับวัด ในตำบลหัวเขาหรือเขตอำเภอเดียวกัน รวมถึงผู้มีจิตศรัทธาในการรวบรวมสิ่งของบริจาคอันรวมถึงทุน ทรัพย์ เพื่อนำสิ่งของพร้อมกับเงินปัจจัยไปมอบให้ในแต่ละบ้าน บางครั้งก็จะประสานงานให้กับคนใน ชุมชนหรือผู้ที่เกี่ยวข้องกับทางวัดไปแจกแทน มีการรับส่งผู้สูงอายุโดยจะประสานงานให้คณะกรรมการนั้น ส่งผู้สูงอายุถึงที่บ้าน รวมถึงการเลี้ยงอาหารกลางวันให้กับผู้สูงอายุที่ได้เข้าร่วมพิธีกรรมทางศาสนา สวด มนต์ให้พระรวมถึงการปฏิบัติธรรมในทุกวันพระทั้งในและนอกพรรษา ที่เป็นกิจกรรมที่ให้เป็นประจำของ ทางวัดในการพัฒนาจิตใจ ที่ทำให้ผู้สูงอายุได้มีกำลังใจ และสามารถมีมุมมองทัศนคติที่ดีต่อตนเองและคน อื่นๆในสังคมไปในทิศทางที่ดีขึ้น ไม่รู้สึกว่าตนเองแปลกแยกหรือโดดเดี่ยว ทั้งทางวัดยังช่วยเหลือบริการ ทางด้านน้ำดื่มให้กับญาติโยมที่มาออกกำลังกาย รวมถึงการให้บริการช่วยเหลือด้านน้ำดื่มให้กับญาติโยมที่ เข้ามาช่วยทางวัดปรับภูมิทัศน์ภายในวัด และในชุมชนโดยรอบ

2. จากการศึกษาด้านปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินงานของวัดในการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุ กรณีศึกษา วัดในตำบลหัวเขา อำเภอเดิมบางนางบวช จังหวัดสุพรรณบุรี พบว่ามีปัญหาด้านการติดต่อประสานงานระหว่างวัดกับชุมชน ไม่ได้ได้รับความร่วมมือจากคนในชุมชนรวมถึงการเข้าร่วมกับกิจกรรมที่ทางวัดได้มีการดำเนินงานเท่าที่ควร เพราะภาระงานของคนในชุมชนที่เป็นช่วงของคนวัยทำงาน ถึงแม้ผู้สูงอายุที่มีอายุ 60 ปี ขึ้นไปยังทำมาหาเลี้ยงชีพอยู่ เพราะส่วนใหญ่มีรายได้เฉลี่ยต่อครอบครัวที่น้อย จึงเป็นเหตุให้คนในชุมชนไม่สามารถสละเวลามาร่วมดำเนินการกับกิจกรรมต่างๆ ร่วมกับวัดได้อย่างเต็มที่ อีกทั้งยังขาดการประสานงานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง จากการที่วัดกับโรงเรียนและคนในชุมชนได้มีการทำโครงการส่งเสริมอาชีพให้กับคนในชุมชนและผู้สูงอายุ ที่เป็นเหตุให้ต้องล้มเลิกไป เพราะไม่สามารถกระจายสินค้าในวงกว้างได้ ไม่สามารถเพิ่มรายได้จากการส่งเสริมอาชีพดังกล่าว จึงเป็นเหตุต้องหยุดไป แต่ยังมีร่วมกันทำระหว่าง โรงเรียน ผู้สูงอายุ และคนในชุมชน ในงานสำคัญของทางวัด เช่น งานประจำปี ทอดกฐิน เทศน์มหาชาติ เป็นต้น เพื่อเลี้ยงแจกจ่ายให้กับคนที่เข้ามาร่วมงาน

3. จากการศึกษาหาแนวทางและเสนอแนวทางการดำเนินงานพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุ กรณีศึกษา วัดในตำบลหัวเขา อำเภอเดิมบางนางบวช จังหวัดสุพรรณบุรี จากการได้เข้าไปสัมภาษณ์ผู้สูงอายุและผู้ที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินงานของวัด พบว่า อาจจะต้องมีการติดต่อประสานงานขอความร่วมมือจากภาคส่วนที่เกี่ยวข้องหรือหน่วยงานของรัฐ ในการดำเนินการขับเคลื่อนส่งเสริมอาชีพส่งเสริมรายได้ให้กับคนในชุมชนและผู้สูงอายุให้ประสบความสำเร็จ โดยใช้ความรู้ภูมิปัญญาจากผู้สูงอายุ วัดอาจจะต้องส่งเสริมให้มีการสร้างรายได้เสริมกับผลิตภัณฑ์ที่ใช้ภูมิปัญญาที่มีอยู่ในชุมชนอีกครั้ง เพราะแต่ละชุมชนของวัดต่างมีผลิตภัณฑ์ชุมชนด้วยกัน เช่น การทำน้ำกระเจียบที่เป็นพืชเศรษฐกิจของคนในชุมชน การสานตะกร้าด้วยผักตบชวา ที่จะเป็นการส่งเสริมการทำกิจกรรมกลุ่มร่วมกันให้มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้โดยใช้ความรู้ภูมิปัญญาจากผู้สูงอายุ อีกทั้งยังเป็นการส่งเสริมรายได้ให้กับคนในชุมชน และยังจะต้องการจัดหาโต๊ะเก้าอี้และสิ่งของเครื่องใช้อาหารเครื่องดื่มและยาสามัญประจำบ้าน ไว้คอยให้บริการผู้สูงอายุที่เข้ามาปฏิบัติธรรม และทำพิธีกรรมทางศาสนา เพราะผู้สูงอายุต้องการการพัฒนาด้านจิตใจเป็นสำคัญ ดูแลจัดการอารามวัดให้สะอาดร่มรื่นให้เกิดความรู้สึกสงบผ่อนคลายเพื่อรองรับกับผู้ที่เข้ามาในวัด

สรุปและอภิปรายผล

จากการศึกษาบทบาทวัดในการพัฒนาคุณภาพชีวิต กรณีศึกษา วัดในตำบลหัวเขา อำเภอเดิมบางนางบวช จังหวัดสุพรรณบุรี ในวัดอุประสงค์ที่ 1. วัดมีบทบาทในการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุอยู่ด้วยกัน 5 บทบาท มี 1) บทบาทผู้เผยแผ่ศาสนาธรรม ในการดำเนินงานปฏิบัติศาสนกิจวันสำคัญทางศาสนา และเทศกาลสำคัญ หนุนการทำกิจกรรมร่วมกับผู้สูงอายุ ในการสร้างเสริมความสัมพันธ์อันดีในครอบครัว และความสามัคคีในชุมชน เผยแผ่ธรรมะในทุกวันพระ ผ่านหอกระจายข่าววัด และการเทศ

สนทนาธรรม โดยมีการประสานกับคนในชุมชน ในการดำเนินกิจกรรมร่วมกันกับทางวัด ที่มีลักษณะการทำงานร่วมกันเป็นเครือข่าย 2) บทบาทการสร้างเสริมสุขภาพอนามัย มีการรณรงค์ให้ผู้สูงอายุได้มาการออกกำลังกายร่วมกัน ใช้หอกระจายข่าวของวัด เป็นสื่อประชาสัมพันธ์ให้ความรู้ด้านการดูแลสุขภาพ และวิธีการดูแลสุขภาพผู้สูงอายุที่อยู่ที่บ้าน 3) บทบาทการสร้างเสริมอาชีพ ดำเนินกิจกรรมสร้างผลิตภัณฑ์ชุมชน และการทำเกษตร จากภูมิปัญญาผู้สูงอายุ และคนในชุมชน ร่วมกับทางโรงเรียน คนในชุมชน และผู้สูงอายุ มีการดำเนินกิจกรรมอบรมสร้างเสริมอาชีพ จากชมรมแม่บ้านตำบลหัวเขา โดยวัดสนับสนุนการหยิบยืมใช้สถานที่ 4) บทบาทการศึกษาสงเคราะห์ มอบทุนให้กับโรงเรียนให้มีการจัดกิจกรรมเรียนรู้การทำเกษตร สร้างผลิตภัณฑ์ชุมชน จากภูมิปัญญาของผู้สูงอายุ และคนในชุมชนได้มาแลกเปลี่ยนเรียนรู้พูดคุยให้คำปรึกษากับผู้สูงอายุที่เข้ามาปฏิบัติธรรม และสอดแทรกธรรมะ แง่คิดแนวทางแก้ไขปัญหให้กับผู้สูงอายุ 5) บทบาทสาธารณสุขสงเคราะห์ วัดได้ดำเนินงานบูรณะปฏิสังขรณ์ รวมถึงสาธารณูปโภคต่างๆ เพื่อรองรับพุทธศาสนิกชน โดยให้ความสำคัญกับผู้สูงอายุ และคนพิการ ในการเข้ามาร่วมปฏิบัติศาสนกิจ สงเคราะห์ช่วยเหลือผู้สูงอายุที่ป่วยติดเตียง ติดบ้าน และผู้สูงอายุที่มีฐานะทางเศรษฐกิจในครอบครัวต่ำ ในการช่วยเหลือของอุปโภคบริโภครวมถึงทุนทรัพย์ โดยประสานงานรวบรวมสิ่งของบริจาคทุนทรัพย์ จากวัดในเขตตำบลและในอำเภอเดียวกัน และผู้มีจิตศรัทธา ในการช่วยเหลือสงเคราะห์ สอดคล้องกับการศึกษาของ คุณอุบลวรรณ ภาวนันท์ (2561) ด้านบทบาทเผยแผ่ศาสนาธรรม บทบาทการศึกษาสงเคราะห์ ที่ให้ผู้สูงอายุได้เรียนรู้ตลอดชีวิต โดยมอบทุนการศึกษา สร้างเสริมอาชีพ ความรู้ตามสมัยในการพัฒนาศักยภาพในการดำเนินชีวิต บทบาทด้านสาธารณสุขประการ โดยใช้สถานที่วัดเป็นจุดศูนย์กลาง ดำเนินกิจกรรมในผู้สูงอายุ บทบาทสาธารณสุขสงเคราะห์ ช่วยสงเคราะห์ผู้สูงอายุที่ยากจน เมื่อมีงานศพช่วยเหลือสิ่งของอุปโภคบริโภคและทุน ให้กับผู้สูงอายุที่ป่วยเป็นโรคเรื้อรัง พร้อมแนะนำความรู้การรักษาให้กับครอบครัวผู้ดูแล และบทบาทงานปกครอง เป็นบทบาทที่ทุกวัดมีหน้าที่ประจำคือ ต้องทำกิจกรรมทางศาสนาทั้งของตนเองและพุทธศาสนิกชนที่มาวัด มีการจัดการและดำเนินการช่วยเหลือสังคมตามภารกิจที่รับผิดชอบในฐานะองค์กรศาสนาและสถาบันสังคม เช่น การสวดมนต์ ปฏิบัติธรรม จัดทำที่นั่งสำหรับผู้สูงอายุ และช่วยเหลือประเด็นต่างๆที่เกี่ยวกับผู้สูงอายุ ที่ศึกษาบทบาทและปัจจัยที่วัดไร้ซึ่งใช้ในการส่งเสริมให้ผู้สูงอายุดำเนินชีวิตแบบอิสระและสามารถที่จะให้คุณค่ากับครอบครัวและสังคม อีกทั้งสอดคล้องกับการศึกษาของพระครูสังฆรักษ์ทรงพรพรณ ชยทตฺโตและคณะ (2560) ด้านการใช้หอกระจายข่าวของวัดในการให้ความรู้การดูแลสุขภาพตามหลักพุทธธรรมให้กับผู้สูงอายุและบุคคลทั่วไปโดยการใช้สื่อประชาสัมพันธ์ ด้านความสัมพันธ์ทางสังคม ในการการเข้าร่วมกิจกรรมสังคมต่างๆ ในการช่วยเสริมสร้างความสัมพันธ์กับบุคคลอื่น ด้านสัมพันธ์ภายในครอบครัว ที่ให้มีการปรับตัวเข้าหากันของผู้สูงอายุ และสมาชิกในครอบครัว และด้านทัศนคติในการดำเนินชีวิต คือเน้นให้มีสุขภาพจิตที่ดีสามารถปรับตัวเข้ากับสภาพแวดล้อมได้อย่างดี ควบคู่ไปกับการใช้หลักธรรมทางพุทธศาสนา ทั้งยังสอดคล้องกับการศึกษาของดำรงศักดิ์ มีสุนทร (2556) ด้านความสัมพันธ์ในรูปแบบเครือข่าย โดยมีระดับความพัน้อยู่ด้วยกัน 3 ระดับ มี 1) ระดับปัจเจกบุคคล ที่สัมพันธ์กับบทบาทของพระสงฆ์

ที่เป็นเครื่องชี้วัดการมีปฏิสัมพันธ์ร่วมกัน ระหว่างวัด โรงเรียน และคนในชุมชน 2) สถาบันภายในชุมชน ที่แบ่งออกเป็น 3 กลุ่ม มี บ้าน วัด โรงเรียน สาเหตุคือการเข้ามาทำหน้าที่ตามเป้าหมายของแต่ละฝ่าย หรือมีส่วนร่วม เพื่อผลักดันกิจกรรมต่างๆบรรลุผลสำเร็จ 3) เครือข่ายนอกชุมชน ที่มีการระดมทุนหรือทรัพยากรมาให้แก่ชุมชน และอย่างที่ พระธรรมปิฎก (ป.อ. ประยุตโต) (2541) ได้กล่าวถึงบทบาทวัดไว้ว่า วัดเป็นเสมือนโรงเรียนและสอนอบรมศีลธรรม เป็นสถานสงเคราะห์ช่วยเหลือผู้ยากไร้ เป็นที่แนะนำให้ คำปรึกษาปัญหาชีวิต เป็นสถานที่พบปะปรึกษาหารือทำกิจกรรมชุมชนและทางราชการ เป็นสถานที่ พักผ่อนหย่อนใจ จากการจัดสถานที่ร่มรื่นสงบตามธรรมชาติ เป็นสถานที่แจ้งข่าวประชาสัมพันธ์ทั้งข่าว ในวัดและนอกชุมชน เป็นคลังพัสดุในการหยิบยืมของเครื่องใช้ต่างๆ ในการใช้ทำกิจกรรมร่วมงานทางวัด ที่ประกอบศาสนกิจและให้บริการด้านพิธีกรรม

จากการศึกษาในวัดอุประสงค์ที่ 2 พบว่า ปัญหาในเรื่องของการติดต่อประสานงานกับคนใน ชุมชน ที่ไม่สามารถมาร่วมกับกิจกรรมหรือการดำเนินการของทางวัดได้ดีเท่าที่ควร รวมถึงผู้สูงอายุเอง เพราะ คนในชุมชนส่วนใหญ่รวมถึงผู้สูงอายุมักมีภาระงานที่ยังต้องหาเลี้ยงชีพอยู่ เนื่องจากฐานะทาง เศรษฐกิจในครอบครัวยังต่ำ ที่ต่างจะต้องหารายได้มาเลี้ยงชีพและคนในครอบครัว เป็นเหตุที่ทำให้คนใน ชุมชนรวมถึงผู้สูงอายุเอง จะเข้ามามีส่วนร่วมกับกิจการการดำเนินงานของวัดได้ไม่เต็มที่ นอกเหนือ วันหยุดเทศกาล รวมถึงขาดการสนับสนุนจากทางรัฐในการสนับสนุนสินค้าผลิตภัณฑ์ในชุมชน ที่สอดคล้อง กับงานวิจัยของดำรงศักดิ์ มีสุนทร (2556) จากการศึกษาถึงปัญหาอุปสรรคของความสัมพันธ์ระหว่างวัดกับ ชุมชน กรณีศึกษา วัดนามสมมติกับชุมชนนามสมมติ จังกาฬจนบุรี พบว่า ในขณะนั้นวัดกับชุมชนไม่ได้ เกิดปัญหาใด แต่ทางผู้วิจัยได้เล็งเห็นว่าปัญหาและอุปสรรคในอนาคตอาจเกิดขึ้นในอนาคตจากผลพวงการ พัฒนาของชุมชน ที่บ้าน วัดและโรงเรียน ได้มีการพัฒนาจนถึงจุดอิ่มตัว จนฐานเศรษฐกิจอิ่มตัว บ้านและ โรงเรียนสามารถอยู่ได้ด้วยตนเอง จากเดิมที่ต้องพึ่งพาอาศัยกัน อาจเปลี่ยนแปลงไปให้ทั้ง 3 สถาบันดำรงอยู่แบบตัวใครตัวมัน ที่เปลี่ยนแปลงไปตามระบบทุนนิยมทั้งวิถีชีวิต การทำเกษตรจากเดิม ช่วยกันทำนา เปลี่ยนกันการจ้างแทน และแหล่งหารายได้ ซึ่งได้เกิดขึ้นกับกรณีชุมชนของเครือข่ายวัด ด้วยการพัฒนาชุมชนเมืองจนขยายจนครอบคลุมชุมชนในชนบท ด้วยโครงสร้างพื้นฐานและฐานทาง เศรษฐกิจ และวิถีชีวิตของผู้คน การทำเกษตรก็เป็นการจ้างทำเป็นส่วนใหญ่ นอกจากคนในครอบครัว ช่วยกันทำ ส่วนคนวัยหนุ่มสาวต่างก็เข้าเมืองหรือหาแหล่งทำงานที่ต้องห่างไกลบ้านออกไป ส่วนผู้สูงอายุ หรือบุคคลทั่วไปที่ยังอาศัยอยู่ในพื้นที่ ส่วนใหญ่ก็ทำการเกษตรด้วยระบบทุนนิยม หารับจ้างเป็นกรรมกร ผู้รับเหมา เก็บผักหาปลาขาย และรับจ้างทำเกษตรทั่วไป ด้วยรายได้ที่น้อยหรือมีก็น้อยสำหรับจุนเจือ ครอบครัว จึงทำให้ความสัมพันธ์ของวัดกับชุมชนถอยห่างลงจากต่างจากเดิมแต่อดีต เพราะภาระงาน ฐานเศรษฐกิจของแต่ละครอบครัวที่แตกต่างกัน ถึงอย่างนั้นชุมชนก็ยังให้ความสำคัญกับการมีอยู่ของวัด กับบทบาทของวัดยังต้องพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันกับคนในชุมชน ด้วยความเชื่อวัฒนธรรมและประเพณีที่ ยังมีอยู่ยังคงไว้ได้ซึ่งความสัมพันธ์ระหว่างวัดกับชุมชน ดังที่คุณดำรงศักดิ์ มีสุนทร (2566) ได้ศึกษาและ ค้นพบอีกว่า ปัจจัยที่จำทำให้ความสัมพันธ์นั้นยั่งยืน มีอยู่ 2 อย่าง คือ ระบบความเชื่อหรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์

ในวัดหรือศูนย์รวมจิตใจของชุมชน หรือการออกพระเครื่องของทางวัด และลักษณะนิสัยของคนในชุมชน ที่จะมินิสัยเอื้อเพื่อเผื่อแผ่กัน ช่วยเหลือในครั้งยามที่เดือดร้อนเป็นถ้อยที่ถ้อยอาศัยกัน ลักษณะนิสัยอย่างนี้ ส่งผลให้มีความสัมพันธ์ที่ยั่งยืน

จากการศึกษาในวัดอุประสงค์ที่ 3 พบว่า จากการศึกษานโยบายและเสนอแนวทางการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุ กรณีศึกษา วัดในตำบลหัวเขา อำเภอเดิมบางนางบวช จังหวัดสุพรรณบุรี พบว่า วัดอาจต้องติดต่อประสานงานกับหน่วยงานรัฐหรือผู้ที่เกี่ยวข้องในการส่งเสริมสร้างอาชีพเสริมให้กับคนชุมชน และผู้สูงอายุในการสร้างผลิตภัณฑ์ในชุมชนให้ประสบความสำเร็จ สามารถเป็นรายได้เสริมให้กับคนในชุมชนรวมถึงสูงอายุได้ โดยใช้ความรู้ภูมิปัญญาจากผู้สูงอายุ ที่จะสอดคล้องกับการศึกษาของคุณประสิทธิ์ สระทอง (2560) กับการศึกษา “บทบาทของวัดที่มีต่อสังคมในการก้าวเดินในศตวรรษที่ 21” ด้วยหลักการประสานความรู้เพื่อพัฒนาสังคมแห่งการเรียนรู้ ที่พระสงฆ์ต้องเป็นสื่อกลางประสานความรู้จากภายในและภายนอกสังคมเข้าไปใช้ประโยชน์และสร้างกระบวนการการเรียนรู้ เพื่อแก้ไขปัญหาและความต้องการของสังคม ในลักษณะการบูรณาการที่มีการพัฒนาพร้อมๆกันทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม กระบวนการเรียนรู้และค่านิยมอันดีด้วย 1) เสริมสร้างกระบวนการเรียนรู้อย่างมีส่วนร่วม ระหว่างวัดกับสังคม เพื่อเพิ่มทักษะและความสามารถของสมาชิกในสังคม 2) การรักษาและเสริมสร้างศักยภาพของภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีอยู่ในชุมชน เน้นการถ่ายทอดและต่อยอดในการภูมิปัญญามาใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อการวิจัยพัฒนา และการแปรรูปผลิตภัณฑ์ 3) สร้างเครือข่ายและความร่วมมือในการเชื่อมโยงองค์ความรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่นพร้อมทั้งพันธมิตรด้านการกิจการพหุวิชาชีพระหว่างสังคมและองค์กรต่างๆ ทั้งภาครัฐและเอกชน 4) สร้างสมดุลของการใช้ประโยชน์และการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน ภายใต้การมีส่วนร่วมของชุมชนในการบริหารจัดการ และสร้างจิตสำนึกและเผยแพร่ความรู้เกี่ยวกับใช้ทรัพยากรเพื่อการผลิตอย่างถูกวิธีที่ประหยัดและมีประสิทธิภาพ

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะแนวทางการดำเนินงานพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุ ของวัดในตำบลหัวเขา อำเภอเดิมบางนางบวช จังหวัดสุพรรณบุรี มีดังนี้

1. วัดในตำบลหัวเขา อำเภอเดิมบางนางบวช จังหวัดสุพรรณบุรี ควรมีการส่งเสริมการสร้างสุขภาวะที่ดีในผู้สูงอายุ ให้มีการจัดหาหนังสือคู่มือการดูแลสุขภาพแจกจ่ายให้กับผู้สูงอายุหรือคนครอบครัวภายในชุมชน ควบคู่ไปการให้ความรู้ด้านการดูแลสุขภาพ ทั้งแนวทางวิชาการทั่วไป แพทย์แผนไทย แพทย์วิถีธรรม ตามแนวทางพุทธศาสนา
2. วัดในตำบลหัวเขา อำเภอเดิมบางนางบวช จังหวัดสุพรรณบุรี ควรมีการติดต่อประสานงานกับทางสาธารณสุขประจำตำบล จัดตั้งหน่วยออกตรวจสุขภาพผู้สูงอายุและคนในชุมชนเป็นประจำทุกๆ 3 เดือน พร้อมทั้งให้ความรู้ด้านการดูแลสุขภาพ รวมถึงส่งเสริมให้มีการออกกำลังกายอย่างเหมาะสม

3. วัดในตำบลหัวเขา อำเภอเดิมบางนางบวช จังหวัดสุพรรณบุรี จะต้องมีการส่งเสริมอาชีพ การสร้างผลิตภัณฑ์ชุมชน โดยใช้ความรู้จากภูมิปัญญาเดิมของเหล่าผู้สูงอายุ ที่เชื่อมโยงจากความรู้จาก การประสานงานกับเครือข่ายหรือหน่วยงานต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง ในการสร้างเสริมกิจกรรมสร้างผลิตภัณฑ์ ชุมชน ให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในชุมชน รวมกลุ่มกันในการสร้างเสริมอาชีพ ที่จะเป็นรายได้เสริม ให้กับคนในชุมชนและผู้สูงอายุ

4. วัดในตำบลหัวเขา อำเภอเดิมบางนางบวช จังหวัดสุพรรณบุรี ควรที่จะให้การศึกษา สงเคราะห์ให้กับผู้สูงอายุ ให้ผู้สูงอายุได้มีการเรียนรู้พัฒนาศักยภาพของตนได้ตลอดชีวิต รวมถึงบุคลากร และผู้ที่เกี่ยวข้องของวัดจะต้องการศึกษาถึงแนวทางในการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุ

5. วัดในตำบลหัวเขา อำเภอเดิมบางนางบวช จังหวัดสุพรรณบุรี ควรมีการติดต่อประสานงาน กับหน่วยงานรัฐ เอกชน รวมถึงคนในชุมชน หรือส่วนอื่นที่เกี่ยวข้อง ร่วมกันดำเนินงานการพัฒนาคุณภาพชีวิต ผู้สูงอายุ

ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรศึกษาเกี่ยวกับนโยบาย และแผนการดำเนินงานของวัดต่างๆ ในการพัฒนาคุณภาพชีวิต ผู้สูงอายุ
2. ควรมีการวิจัยหาแนวทางการสร้างเครือข่ายของวัดต่างๆ ในการดำเนินงานการพัฒนา คุณภาพชีวิตผู้สูงอายุ
3. ควรศึกษาวิจัยถึงหลักธรรมทางศาสนาที่วัดต่างๆ ที่ได้มีการปรับประยุกต์ใช้ในการส่งเสริม การพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุ

เอกสารอ้างอิง

- คณะกรรมการปฏิรูประบบรองรับการเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุของประเทศไทย. (2558). **สรุปข้อเสนอการ ปฏิรูป ระบบ เพื่ อ ร อ ง ร ับ ส ัง ค ม ผู้ ส ูง อ ย าย**. สืบค้น 28 กันยายน 2566 จาก <https://dl.parliament.go.th/backoffice/viewer2300/web/previewer.php>
- โครงการจัดทำโปรแกรมสำเร็จรูปในการสำรวจสุขภาพจิตในพื้นที่. (2545). **เครื่องชี้วัดคุณภาพชีวิตของ องค์การอนามัยโลกชุดย่อ ฉบับภาษาไทย**. สืบค้น 28 กันยายน 2566 จาก <https://dmh.go.th/test/download/files/whoqol.pdf>
- ดำรงศักดิ์ มีสุนทร. (2556). **ความสัมพันธ์ระหว่างวัดกับชุมชน กรณีศึกษา วัดนามสมมติกับชุมชน นามสมมติจังหวัดกาญจนบุรี** (ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาการบริหารการพัฒนาสังคม). กรุงเทพฯ: สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.
- ประสิทธิ์ สระทอง. (2560). **บทบาทของวัดที่มีต่อสังคมในการก้าวเดินในศตวรรษที่ 21**. วารสารศิลปกร สาขามนุษยศาสตร์ สังคมศาสตร์ และศิลปะ, 10(1), 936-951.

พระครูสังฆรักษ์ทรงพรพรณ ชยทนต์และคณะ. (2560). บทบาทวัดในการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุ
กรณีศึกษาวัดหลวงพ่อดุสิตธรรมกายราม อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี. วารสาร มจร
สังคมศาสตร์ปริทรรศน์, 6(2), 735-751.

พระธรรมปิฎก ป.อ.ประยุตโต. (2541). **กฐินสู่ธรรม** (พิมพ์ครั้งที่2). กรุงเทพฯ: บริษัท สหธรรมิก จำกัด.
ม นั ญ า ภู่ แ ก้ ว . (2 5 4 6) . ร ัฐ ส ท ธิ . ส ื บ ค ้น 2 8 ก ัน ย า ย น 2 5 6 6 จ า ก
https://www.parliament.go.th/ewtadmin/ewt/elaw_parcy/ewt_dl_link.php?nid=1536

มูลนิธิวัดหลวงพ่อดุสิต. (2561). **คู่มือการปฏิบัติงาน หน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล** (พิมพ์ครั้งที่1).
ราชบุรี: เมืองราชการพิมพ์.

อุบลวรรณ ภวานันท์ และคณะ. (2562). บทบาทของ“วัด ” ในการส่งเสริมให้ผู้สูงอายุ ดำเนินชีวิต
แบบอิสระและสามารถที่จะให้คุณค่ากับครอบครัวและสังคม. วารสารศิลปกร สาขา
มนุษยศาสตร์ สังคมศาสตร์ และศิลปะ, 12(2) 1223-1237.

การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการดำเนินชีวิตอย่างมีความสุข*

Applying Buddhist Principles in Living a Happy Life

ธัญพร เกตุคง

Thanuchporn Katkhong

วิสาหกิจชุมชนศูนย์อนุรักษ์พันธุ์กล้วยสุพรรณบุรี

Suphanburi Banana Conservation Center Community Enterprise

kornmcu2020@gmail.com

พระครูอนุกุลกัลยาณกิจ

Phakruanukulkyanachich

วิทยาลัยสงฆ์สุพรรณบุรีศรีสุวรรณภูมิ

Suphanburi Srisuvarnabhumi Buddhist College

Corresponding Author E-mail: anukulkyanachich.mua@mcu.ac.th

บทคัดย่อ

มนุษย์เราจะอยู่อย่างมีความสุขในสังคม ถ้าไม่มีหลักพุทธธรรมหรือคุณธรรมก็ทำไม่ได้ เนื่องจากมนุษย์เป็นสัตว์สังคม จึงต้องกินและบริโภค การดำรงชีพของมนุษย์คือผลประโยชน์ของตนเอง ประกอบกับธรรมชาติที่แท้จริงของมนุษย์มักเห็นแก่ตัว ชอบเอาเปรียบผู้อื่น ถ้ามนุษย์ขาดพุทธธรรมในจิตใจ การทำมาหากินก็ต้องมีบาตผล ทะเลาะวิวาทกับการต่อสู้เพื่อฆ่ากันเพื่อต่อสู้กับสงคราม อย่างไรก็ตาม เผ่าพันธุ์มนุษย์ได้รับการฝึกฝนด้านศีลธรรม คุณธรรมมีมาช้านาน ประชาชนจึงมีสำนึกในคุณธรรมและจริยธรรมในหัวใจ เหตุการณ์รุนแรงต่างๆ จึงเกิดขึ้นได้ยาก ให้สังเกตเหตุการณ์ของประเทศทุกวันนี้ จึงมีหลายวิธีที่จะนำหลักธรรมในชีวิตไปปฏิบัติ อาจเริ่มต้นด้วยหลักธรรมข้อใดข้อหนึ่งและยึดถือปฏิบัติ ซึ่งอาจนำไปสู่หลักการปฏิบัติที่เป็นหัวใจของพระพุทธศาสนา เช่น ประโยชน์ 3 ประการ, คิปปิปฏิบัติ, อิทธิบาท 4 เป็นต้น หลักพุทธธรรมในพระพุทธศาสนาเหล่านี้ล้วนมีส่วนทำให้เกิดความเป็นอยู่ที่ดีแก่ชีวิต ลูกศิษย์ควรใส่ใจปฏิบัติอย่างสม่ำเสมอจะเป็นประโยชน์อย่างยิ่ง

คำสำคัญ การประยุกต์, หลักพุทธธรรม, การดำเนินชีวิต, ความสุข

* Received January 24, 2024; Revised April 27, 2024; Accepted April 29, 2024

Abstract

We humans will live happily in society. Without principles or virtues, it cannot be. Because humans are social animals, they must eat and consume. Human livelihood is self-interest. Coupled with the true nature of human beings are often selfish. Like to take advantage of others if human beings lack the Buddha Dharma in mind Livelihood has to be wounded. Quarrel with the battle to kill each other to fight the war. However, the human race has been trained in morality.

Morality has been around for a long time. Thus, people have a sense of morality and ethics in their hearts. Various violent events therefore difficult to occur Notice the events of the country today. Therefore, there are many ways to implement the principles of Buddha Dharma in life. May start with one of the principles and adhere to practice which may lead to principles of practice at the heart of Buddhism such as Dittthammikatttha benefits, kihi practice, 4 powers, etc. These Buddhist principles all contribute to the well-being of life. Disciples should pay attention to implement them regularly, it will be very useful.

Keywords: Applying, Buddhist principles, happy life

บทนำ

ในสังคมปัจจุบัน เป็นสังคมที่มุ่งแข่งขันเรื่อง วัตถุนิยมมาก ทำให้มีการเปรียบเทียบความรวยความจนขึ้น ในทางพระพุทธศาสนามีหลักธรรม ในการดำรงชีวิต การหาเลี้ยงชีพ การใช้จ่ายทรัพย์ที่หามาได้ด้วยความสุจริต ให้มีความพอเพียง พอดี ยึดทางสายกลาง ไม่มุ่งแข่งขันไปในทางที่ผิดศีลธรรม มีความมุ่งหมายให้มนุษย์มีความสุข ซึ่งความสุขแบ่งเป็น 2 ประเภทใหญ่ คือ โลกียสุข และโลกุตตรสุข โลกียสุข เป็นความสุขของผู้ครองเรือนหรือฆราวาส เป็นความสุขที่เกี่ยวข้องกับวัตถุทรัพย์สมบัติ เป็นประเภทอามิสสุข สุขที่เจือด้วยอามิสสิ่งของ เพราะเป็นความสุขจากการแสวงหา และได้สิ่งนั้นมาสนองตอบต่อความต้องการของตนเอง ส่วนโลกุตตรสุข เป็นความสุขของผู้ที่สิ้นกิเลส เป็นผู้บรรลุธรรมและสำเร็จจอร์หันต์แล้ว เป็นความสุข ที่ยั่งยืน ไม่เกี่ยวข้องกับวัตถุกาม ความสุขที่ไม่เจือด้วยอามิส เป็นความสุขที่เกิดขึ้นได้จากการลด ความอยาก ความต้องการของตนเสียได้ เป็นความสุขจากการเสียสละ เป็นหลักการของพระพุทธศาสนา ที่มองว่า ความสุขไม่ใช่เกิดจากการมีทรัพย์อย่างเดียว แต่ความสุขแบบโลกุตตระเป็นความสุขที่ถือว่า เป็นความสุขที่สุดของมนุษย์อย่างแท้จริง

ในทางพระพุทธศาสนาถือว่า การลด ความอยาก ความต้องการแทนที่เราจะพยายามหาวัตถุสิ่งของมาบำรุงบำเรอความต้องการของตนที่ไม่รู้จักอิ่ม ไม่รู้จักพอของเราอย่างเดียว เราอาจหาความสุขจากการดับความอยากความต้องการของตน ที่ทำให้จิตใจเราร้อน แทนที่เราจะหาความสุขจากการแสวงหาทรัพย์เพียงอย่างเดียว เราอาจจะหาความสุขจากการเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวมช่วยเหลือผู้อื่นที่มีปัญหาในสังคม เสียสละ ลด ละ เลิก ความโลภ ความโกรธ ความหลงเสียได้ คือความสุขอย่างแท้จริงในทางพระพุทธศาสนา

พระพุทธองค์จึงสั่งสอนให้คนตั้งเนื้อตั้งตัว โดยการสร้างฐานะ ของตนให้สูงขึ้นด้วยความขยันหมั่นเพียร และมีหลักธรรมสอนให้ดำเนินชีวิต ให้บรรลุประโยชน์ที่เป็น จุดหมายของชีวิต 3 ประการคือ 1) ทิฐฐัมมิกัตถะ เป็นประโยชน์ที่พึงได้รับในปัจจุบันคือ ทรัพย์ ยศ เกียรติ ไม้ตรี คู่ครอง 2) สัมปรายิกัตถะ เป็นประโยชน์เบื้องหน้า หรือประโยชน์ด้านคุณค่าของชีวิต เป็นความมั่งคั่งทางด้านคุณธรรม คือ มีศรัทธา ศีล จาคะ และปัญญา 3) ปรมัตถะ เป็นประโยชน์ สูงสุด เป็นสาระแท้ของชีวิต เป็นจุดหมายขั้นสุดท้ายที่ควรทะลุเข้าถึง คือการดับกิเลสและกองทุกข์ได้ ที่เรียกสั้น ๆ ว่า นิพพาน (ขุ.จ. (ไทย) 30/255/302)

สรุปแล้วหลักธรรมสำหรับการดำเนินชีวิตนั้นในทาง พระพุทธศาสนาไม่ได้ปิดกั้นและยังเป็นการส่งเสริมให้บุคคลรู้จักแสวงหาทรัพย์อย่างถูกต้อง โดยยึดหลักสัมมาอาชีวะ (การเลี้ยงชีพชอบ) และเป็นหลักคำสอนที่เป็นกลางๆ อันเป็นไปเพื่อความสุขทั้งทางโลกียะ และโลกุตระ

แนวคิดเกี่ยวกับความสุข/พุทธธรรม

แนวคิดเกี่ยวกับความสุข

พระเทพคุณาภรณ์ (โสภณ โสภณจิตโต ป.ธ. 9) (2551) ขึ้นชื่อว่า “ความสุข” ใคร ๆ ก็ปรารถนาจะมี ปรารถนาจะได้ และปรารถนาจะดำรงอยู่ในความสุขตลอดไปด้วยกันทั้งนั้น “ความสุข” มีทั้ง “ความสุขกาย” จากการได้กินอิ่ม ได้พักผ่อนนอนหลับหรือกล่าวรวมๆ ว่ามีความสุขอยู่ดีกินดี และมีสุขภาพอนามัยดี มีทั้ง “ความสุขใจ หรือ ความสบายใจ” จากการที่ได้สมหวัง หรือ การได้ตามปรารถนาพระพุทธศาสนากล่าวถึงชีวิตมนุษย์ว่า ชีวิตจะต้องประสบทั้งความสุขและความทุกข์ ดังนั้นให้มุ่งเน้นการประพฤติปฏิบัติเพื่อลดละความทุกข์ สาเหตุแห่งทุกข์ และแสวงหาความสุขที่แท้จริง (พระมหาสุทิตย์ อาภากรโธ และเชมณัฐ อินทรสุวรรณ, 2553)

กล่าวโดยสรุป ความสุข คือ ความสบายกายสบายใจ เช่น ความอยู่ดีมีสุข มี 2 ประเภท คือ สุขทางกาย ได้แก่กายที่ไม่มีโรค จะต้องรักษาสุขภาพ รับประทานอาหารให้ครบ 5 หมู่ ออกกำลังกายพักผ่อนให้เพียงพอ มีความพอเพียงด้วยปัจจัยสี่ มีสัมมาอาชีวะ เรียกว่า สุขภาวะที่ดี อยู่ในสิ่งแวดล้อมที่ดี เรียกว่า โลกียสุข ส่วนสุขทางใจ ได้แก่ ใจที่ไม่มีความกังวล มีศีลธรรมทางจิตใจฝึกฝน

อบรมจิตให้มี สุขภาพจิตที่ดี สมรรถภาพจิตที่ดี และคุณภาพจิตที่ดี อันพร้อมเข้าสู่สภาวะความเป็นกลางของจิต เป็น อิสระจากความโลภะ โทสะ โมหะ กิเลสอาสวะ เรียกว่า โลกุตตรสุข

แนวคิดเกี่ยวกับพุทธธรรม

ความหมายของคำว่า “พุทธธรรม” หรือ “พระธรรม” คือ ธรรมะของพระพุทธเจ้า มี 84,000 พระธรรมชั้นเกี่ยวกับความจริงตามธรรมชาติของมนุษย์ที่มีทั้งความทุกข์ และวิธีการดับทุกข์ (พุทธธรรมกับการปฏิบัติงานราชการ, 2550 อ้างถึงใน ธนภณ สมหวัง, 2543) ในขณะที่ สุภาคย์ อินทองคง (2550) คำว่า “หลักพุทธธรรม” หมายถึง หลักธรรม คำสอน ที่เชื่อกันว่า เป็นผลแห่งการค้นคว้า เป็นภูมิรู้ ภูมิปัญญาของพระพุทธเจ้าที่ถูกถ่ายทอดสืบต่อมาเป็นเวลาไม่น้อยกว่า 2562 ปี และได้ชื่อว่า เป็นภูมิปัญญาโลก เป็นภูมิปัญญาของมนุษยชาติ เป็นมรดกโลก ที่หาค่ามิได้พุทธธรรมเป็นหนังสือเล่มเดียวที่แสดงถึงหลักธรรมในพระพุทธศาสนาได้อย่างลุ่มลึกเป็นระบบและรอบด้านที่สุดเท่าที่เคยมีในภาษาไทย (พระไพศาล วิสาโล, 2530) หลักพุทธธรรมที่สำคัญสำหรับคุณค่าของชีวิต คำสอนทางพระพุทธศาสนาสอนไว้ว่า สิ่งที่เป็นจุดหมายของการดำเนินชีวิตก็เป็นเรื่องของประโยชน์ที่เกี่ยวข้องกับความสุข เรียกว่า อรรถะ มี 3 ประการ ดังนี้ (สุริย์ยู ชูช่วย, 2545: 34-38)

1. ทิฏฐธัมมิกัตถะ หมายถึง ประโยชน์ในปัจจุบัน ซึ่งเป็นประโยชน์เกี่ยวกับการดำเนินชีวิตประจำวันที่อันเป็นวิถีนำไปสู่จุดหมาย หรือ เรียกอีกอย่างว่า “หัวใจของเศรษฐกิจ” มี 4 ประการ 1) อุฏฐานสัมปทา คือ เลี้ยงชีพด้วยความขยัน ไม่เกียจคร้าน ประกอบด้วยปัญญา 2) อารักขสัมปทา คือ รู้จักรักษาทรัพย์สมบัติที่หามาได้ด้วยความขยันและความชอบธรรม 3) กัลยาณมิตตา คือ คบคนดีเป็นมิตร เป็นที่ถึงพร้อมด้วยศรัทธา ศีล จาคะ ปัญญา 4) สมชีวิตา คือ การดำเนินชีวิตให้เหมาะสมกับอัตภาพหรือฐานะของตน (อง.อรรถ.23/54/321)

2. สัมปรายิกัตถะ หมายถึง ประโยชน์เบื้องต้นเป็นหลักประกันชีวิตในอนาคต และภพหน้าเป็นประโยชน์ที่พึงได้ในโลกนี้เช่นเดียวกัน เป็นความสุขของชีวิต ซึ่งประกอบด้วยหลักธรรมมี 4 ประการ 1) สัทธาสัมปทา คือ เชื่อในพระรัตนตรัย เชื่อในการทำดีได้ ทำชั่วได้ชั่ว 2) ศีลสัมปทา คือ ถึงพร้อมด้วยการรักษาศีลด้วยความบริสุทธิ์ใจ มีความประพฤติดีงาม 3) จาคะสัมปทา คือ มีความเสียสละ มีความรักความเมตตา เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ แบ่งปันให้แก่ บุคคลอื่น 4) ปัญญาสัมปทา คือ ถึงพร้อมด้วยปัญญา การใช้ปัญญาในการพิจารณาไตร่ตรองโดยแยบคาย เพื่อให้เกิดประโยชน์สุขแก่ตนเองและผู้อื่น (อง อรรถ. (ไทย), 23/54/324)

3. ปรมัตถะ หมายถึง ประโยชน์สูงสุด อันหมายถึงนิพพาน คือดับกิเลสและทุกข์ได้โดยสิ้นเชิงหลุดพ้นจากความทุกข์ ดับอวิชชา ตัณหา และอุปาทาน ประโยชน์สูงสุดนี้ผู้ประกอบด้วยหลักอริยมรรค มืองค์ 8 อันเป็นแนวทางแห่งการปฏิบัติย่อมสามารถเข้าถึงความสุขอันสูงสุดนี้ได้ กล่าวคือเป็นความสุข ระดับโลกุตตระความสุข ในทางพระพุทธศาสนาแบ่งออกเป็น 2 ระดับ ได้แก่ โลกียสุข คือ ความสุขแบบชาวโลก และ โลกุตตระสุข คือ ความสุขเหนือชาวโลก (สุริย์ยู ชูช่วย, 2545 : 34-38)

1. โลภียสุข คือ ความสุขแบบชาวโลก ที่มีความอยาก ความปรารถนา ที่จะให้ได้มาในสิ่งที่ต้องการ เป็นความสุขที่พระพุทธศาสนาสอนแก่ผู้ที่มีชีวิตอยู่เป็นคฤหัสถ์หรือผู้ที่ ครองเรือนมีอยู่ 4 ประการ ดังนี้ 1) อตฺถิสุข สุขเกิดจากความมีทรัพย์คือความภูมิใจ เอิบอ้อมใจในทรัพย์ของตน 2) โภคสุข สุขเกิดจากการใช้จ่ายทรัพย์ คือ ความภูมิใจ ที่เลี้ยงชีพ บำรุงบิดามารดา สามิภรรยา บุตร มิตร และบำเพ็ญสาธารณประโยชน์ 3) อนนฺตสุข สุขเกิดจากความไม่เป็นหนี้ คือ ความภูมิใจ เอิบอ้อมใจว่า ตนเป็นอิสระไม่มีหนี้สิน 4) อนวัชชสุข สุขเกิดจากความประพฤติไม่มีโทษ คือ ความภูมิใจ เอิบอ้อมใจว่า ตนมีความประพฤติสุจริตทั้งทางกาย วาจา และใจ (อง.จตุกก. 21/62/91)

2. โลกุตตระสุข คือ ความสุขที่อยู่เหนือวิถีชาวโลก หมายถึง ความสุขอันเป็นเรื่องภายในจิตใจที่เกิดจากการปฏิบัติด้วยสติปัญญา ความสุขระดับนี้จะเข้าถึงได้ด้วยหลักอริยมรรค อันเป็นแนวทางแห่งการปฏิบัติของบุคคล เพื่อให้เกิดความดีสูงสุด

หลักอริยมรรค มี 8 ประการ ดังนี้ (พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), 2542 : 751) 1) สัมมาทิฐิ (ความเห็นชอบ) หมายถึง ทศนคติ ความเข้าใจ ความรู้แจ้งในอริยสัจ 4 2) สัมมาสังกัปปะ (ความดำริชอบ) หมายถึง การนึกคิดที่ถูกต้องตามทำนองคลองธรรม 3) สัมมาวาจา (มีวาจาชอบ) หมายถึง การพูดด้วยถ้อยคำที่ถูกต้อง อ่อนหวาน มีสาระแก่นสาร 4) สัมมากัมมันตะ (การกระทำชอบ) หมายถึง การกระทำที่ถูกต้อง ไม่ประพฤติดิตทำนองคลองธรรม 5) สัมมาอาชีวะ (การเลี้ยงชีพชอบ) หมายถึง การเลี้ยงชีพในทางที่ถูกต้องโดยชอบธรรม 6) สัมมาวายามะ (ความพยายามชอบ) หมายถึง ความเพียรพยายามที่ถูกต้องในสิ่งที่ดี 7) สัมมาสติ (ความระลึกชอบ) หมายถึง ความระลึกหรือการตั้งสติในทางที่ถูกต้อง 8) สัมมาสมาธิ (จิตตั้งมั่นชอบ) หมายถึง ความตั้งมั่นในคุณงามความดี (ที.ม.10/299/348) หลักอริยมรรค 8 นี้ เป็นหลักการปฏิบัติที่วางให้เป็นแนวทางนำไปสู่ความสุข อันเป็นความสุขสูงสุดในทางพระพุทธศาสนาที่ถือว่าเป็นความสุขที่หลุดพ้นจากสังสารวัฏ คือ ไม่มีการเวียนว่ายตายเกิดอีกต่อไป และจัดเป็นความสุขระดับโลกุตตระ เรียกว่า “นิพพาน” (สุริยัญ ชูช่วย, 2545: 34-38) ความสุขมีความสำคัญมากในทางพระพุทธศาสนา โดยเฉพาะในการปฏิบัติธรรมถือว่า พุทธจริยธรรมไม่แยกต่างหากจากความสุข ในการดำเนินชีวิตประจำวัน การทำความดีต่าง ๆ ทั่วไป ก็เรียกว่า “บุญ” มีพุทธพจน์ตรัสว่า “บุญเป็นชื่อของความสุข” (ขุ.อิติ.25/200/240 : อง สุตตก 23/59/90) ส่วนในการบำเพ็ญเพียรทางจิตหรือเจริญภาวนา ความสุขก็เป็นปัจจัยสำคัญที่ช่วยให้เกิดสมาธิ เมื่อจิตเป็นสมาธิบรรลุมานแล้ว ความสุขก็เป็นองค์ประกอบของฌานและสูงขึ้นไปที่สุดของฌานจนไปสู่ความสุขที่ ประณีตนั้น คือ “นิพพาน” และนิพพานก็เป็นความสุข (พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), 2539)

หลักการดำเนินชีวิตตามหลักพุทธธรรม

การดำเนินชีวิตตามหลักพระพุทธศาสนา ไม่ได้ห้ามให้มนุษย์มีทรัพย์ แต่การได้ทรัพย์นั้น ต้องประกอบด้วยคุณธรรม ไม่ไปเบียดเบียนคนอื่นหรือทรัพยากรสิ่งแวดล้อมให้หมดไป และยังสนับสนุน ให้ดำเนินชีวิตให้บรรลุประโยชน์ที่เป็นจุดหมายของชีวิตไว้ 3 ประการคือ

1) ทิฐฐัมมิกัตถะ ประโยชน์ที่พึงได้รับในปัจจุบัน ประโยชน์สุขสามัญที่มองเห็นกันในชาตินี้ ที่คนทั่วไปปรารถนา มีทรัพย์ ยศ เกียรติ โมตรี เป็นต้น สิ่งเหล่านี้ต้องได้มาอย่างชอบธรรม ไม่ไปเบียดเบียนคนอื่น ไม่กอบโกย ได้มาโดยความสามารถ

2) สัมปรายิกัตถะ ประโยชน์เบื้องหน้า ความงอกงามทางด้านคุณธรรม คือ มีศรัทธา ศีล จาคะ และปัญญา สิ่งเหล่านี้เป็นส่วนของคุณธรรมที่ฝังอยู่ในจิตใจของมนุษย์ เป็นคุณงามความดี เป็นคุณภาพของมนุษย์ ที่เชื่อว่าเป็นผู้มีจิตใจสูงเป็นกำไรของชีวิต เกิดมาชาติหนึ่งก็มีการพัฒนาคุณภาพของจิตให้สูงขึ้นเพื่อบรรลุถึงเป้าหมายสูงสุดต่อไป

3) ปรมัตถะ ประโยชน์สูงสุด เป็นสาระแท้ของชีวิต เป็นจุดหมายขั้นสุดท้าย คือ การดับกิเลส และกองทุกข์ได้ ที่เรียกว่า นิพพาน ในบั้นปลายชีวิตของมนุษย์ไม่มีอะไรที่สำคัญนอกจากความสุข สงบ เย็น ปราศจากกิเลสที่มาบังคับให้เราทำโน้นทำนี่ เป็นแก่นแท้ของชีวิตที่ทุกคนปรารถนา

ประโยชน์ที่พึงได้รับในปัจจุบัน (ทิฐฐัมมิกัตถะ) เป็นความสุขที่จำเป็นของคนที่ครองเรือนที่จะ ต้องมีทรัพย์สมบัติ มียศ มีเกียรติ มีโมตรี ได้มาอย่างถูกต้อง และใช้จ่ายอย่างถูกต้องตามหลักทางสายกลาง คือไม่เอนเอียงไปทางด้านวัตถุนิยม และไม่เอนเอียงไปในทางจิตนิยม คือ ไม่ทรมาณกาย เช่น พวกนักบวชในประเทศอินเดียที่ไม่นอนเสื่อผ้า ไม่ว่าหนาว ร้อน ฯลฯ ทำให้ร่างกายผอมแห้ง อดข้าว อดน้ำ พวกนี้มีแนวคิดที่ว่า ถ้าตายด้วยการทรมาณกาย วิญญาณก็จะไปอยู่กับพระผู้เป็นเจ้า เพราะเป็น ผู้มีจิตใจที่เด็ดเดี่ยวทรมาณกายจนกระทั่งตาย เป็นต้น

ปัจจุบันนี้ จะเป็นไปทางด้านวัตถุนิยมเป็นส่วนมาก เป็นการดำรงชีวิตเป็นแบบเสพบริโภคผลิต มาและกระตุ้นให้มนุษย์บริโภคจนเกินความจำเป็น เพื่อจะสนองตอบกับความอยาก (ตัณหา) ของเรา ยังมีทรัพย์มากเท่าไรคิดว่าจะมีความสุขมากเท่านั้น ก็พยายามหาทรัพย์ไม่ว่าจะได้มาโดยวิธีใดก็ตามได้มาโดยทุจริต ปล้นจี้ฉกชิงวิ่งราวขอให้ได้ทรัพย์มาเป็นของตนเอง มีการแก่งแย่งชิงดีชิงเด่นกัน สิ่งเหล่านี้ เป็นทางตรงกันข้ามกับทางสายกลาง พระพุทธศาสนามีหลักธรรมเป็นจำนวนมากที่ส่งเสริมให้บุคคลรู้จักแสวงหาและใช้จ่ายทรัพย์อย่างถูกต้อง เพื่อให้สามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคมอย่างปกติสุข หลักธรรมที่เป็นแก่นนำตามทางสายกลางก็คือ หลักสัมมาอาชีวะ การเลี้ยงชีพชอบ และประโยชน์ในปัจจุบัน จึงจะสำเร็จได้ด้วยทิฐฐัมมิกัตถะสังวัตตนิกรม 4 ประการ คือ (พระธรรมปิฎก, 2547)

1. อุฏฐานสัมปทา ถึงพร้อมด้วยความหมั่น คือ ขยันหมั่นเพียรในการปฏิบัติหน้าที่การงาน การประกอบอาชีพอันสุจริต มีความชำนาญ รู้จักให้ปัญญาสอดส่องตรวจตรา หาอุบายวิธี สามารถจัดดำเนินการให้ได้ผลดี สัมมาอาชีวะ เลี้ยงชีวิตชอบ คือ เว้นจากเลี้ยงชีวิตในทางที่ผิด เช่น โกงเขา

หลอกลวง สอพลอ ปีบบังคับขู่เข็ญ ค้าคน ค้ายาเสพติด ค้ายาพิษ เป็นต้น มีการฝึกฝนให้มีความรู้ ความชำนาญในอาชีพของ ตนอยู่เสมอ รู้จักใช้ปัญญาในการทำมาหาเลี้ยงชีพ รู้เท่าทันสถานการณ์ ตลอดเวลา รู้จักแก้ไขปรับปรุง ในอาชีพการงานของตน

2. อารักขสัมปทา ถึงพร้อมด้วยการรักษา คือ รู้จักคุ้มครองเก็บโภคทรัพย์ และผลงาน อันตนได้ทำไว้ด้วยความขยันหมั่นเพียร โดยชอบธรรม ด้วยกำลังงานของตน ไม่ให้เป็นอันตรายหรือ เสื่อมเสีย เป็นหลักธรรมข้อหนึ่งที่ทำให้คนจนในสังคม มีความเป็นอยู่อย่างไม่ต้องเป็นหนี้เป็นสินใคร

3. กัลยาณมิตตตา คบคนดีเป็นมิตร คือ รู้จักกำหนดบุคคลในถิ่นที่อาศัย เลือกเสวนา สำเหนียก ศึกษาเยี่ยงอย่างท่านผู้ทรงคุณมีศรัทธา ศีล จาคะ ปัญญา

ความมีเพื่อนเป็นคนดี คือ รู้จักคบค้าสมาคมกับเพื่อนที่ดี ดังบทกลอนที่เล่าต่อ ๆ กัน ว่า “เพื่อนดีมีหนึ่งถึงจะน้อย ดีกว่าร้อยเพื่อนคิดริษยา เหมือนมีเกลือนิดหนอยน้อยราคายังมีค่ากว่า น้ำเค็ม เต็มทะเล” 4. สมชีวิตา มีความเป็นอยู่เหมาะสม คือ รู้จักกำหนดรายได้และรายจ่ายเลี้ยงชีวิต แต่พอดี มิให้ฝืดเคืองหรือฟุ่มเฟือย ให้รายได้เหนือรายจ่าย มีประหยัดเก็บออม การเลี้ยงชีวิตตาม สมควรแก่กำลังทรัพย์ที่หาได้ คือ รู้จักเลี้ยงชีพตามกำลังทรัพย์ของตน ไม่ฝืดเคืองนัก ไม่จับจ่าย สรุ่ยสุร่าย เกินกำลังทรัพย์ที่ตนหาได้ รู้จักประหยัดอดออมไว้ ปัจจุบัน ถ้าเรา มาไตร่ตรองดูว่าสังคม แบบทุนนิยม ก็ย่อมมีการผลิตสินค้ามามากเท่าไรก็หมายถึง กำไรก็มากเท่านั้น มีการโฆษณาสินค้าทุก ฤดูกาล มีการลดแลกแจกแถมเพื่่อมอมเมาให้ประชาชนออกมาจับจ่าย ถ้ามี คนมาซื้อสินค้ามากก็ยิ่งดี มนุษย์เราพอเห็นสินค้าที่มีความโลภ อยากได้ ทั้ง ๆ ที่สิ่งนั้นบางครั้งไม่จำเป็น สำหรับการดำรงชีวิตก็ หามาครอบครอง บางครั้งเป็นเพราะความนิยมของสังคม เห็นคนอื่นเขามี ตนเองไม่มีก็ไม่น้อยหน้า ผล สุดท้าย ก็หามาโดยไม่คำนึงถึงฐานะความเป็นอยู่ของตนเอง

ทางแห่งความสำเร็จในการดำเนินชีวิตตามหลักพุทธธรรม

ในการดำเนินชีวิตของชาวราชนั้น มีความปรารถนาจะมีความสุขความเจริญ ตลอดถึง ความสำเร็จ ในด้านต่าง ๆ เพราะมนุษย์นั้นต้องอาศัยเครื่องอุปโภคบริโภคอย่างน้อยก็ต้องอาศัยปัจจัย สี่ คือ อาหาร ที่อยู่อาศัย เครื่องนุ่งห่ม และยารักษาโรค มีอย่างเพียงพอ จึงทำให้ตนเอง ครอบครัวยู่ อย่างเป็นสุข ย่อมทำให้สังคม ประเทศชาติมีความมั่นคง แต่ถ้าสมาชิกในสังคมมีความเป็นอยู่อย่างอด อยากร้านแค้น เตือดร้อนในเรื่องการอยู่การกิน ก็อาจทำให้ครอบครัว สังคม ประเทศชาติเกิดความ อ่อนแอได้ นำไปสู่ การเป็นหนี้เป็นสิน การติดอบายมุข การเกิดอาชญากรรม ผิดศีลธรรม กฎหมาย บ้านเมือง โจรผู้ร้าย เกิดขึ้นในสังคมมากมาย การเกิดปัญหาเช่นนี้ ก็เป็นเพราะปัญหาทางด้าน เศรษฐกิจ ความยากจน อันเป็นปัญหาที่สำคัญในชีวิตประจำวันของมนุษย์ในสังคม ซึ่งมนุษย์ก็ต้องดิ้นรนเพื่อหาเลี้ยงปาก เลี้ยงท้อง ทำอย่างไรจึงจะมีอาหาร ที่อยู่อาศัย เครื่องนุ่งห่ม ยารักษาโรคอย่าง เพียงพอ หรือมีเงินอย่าง เพียงพอต่อความจำเป็นในการใช้ในชีวิตที่ต้องการทำอะไร จึงจะมี

สวัสดิการการกินการอยู่ หรือมีรายได้มากกว่านี้ นี่คือปัญหาของมนุษย์ ซึ่งเป็นเรื่องสำคัญเข้ามาเกี่ยวข้อง เพราะจุดหมาย ด้านการดำเนินชีวิตของมนุษย์นั้น คือ การพยายามหาวัตถุสิ่งของมาบำบัต หรือสนองตอบความต้องการของ มนุษย์ อันได้แก่ การกระทำเพื่อให้ได้มาบำบัตความต้องการให้มีความมั่งคั่งอุดมสมบูรณ์ มีความเป็นอยู่ที่มั่นคงทางด้านการเงิน เมื่อมีความสมบูรณ์ทางด้านการเงินแล้ว การจะแก้ไขปัญหานั้น ๆ ในสังคม ไม่ว่าจะเป็นปัญหาด้านศีลธรรม จริยธรรมก็ย่อมเป็นไปได้ง่ายขึ้น ฉะนั้น ความสำเร็จของมนุษย์ ไม่ได้ขึ้นอยู่กับเทพดา ฟ้า ดิน แต่ขึ้นอยู่กับ การวางแผนชีวิตที่ดี มีความคิดที่เป็นไปในทางที่ถูกที่ควร ไม่ต้องกราบไหว้ขอพรจากสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ทางแห่งความสำเร็จนั้น ในทางพระพุทธศาสนา ชื่อว่า อิทธิบาท 4 (อง.จตุกก. (ไทย) 21/276/391 และ พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), 2551), : 186-187) คุณเครื่องให้ถึงความสำเร็จ คุณธรรมที่นำไปสู่ความสำเร็จแห่งผลที่มุ่งหมาย คือ 1. ฉันทะ ความพอใจ คือ ความต้องการที่จะทำ ใฝ่ใจรักจะทำสิ่งนั้นอยู่เสมอ และปรารถนา จะทำให้ได้ผลดียิ่ง ๆ ขึ้นไป การงานทุกชนิดถ้าเป็นสัมมาชีพ คือ อาชีพที่สุจริต เป็นสิ่งที่ดี ต้องมีความพอใจเป็นสิ่งแรกถ้าไม่มีความพอใจ การงานนั้นสำเร็จยาก ถ้ามีความพอใจมักจะไม่ว่างนอน ร้อน ฝน เพราะใจรักในงานที่ทำ 2. วิริยะ ความเพียร คือ ขยันหมั่นประกอบสิ่งนั้นด้วยความพยายาม เข้มแข็งอดทน เอาธุระ ไม่ทอดทิ้ง พยายามในการทำงาน การจะทำสิ่งใดจะให้ประสบความสำเร็จนั้น ต้องมีความเพียรทำอย่าง สม่าเสมอ ไม่เกียจคร้านในการทำงาน ความพยายามอยู่ที่ไหนความสำเร็จก็อยู่ที่นั่น นี่เป็นความจริง 3. จิตตะ ความคิด คือ ตั้งจิตรับรู้ในสิ่งที่ทำและทำสิ่งนั้นด้วยความคิด เอาจิตฝึกใฝ่ไม่ปล่อยใจ ให้ฟุ้งซ่านเลื่อนลอยไป การเอาใจฝึกใฝ่ในงานที่ทำ ในทางพระพุทธศาสนาใจเป็นใหญ่ ไม่ว่าจะเป็นงานใด ถ้าใจฝึกใฝ่ที่จะทำก็จะประสบความสำเร็จ เพราะใจเป็นใหญ่เป็นหัวหน้าสามารถสั่งให้ร่างกาย ภายนอกทำ ไม่ว่าจะเป็นงานเล็ก หรืองานใหญ่ 4. วิมังสา ความไตร่ตรอง หรือทดลอง คือ หมั่นใช้ปัญญาพิจารณาใคร่ครวญตรวจตราหา เหตุผลและตรวจสอบข้อสงสัยในสิ่งที่ทำนั้น มีการวางแผน วัดผลคิดค้นวิธีแก้ไขปรับปรุง เป็นต้น หมั่นไตร่ตรองพิจารณางานที่ทำการสำรวจ ตรวจสอบดูงานที่ตนเองทำด้วยความพิถีพิถันนั้นเป็นสิ่งจำเป็นเพื่อเป็นการประเมินดูว่างานมีความบกพร่องผิดพลาดอย่างไรมีข้อดีข้อเสียอย่างไร ถ้าผิดพลาดก็สามารถนำมาแก้ไขได้

ดังนั้น ในทางพระพุทธศาสนาไม่มีข้อใดที่แนะนำให้พึ่งสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เป็นความสำเร็จที่ได้มาจาก หยาดเหงื่อแรงงาน ไม่ใช่ได้ทรัพย์มาอย่างลอย ๆ ไม่มีที่มาที่ไป พระพุทธศาสนานั้น เป็นศาสนาที่มีเหตุ มีผล ดังหลวงพ่อบุญรอดท่านได้กล่าวไว้ว่า “เหงื่อ คือ น้ำมนต์” เป็นน้ำศักดิ์สิทธิ์ ถ้าเราทำงาน ด้วยความมุ่งมั่น มีความมุมานะ พากเพียร บากบั่น งานที่เราทำก็ย่อมประสบความสำเร็จ เป็นความภาคภูมิใจในความพยายามของเราเอง

ทางแห่งความเลื่อมในการดำเนินชีวิต

การดำเนินชีวิตของคนในสังคม นอกจากจะมีความขยันหาทรัพย์ การจ่ายทรัพย์ และอีกประการหนึ่งที่ไม่ควรมองข้าม คือ อบายมุข อันเป็นปากทางแห่งความเสื่อม ทางแห่งความพินาศ เหตุย่อยยับแห่งโรคทรัพย์ มีอยู่ 5 อย่าง คือ (ที.ปา. (ไทย) 11/244/20)

1. ติดสุราและของมีนเมา มีโทษ 5 อย่าง คือ 1) ทรัพย์หมดไป ๆ เห็นชัด 2) ก่อการทะเลาะวิวาท 3) เป็นบ่อเกิดแห่งโรค 4) เสียเกียรติ เสียชื่อเสียง 5) ทำให้ไม่รู้จักอาย 6) ทอนกำลังปัญญา (ที.ปา. (ไทย) 11/2557-248/202-203).

2. ชอบเที่ยวกลางคืน มีโทษ 5 อย่าง คือ 1) ชื่อว่าไม่รักษาตัว 2) ชื่อว่าไม่รักษาลูกเมีย 3) ชื่อว่าไม่รักษาทรัพย์ 4) เป็นที่ระแวงสงสัย 5) เป็นเป้าให้เขาใส่ความหรือขำลือ 6) เป็นทางมา ของเรื่องเดือดร้อนเป็นอันมาก (ที.ปา. (ไทย) 1/244/20)

3. ชอบเที่ยวดูการละเล่น มีโทษ โดยการทำงานเสื่อมเสียเพราะใจกังวลคอยคิดจ้อง กับเสียเวลาเมื่อไปดูสิ่งนั้น ๆ ทั้ง 6 กรณี คือ 1) รั้าที่ไหนไปทีนั้น 2-6) ขบร้อง ดนตรี เสภา เพลง เกิดเทิงที่ไหนไปทีนั้น (ที.ปา. (ไทย) 11/250/203-20)

4. ติดการพนัน มีโทษ 5 อย่าง คือ 1) เมื่อชนะย่อมก่อเวร 2) เมื่อแพ้ก็เสียตายทรัพย์ที่เสียไป 3) ทรัพย์หมดไป ๆ เห็นชัด ๆ 4) เข้าที่ประชุม เขาไม่เชื่อถ้อยคำ 5) เป็นที่หมิ่นประมาทของเพื่อนฝูง 6) ไม่เป็นที่พึงประสงค์ของผู้ที่จะหาคู่ครองให้ลูกของเขา เพราะเห็นว่าจะเลี้ยงลูกเมียไม่ไหว (ที.ปา. (ไทย) 11/251/204).

5. คบคนชั่ว มีโทษ โดยนำไปกลายเป็นคนชั่วอย่างคนที่ตนคบทั้ง 5 ประเภท คือ ได้เพื่อนที่จะนำไปกลายเป็น 1) นักการพนัน 2) นักเลงหญิง 3) นักเลงเหล้า 4) นักหลงของปลอม 5) นักหลอกลวง 6) นักเลงหัวไม้ (ที.ปา. (ไทย) 11/252/204-205).

5. เกียจคร้านการทำงาน มีโทษ โดยทำให้ยกเหตุต่าง ๆ เป็นข้ออ้างผิตเพี้ยนไม่ทำงาน โภคะใหม่ก็ไม่เกิด โภคะที่มีอยู่ก็หมดสิ้นไป คือ ให้อ้างไปทั้ง 6 กรณีว่า 1-6) หนาวนัก-ร้อนนัก เย็นไปแล้ว ยังเข้านัก-หิวนัก-อิมนัก แล้วไม่ทำงาน (ที.ปา. (ไทย) 11/253/205).

ดังนั้น หากบุคคลใดมี การดื่มน้ำเมา หรือยาเสพติดทุกชนิด ย่อมนำมาซึ่งความเสื่อม เพราะการดื่มน้ำเมา ย่อมทำให้เป็นการทำร้ายตนเอง ครอบคร้ว เป็นสาเหตุของการเกิดโรคต่าง ๆ ในแต่ละปีรัฐบาลจะเสียงบประมาณเป็น จำนวนมากในการจัดซื้อเครื่องมือแพทย์ ยา และอุปกรณ์ต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับคนที่ดื่ม เสพสิ่งเสพติด และทำให้สังคมเกิดปัญหาตามมาหลายอย่าง การเที่ยวกลางคืน เป็นทางแห่งการเสื่อมเสียข้อที่สอง เพราะคนที่เที่ยวกลางคืนชื่อว่า ไม่รักลูกรักเมียของตน เป็นที่ติฉินนินทาของคนอื่น ทำให้เสียทั้งทรัพย์ และสุขภาพของตนเอง ทำให้ครอบคร้วต้องวิตกกังวล คอยการกลับมาของตน เป็นการสร้างภาระให้ กับครอบคร้ว การดูมหรสพ เป็นทางแห่งความเสื่อมอีกทางหนึ่ง เพราะการดูไม่ว่าจะเป็นการละเล่น ต่าง ๆ เป็นการเสียทรัพย์ ทำให้เสียสุขภาพ และเป็นอันตรายแก่ตนเองเพราะการไปอยู่ท่ามกลาง กลุ่มชนเป็นจำนวนมาก เสียเวลาในการทำงาน มีงาน

มหรสพที่ไหนก็จะไปที่นั่น การเล่นการพนัน เป็นการมอมเมา ลุ่มหลง ทำให้คนในสังคมคอยแต่ไขควาสนาฝากไว้กับการพนัน ไม่ทำงาน และยังเป็นสาเหตุ ของการทะเลาะวิวาท เพราะกลโกง ต่างคนต่างมีความอยาก (ตัณหา) อยากได้ทรัพย์สินของผู้อื่นโดยไม่คำนึงถึงความถูกต้อง การคบคนชั่วเป็นมิตร เป็นทางฉิบหายอีกทางหนึ่ง เพราะจะพาเราไปสู่ทาง เสื่อมเสีย พาไปดื่มสุรา ยาเสพติด พาไปในทางที่ไม่ดี ทำให้ทรัพย์สินหมดไปโดยไม่รู้ตัว ความเกียจคร้าน เป็นศัตรูของความเจริญ เพราะคนส่วนใหญ่มีความเกียจคร้านเป็นต้นทุนอยู่แล้ว ถ้าเราไม่ชนะ ความเกียจคร้านแล้ว ความจนก็ไม่สามารถแก้ไขได้

การเว้นอบายมุขเป็นอีกทางหนึ่งที่จะแก้ไขปัญหาคาความเสื่อมย่อนำมาซึ่งความสุขได้ เพราะที่ผ่านมาไม่ว่ารัฐบาลไหน ก็ไม่สามารถจะปราบปรามอบายมุข เช่น สุรา ปัจจุบันเป็นปัญหามากสำหรับประชากรส่วนใหญ่ของ ประเทศ เป็นการลุ่มหลงมัวเมา เริ่มตั้งแต่เด็กเล็ก ๆ ก็ยังดื่มสุรา ไม่ว่าประเพณีไหน ดื่มกันเป็นเรื่องปกติ ไม่เห็นโทษภัยของสุราแม้แต่น้อย นี่อาจเป็นเพราะกรรมของสังคมก็เป็นได้ จะมีบางคนเท่านั้นที่ไม่ดื่ม สาเหตุที่ไม่ดื่มเพราะหม่อมห้าม ถ้าขึ้นดื่มเข้าไปก็จะตาย เพราะเป็นโรคตับแข็ง ฯลฯ นี่คือ ข้อเท็จจริงที่ ปรากฏขึ้นในสังคมไทยในปัจจุบัน

ความสุขตามหลักพุทธธรรม ทั้งโลกียและโลกุตระ (สามีสสุขและนิรามิสสุข)

กล่าวให้เข้าใจโดยง่าย สามีสสุข นั้นเป็นความสุขทางโลกที่ไม่จีรังยั่งยืน ส่วนนิรามิสสุขนั้นคือความสุขทางธรรม เป็นความสุขที่เกิดจากความสงบภายในใจ “สามีสสุข” คือความสุขที่อิงอาศัย คือความสุขที่อาศัยกามคุณ อันเกิดจากการได้พบเห็น ได้ยินได้ฟังได้กลิ่น ได้รส และได้สัมผัส รูป เสียง กลิ่น รส และสัมผัสทางกายที่น่าเพลิดเพลิน น่ายินดีพอใจ สุขที่อิงอาศัยนี้ย่อมเป็นเหตุให้เกิดกิเลส ตัณหา ก่อให้เกิดความทุกข์เดือดร้อนได้อีก เพราะเมื่อได้มาก็ต้องระวัง รักษา ยึดติด หวง แหวง ผูกพัน กลัวสูญหาย ถ้าไม่ได้มาหรือถูกขัดขวาง ก็ขัดเคืองไม่พอใจ จึงเป็นความสุขที่ไม่เที่ยงแท้ถาวร เพราะเป็นความสุขที่ยังมีโอกาสกลับเป็นทุกข์ได้อีก หรือที่เรียกว่า ความสุขของคฤหัสถ์ คิริสุข หรือกามโภคีสสุข 4 (อง.จตุกก.อ. (บาลี) 2/15/293, อง.ฉกก.อ. (บาลี) /45/126) สุขของชาวบ้าน สุขที่ชาวบ้านควรพยายามเข้าถึงให้ได้สม่ำเสมอ สุขอันชอบธรรมที่ผู้ครองเรือน ควรมี ความสุขของคฤหัสถ์ เป็นความสุขทางโลกีย เป็นความสุขของผู้ครองเรือน หากได้ทรัพย์สินมาโดย สุจริต ไม่คด ไม่โกง สุขของคฤหัสถ์ 4 ประการได้แก่ 1. อัตติสุข สุขเกิดจากความมีทรัพย์สิน คือ ความภูมิใจ เอิบอิ่มและอุ่นใจว่า ตนมีโภคทรัพย์ ที่ได้มาด้วยน้ำพักน้ำแรง ความขยันหมั่นเพียรของตน และโดยทางชอบธรรม 2. โภคสุข สุขเกิดจากการใช้จ่ายทรัพย์สิน คือ ความภูมิใจ เอิบอิ่มและอุ่นใจว่า ตนได้ใช้ทรัพย์สิน ที่ได้มาโดยชอบนั้น เลี้ยงชีพ เลี้ยงผู้ควรเลี้ยง และบำเพ็ญประโยชน์ 3. อนณสุข สุขเกิดจากความไม่เป็นหนี้ คือ ความภูมิใจ เอิบอิ่มใจว่า ตนเป็นไท ไม่มีหนี้สิน ติดค้างใคร 4. อนวัชสุข สุขเกิดจากความประพฤติไม่มีโทษ

คือ ความภูมิใจ เอิบอ้อมใจว่า ตนมีความประพฤติสุจริต ไม่บกพร่องเสียหาย ใคร ๆ ดิเตือนไม่ได้ ทั้งทางกาย ทางวาจา และทางใจ บรรดาสุข 4 อย่างนี้ อนุวัชสุข มีค่ามากที่สุด

การที่จะแก้ไขปัญหาคความยากจนนั้น เป็นการแก้ไขตรงปลายเหตุไม่ใช่แนวทาง ที่ดีที่สุดทางที่ดีนั้น ควรจะมีการป้องกัน สนับสนุน ส่งเสริมให้ประชาชนมีความรู้เกี่ยวกับการดำเนินชีวิตที่ถูกต้อง รู้จักคำว่า พอเพียง ไม่โลภมาก (ตัณหา) ผู้ที่จะตั้งเนื้อตั้งตัวเป็นคนพออยู่พอกินได้นั้น ต้องมาจากพื้นฐานด้านความคิดของตนเองก่อน หรือปัญญาที่อยู่ด้านในก่อน รู้จักการวางแผนชีวิตตลอดเวลา ผู้ที่มีปัญหาย่อมเอาตัวรอดทุกสถานการณ์ “ตกน้ำไม่ไหล ตกไฟไม่ไหม้” อยู่ที่ไหนก็ไม่อดอยาก รู้จักใช้วิกฤตให้เป็นโอกาส หลักพุทธธรรมถ้าสามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิต ก็เป็นส่วนหนึ่ง ที่ทำให้ผู้ที่ปฏิบัติตามมีความมั่นคงของชีวิต เพราะพระพุทธศาสนานั้น ทั้งภาคทฤษฎีและนำไปปฏิบัติ ถ้าเปรียบเหมือนยารักษาโรคก็มีหลายชนิด มีมากถึง 84,000 ชนิด ขึ้นอยู่กับโรค ความยากจนก็เป็น อีกโรคหนึ่งที่เกิดขึ้นและเป็นปัญหาสังคม ดังนั้น ผู้ที่จะกินยาก็ต้องศึกษาสรรพคุณของยา เห็นประโยชน์ ของยา แล้วปฏิบัติตามหมอสั่งเท่านั้น เพื่อให้เกิดผลดีแก่การรักษาโรค

ถ้าแก้ไขปัญหด้วยการเสพลิงเสพติด ต้มสุรา คบเพื่อนชั่ว เล่นการพนัน ฯลฯ ยิ่งแก้ไขยิ่งมี ปัญหาเพิ่มขึ้น เหมือนเอาน้ำที่สกปรกมาอาบ เพื่อทำความสะอาดร่างกายก็ยิ่งทำให้เปรอะเปื้อนยิ่งขึ้น เป็นวิธีการที่ไม่สามารถแก้ไขได้ ปัญหาความยากจน การตั้งเนื้อตั้งตัวไม่ได้ เป็นเพราะเรามองข้าม หลักธรรมในการดำเนินชีวิต เป็นหลุมปากคอก ยิ่งในสังคมไทยตามชนบทซึ่งมีค่านิยมที่ไม่ดี จักงาน ไม่ว่าจะเป็นพิธีการบวช การแต่งงาน การทำพิธีขึ้นบ้านใหม่ การทอดผ้าป่า ฯลฯ จึงเสนอขั้นตอนของการแก้ไขปัญหามานพุต เพื่อเป็นทางหนึ่งที่ทำให้พิจารณาในการแก้ไข ป้องกัน และเป็น การปลูกจิตสำนึกให้เป็นบุคคลที่มีความคิดแบบสัมมาทิฐิ มีความเห็นที่ถูกต้อง ไม่หลงทางในการดำเนินชีวิต เชื่อได้ว่าหลักธรรมสามารถแก้ไขปัญหามานพุต ความยากจน สามารถทำให้ทุกคนร่ำรวยทั้งทรัพย์สินและโภคทรัพย์มากที่สุด

ส่วน “นิรามิสสุข” เป็นความสุขที่ไม่อิงอาภิส คือเป็นความสุขที่ไม่ต้องอาศัยภายนอก จึงไม่มีเหตุปัจจัย ให้เกิดกิเลส ตัณหา เป็นความสุขภายในที่ไม่ต้องอาศัยวัตถุภายนอกมาสนองความอยาก จึงเป็นความสุขที่แท้จริงเป็นภาวะสุขที่ไม่ก่อให้เกิดปัญหาใดๆตามมา และยังช่วยขจัดปัญหาต่างๆ ที่จะเป็นเหตุหนุนนำให้กระทำความชั่วหรือ ให้เกิดความทุกข์เดือดร้อนได้อีก ความสุขอันเกิดแต่ความสงบจากกรรมชั่ว หรือสงบจากกิเลส ตัณหาเช่นนี้ย่อมเป็นความสุขที่เที่ยงแท้ถาวร คือเป็นความสุขที่ไม่มีเหตุปัจจัย ให้กลับเป็นทุกข์ได้อีก เนื่องจากวิธีที่จะทำให้มีความสุขของคนทั่วไปนั้น มักจะสร้างความทุกข์ขึ้นมาก่อน แล้วจึงหาทางให้ทุกข์นั้นดับลง เมื่อความทุกข์นั้นดับลง คนเรารู้สึกว่ามีความสุข โดยความทุกข์ที่คนสร้างมานั้นสาเหตุมาจากความหวัง ความปรารถนา หรือเรียกให้เข้าใจง่าย คือเกิดจากความอยากทั้งสิ้น การที่ได้สมความปรารถนาหรือสมความอยากนั้นจริงๆแล้วไม่ใช่ความสุข เพราะไม่ใช่ความสุขที่แท้จริง แต่เนื่องจากคนเรายังไม่เข้าใจความหมายของความสุขที่

แท้จริง จึงเรียกการที่ได้สมปรารถนาว่าความสุข เช่น เมื่ออยากได้สิ่งของอะไรบางอย่าง จึงทำงานอดออมเก็บเงิน เพื่อตอบสนองความต้องการนั้น เมื่อได้มาแล้วก็รู้สึกมีความสุข สิ่งนี้คือสามีสสุขเป็นความสุขที่เกิดจากการได้ความอยากได้ของสิ่งนั้น เป็นความสุขที่มีเงื่อนไข แต่หากจะเป็นความสุขที่แท้จริง คือการสงบของความอยากได้เมื่อรู้สึกว่ายากได้ก็ดับลง เมื่อพ้นจากความอยาก ก็เป็นเรื่องง่ายที่จะมีความสุข หากไม่มีความอยากตั้งแต่ต้น ก็มีความสุขอยู่เองเรียบร้อยแล้ว สิ่งนี้เรียกว่า นิรามีสสุข ที่สำคัญเป็นฌานสุข คือ ความสุขเกิดจากการภาวนา มีความลึกซึ้งทางจิตเพิ่มขึ้นเป็นความสุขของคนที่มีจิต เช่น การปฏิบัติสมาธิแล้วเกิดความดื่มด่ำ ลึกซึ้ง วิธีการสร้างความสุขก็คือการฝึกสมาธิภาวนา วิปัสสนากรรมฐานและเป็นวิมุติสุข คือ ความสุขเกิดจากจิตหลุดพ้นสิ้นเชิงจากพันธนาการของกิเลสทั้งปวง วิธีการสร้างความสุขก็คือ การเจริญวิปัสสนากรรมฐาน เพื่อให้จิตรู้เท่าทันความเป็นจริง มีจิตที่หลุดพ้น เป็นอิสระจากกิเลสอย่างถาวรอันเป็นเป้าหมายสูงสุดในการปฏิบัติธรรมในทางพุทธศาสนา (อัญจรวรรณ กันจันะ, 2564 บทความวิชาการ)

สรุป

การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมต่างๆ ในการดำเนินชีวิต โดยการเรียนรู้หลักธรรมอย่างแท้จริง และนำไปปฏิบัติ เริ่มจากการใช้หลักธรรมที่เกี่ยวกับการแสวงหาทรัพย์อย่างถูกต้องชอบธรรมด้วยความขยัน อดทน และใช้จ่ายทรัพย์ให้ถูกต้องและเป็นประโยชน์ให้ กับตนเอง ครอบครัว เพื่อนรอบข้าง ตลอดจนมิตรสหาย ตามความเหมาะสม และสิ่งสำคัญ ควรเว้นใน สิ่งที่เป็นอบายมุข ซึ่งเป็นทางเสื่อม เป็นต้นเหตุในการนำไปสู่ความล้มเหลวในการดำเนินชีวิตได้ คนเรามีชีวิตความเป็นอยู่ที่แตกต่างกัน พบปัญหาอุปสรรคที่แตกต่างกัน อยู่ในสิ่งแวดล้อมที่แตกต่างกัน รวมถึงมีเป้าหมายในชีวิตที่แตกต่างกัน จึงขึ้นอยู่กับแต่ละคนว่าจะน้อมนำเอาหลักพุทธธรรมใด มาเป็นเครื่องนำทาง ให้ชีวิตพบความสุขความเจริญ ผ่านพ้นปัญหา หรือบรรลุเป้าหมายที่ตั้งไว้ชีวิตเป็น สิ่งที่มีค่าที่สุด แต่ละคนมีโอกาสได้มาเพียงครั้งเดียว เพื่อให้ชีวิตมีความสุขตามที่ใจปรารถนา การดำเนินชีวิต จึงต้องพึงระมัดระวัง เมื่อใดที่มีความทุกข์มากระทบจิตใจ มีเพียงตนเองที่สามารถเลือกได้ว่าจะยอมให้ความทุกข์นั้นมีอิทธิพลกับชีวิตของมากน้อยเพียงไหน รวมถึงเลือกได้ว่าจะตอบสนองกับความทุกข์นั้นอย่างไรหลายคนมักตกอยู่ในภาวะดังกล่าวแบบจำยอม บางคนอาจพยายามหาทางออกจากภavnนั้น แต่ก็รู้สึกเหมือนไม่มีทางออก บางคนอาจมองความทุกข์นั้นว่า จะให้เกิดประโยชน์อย่างไร ทั้งหมดนี้เราเลือกได้ก็ต่อเมื่อมีสติและปัญญา ต้องมีการฝึกฝน มีการเฝ้ามอง ตรึกตรอง ใคร่ครวญอย่างจริงจัง บางครั้งต้องใช้เวลาเป็นเดือนเป็นปีหรือตลอดไป และพึงระลึกไว้ว่า “สิ่งใดสิ่งหนึ่ง มีอันเกิดขึ้นเป็นธรรมดา สิ่งทั้งปวงล้วนมีอันดับไปเป็นธรรมดา” ตรงกับภาษาบาลีคือ “ยังกิญจิสมุหะยะธัมมัง สัพพันตัง นิโรธะธัมมันติ”

เอกสารอ้างอิง

- พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต). (2539). **การพัฒนาที่ยั่งยืน**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: มูลนิธิโกมลคีมทอง.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต). (2542). **พุทธธรรม**. กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). (2550). **ธรรมานุญชีวิต**. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพฯ: สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ.
- พระไพศาล วิสาโล. (2553). “รู้สติ” วิธีแห่งความสุขในสังคมที่คิดต่าง. **นิตยสารหญิงไทย**. 833(35).
- พระมหาสุทนต์ อากาศโร และเชมณัฐ อินทรสุวรรณ. (2553). **ตัวชี้วัดความสุข: กลยุทธ์การสร้างและการใช้เพื่อชุมชนเป็นสุข**. กรุงเทพฯ: สถาบันเสริมสร้างการเรียนรู้เพื่อชุมชนเป็นสุข.
- พระครูธรรมธร (ครรชิต คุณวโร). (2556). การพัฒนาความสุขในพุทธธรรม. **วารสารศึกษาศาสตร์**. 15(1), 91.
- พุทธทาสภิกขุ. (2542). **ความสุขสามระดับ**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: สุขภาพใจ.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). **พระไตรปิฎกภาษาไทย**. กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- มหามกุฏราชวิทยาลัย. (2525). **พระไตรปิฎกและอรรถกถาภาษาไทย**. กรุงเทพฯ: มหามกุฏราชวิทยาลัย.
- มหามกุฏราชวิทยาลัย. (2525). **พระไตรปิฎกและอรรถกถาภาษาบาลี**. กรุงเทพฯ: มหามกุฏราชวิทยาลัย.
- สุริยัญ ชูช่วย. (2545). การแสวงหาความสุขและคุณค่าของชีวิต กรณีศึกษาทัศนคติกลุ่มคนต่างวัยในกรุงเทพมหานคร. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต. นครปฐม: มหาวิทยาลัยมหิดล.
- สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ประยุทธ์ ปยุตฺโต). **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม** พิมพ์ครั้งที่ 12. พ.ศ. 2546, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: http://84000.org/tipitaka/dic/d_item.php?i=172, [วันที่ 9 กันยายน 2564]
- อัจฉรวรรณ กันจินะ. (2564). **ความสุขในพระพุทธศาสนา**. โรงเรียนนวมินทราชูทิศ พายัพ จังหวัดเชียงใหม่. บทความวิชาการ

อิทธิพลคุณค่าของพุทธศิลป์กับการพัฒนาจิตและปัญญาในสังคมไทย*

The Influencer of Values between the Buddhist Arts on Mental and the Wisdom Development in Thai Society

ถนัด ยันต์ทอง

Thanad Yanthong

วิทยาลัยทองสุข

Thongsook College

Corresponding Author E-mail: thanadyun@mcu.ac.th

บทคัดย่อ

อิทธิพลคุณค่าพุทธศิลป์กับการพัฒนาจิต ในสังคมไทยเข้ามามีอิทธิพลต่อพุทธศาสนิกชน เริ่มตั้งแต่แรกเกิด มีความเจริญก้าวหน้าในชีวิต โดยอาศัยวัด ซึ่งเป็นที่ประดิษฐานพุทธศิลป์ที่สำคัญ โดยอาศัยเงินบริจาคที่มาจากประชาชนทั่วไปที่มากกราบไหว้สักการะ ไปช่วยส่งเสริมสนับสนุนสังคมในด้านต่างๆ และยังมี อิทธิพลและคุณค่าทาง ด้านวัฒนธรรม ก่อให้เกิดประเพณีวัฒนธรรม เกิดการอนุรักษ์ประเพณีวัฒนธรรมที่ดีงาม ทำให้การท่องเที่ยวในทีนั้นมี การเติบโต ชาวบ้านบริเวณโดยรอบได้ ประกอบสัมมาชีพ ซึ่งเป็นการส่งเสริมอาชีพให้กับชาวบ้านในชุมชนได้เป็นอย่างดี ที่สำคัญเสริมสร้าง ทางด้านจิตใจ เป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจ มีที่พึ่งพิงทางใจให้เกิดความรู้สึกลดทุกข์ อุ่นใจ สบายใจ ได้ ระลึกนึกถึงพุทธคุณ นึกถึงหลักธรรมคำสอนแล้วน้อมนำเอามาใช้ประพฤติปฏิบัติในชีวิตประจำวัน อยู่บนพื้นฐานของปัญญาหรือความมีเหตุผล โดยมุ่งหมายให้เกิดความสงบทางใจ และเกิดสติปัญญาในการแก้ปัญหาชีวิต ได้พัฒนาจิตใจ และปัญญา สามารถอบรมเจริญวิปัสสนาซึ่งเป็นหนทางการดับกิเลส หรือความหลุดพ้นโดยการประพฤติปฏิบัติธรรมในสิ่งที่ตั้งงามที่ ละเว้นจากการทำชั่วทั้งปวง เป็นแบบอย่างในการปฏิบัติตนเพื่อให้พ้นทุกข์อันเป็นแก่นคำสอนของพระพุทธศาสนาต่อไป

คำสำคัญ : อิทธิพล, พุทธศิลป์, การพัฒนาจิต

Abstract

The influence of Buddhist art values and mental development in Thai society. The Influence of Buddhists from our birth and then to progress in life by relying on temples, which are important of the Buddhist arts enshrined. By making a

* Received February 07, 2024; Revised April 27, 2024; Accepted April 29, 2024

charity on donations from the people who come to pay their respects to support society in various fields and also to have influence and cultural values resulting in cultural traditions. Conservation of beautiful cultural traditions causing tourism there to grow villagers around the area have practiced. This is a good job for villagers in the community important to strengthen the mental It's the one that binds the mind. There are having a mental refuge to create a feeling of safety, peace of mind and remembering the Buddha's virtues. Think of the principles teachings of Buddhism to practice in daily life based on intelligence or rationality with the creating of peaceful mind. An intellect solving life problems have developed the mind and wisdom able to cultivate Vipassana, which is the way to quench defilements or liberation through the practice of dharma in good things that refrain from doing all evil. How to be a model in the practice of getting out of the suffering which is the core of the Principle teachings of Buddhism.

Keywords: similar words: Influence, Buddhism & Spiritual development theory

บทนำ

พุทธศิลป์ หมายถึงผลงานสร้างสรรค์ที่ได้รับยกย่องว่าเป็นงานที่ ยอดเยี่ยม หรือเป็นศิลปะ ในด้านทัศนศิลป์ที่เกี่ยวกับพระพุทธศาสนา ได้แก่พุทธศิลป์ ประเพณีจิตรกรรม (painting) ประติมากรรม (Sculpture) และสถาปัตยกรรม (architecture) ในทางพระพุทธศาสนา นอกจากนี้ งานศิลปะประเพณีประติมากรรม (Sculpture) (ศิลปะจำพวกจิตรศิลป์ เช่น แกะสลักไม้ หินอ่อน โลหะ หรืองานปูนปั้น เป็นต้น) ที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา หรือพระพุทธเจ้าโดยตรง เช่น รูปปั้นหรือองค์แทนพระพุทธเจ้า ที่เรียกว่า “พระพุทธรูป” ท่านเรียกศิลปะประเพณีนี้โดยเฉพาะว่า “ปฏิมากรรม” และเรียกพระพุทธรูปว่า “พระปฏิมากร” นี่เป็นความหมายโดยทั่วไปของ “พุทธศิลป์” หากพิจารณาจำเพาะลงไป อีกว่า “พุทธศิลป์” มีองค์ประกอบของพระพุทธศาสนา เป็นศาสนาที่ ประกอบด้วยเกณฑ์ที่นักปราชญ์ทางศาสนากำหนดเอาไว้ว่าเป็น “ศาสนา 5 ประการได้แก่ (1) มี ศาสดา (2) มีศาสนธรรม (3) มีศาสนบุคคล (4) มีศาสนพิธี และ (5) มีศาสนสถาน และองค์ประกอบ ของพระพุทธศาสนาเหล่านี้ย่อมก่อให้เกิดพุทธศิลป์ที่แตกต่างกัน ดังนี้ความเชื่อในคุณค่าของพุทธศิลป์ สำคัญมีปรากฏให้เห็นในเกือบทั่วทุกภูมิภาคของประเทศไทยและมีประวัติความเป็นมายาวนาน อย่างไรก็ตาม ความเชื่อในรูปแบบใดก็ตามย่อมมีอิทธิพลต่อวิถีการดำเนินชีวิตของผู้มีความเคารพใน พุทธศิลป์ต่างๆ แต่ละประเภทต่างกัน เช่น บูชาในฐานะเป็นเครื่องรางของขลังที่สามารถช่วยคุ้มครอง ป้องกันอันตราย พกพาไปไหนเป็นที่รักใคร่ของผู้ที่พบเห็น, เป็นพุทธานุสสติ, เป็นกุศลโลบายในการ

ปฏิบัติธรรม มีการให้ทาน รักษาศีลและเจริญภาวนาอันจะเป็นประโยชน์ในการนำไปเผยแผ่ให้กับสังคมต่อไป (รอบทิศ ไวยสุศรี, 2551)

ความหมายของพุทธศิลป์

พุทธศิลป์ หมายถึง งานศิลปะประเภทต่าง ๆ ทั้งในด้าน สถาปัตยกรรม ประติมากรรมและจิตรกรรม ซึ่งสร้างขึ้นเพื่อส่งเสริมการเผยแผ่และการปฏิบัติทางพุทธศาสนาโดยตรง และเป็นสิ่งช่วยโน้มน้าวจิตใจของพุทธศาสนิกชนให้เกิดความศรัทธา ประพฤติปฏิบัติตนในแนวทางที่ต้งาม ตามหลักธรรมของพระพุทธศาสนา โดยสิ่งทีผู้สร้างงานศิลปะได้พยายามสื่อหรือสอดแทรกไว้ในงานศิลปะแต่ละชนิดเรียกว่า เป็นปรัชญาศิลปะในงานพุทธศิลป์ คืองานศิลปะที่มีธรรมะในศาสนาพุทธอยู่ในงานศิลปะนั้น ซึ่งมีอยู่หลายรูปแบบทั้งในรูปแบบของงานศิลปวัตถุหรือพิธีกรรมทางศาสนา ซึ่งจะมีหลักธรรมะสอนอยู่โดยแบ่งศึกษาออกเป็นประเภทต่าง ๆ ทั้งพระพุทธรูป สลูปเจดีย์ อาคาร สถานที่ และวัตถุสิ่งของจึงสามารถกล่าวได้ว่างานศิลปกรรมเหล่านี้เป็นเอกลักษณ์ของชาติอย่างหนึ่ง ดังนั้น การนำงานพุทธศิลป์มาเป็นสื่อในการสอนปรัชญาธรรมต่าง ๆ เป็นการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในรูปแบบหนึ่งด้วยศรัทธาและความเชื่อเป็นเหตุให้พุทธศาสนิกชนผู้เลื่อมใสศรัทธาในคำสอนของพระพุทธองค์ได้สร้างสรรค์งาน “พุทธศิลป์” ขึ้น ซึ่งนอกจากจะได้เผยแผ่แนวคิดที่มีต่อพระพุทธศาสนา ด้วยผลงานศิลปกรรมทางพระพุทธศาสนาแล้วและยังเป็นการน้อมนำให้ผู้สร้างสรรค์ศิลปกรรมและผู้ที่ได้รับชมได้ใกล้ชิดแนบแน่นกับวิถีแห่งพุทธศาสนายิ่งขึ้น

พุทธศิลป์มีรากฐานที่ผูกพันกับวิถีการดำเนินชีวิตของผู้คนในสังคมไทยมาเป็นเวลาช้านาน มีลักษณะเฉพาะของพิเศษแบบชนชาติไทยศิลปะกับวัด มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดมาเป็นเวลาช้านาน ไม่ว่าจะเป็นภาพเขียน พุทธปฏิมา สถาปัตยกรรม และวรรณกรรมซึ่งเป็นศิลปะแขนงต่างๆ เหล่านี้ได้รับการกล่าวขานว่าเป็นพุทธศิลป์ โดยมีเหตุผลสำคัญประการหนึ่ง เพราะสร้างขึ้นในปริมณฑลของวัด เนื้อหาสาระมีส่วนเกี่ยวข้องกับศาสนา เช่นพุทธประวัติ พุทธปฏิมาเกี่ยวข้องกับคำสอนโดยอาศัยวิธีการต่าง ๆ โดยสิ่งทีผู้สร้าง งานศิลปะได้พยายามสื่อ หรือสอดแทรกไว้ในงานศิลปะแต่ละชนิดเรียกว่าเป็นปรัชญาศิลปะ พุทธศิลป์ยังเป็งานศิลปะที่มีธรรมะในศาสนาพุทธ อยู่ในงานศิลปะนั้นๆ ซึ่งมีอยู่หลายรูปแบบ ทั้งในรูปแบบของงานศิลปวัตถุ หรือพิธีกรรมทางศาสนา ซึ่งจะมีหลักธรรมะสอนอยู่โดยแบ่งศึกษาออกเป็นประเภทต่างๆ ทั้งพระพุทธรูป สลูปเจดีย์ อาคารสถานที่และวัตถุสิ่งของจึงสามารถกล่าวได้ว่างานศิลปกรรมเหล่านี้ เป็นเอกลักษณ์ของชาติอย่างหนึ่ง ฉะนั้นการนำงานพุทธศิลป์มาเป็นสื่อในการสอนปรัชญาธรรมต่างๆ เป็นการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในรูปแบบหนึ่งดังความสัมพันธ์ระหว่างศิลปะและศาสนาที่ว่า “มีศิลปะ อยู่ที่ไหน ศาสนาก็สว่างไสวอยู่ที่นั่น” เท่ากับเป็นการอนุรักษ์ทั้งเรื่องราวและหลักฐานเพื่อสืบทอดให้คน รุ่นหลังได้ศึกษาต่อไป

แนวคิดการสร้างพุทธศิลป์ด้านพระพุทธรูป

พุทธศาสนิกชนในประเทศไทยเชื่อว่า การสร้างพระพุทธรูปนั้น ส่งผลในทางกุศลบุญอย่างมาก ด้วยอานิสงส์แห่งการสร้างพระพุทธรูปไม่ว่าเล็กหรือใหญ่ด้วยวัตถุใดก็ตาม ผู้สร้างจะเป็นผู้มีพรงาม รูปงาม มีฤทธิ์เดชมาก มียศมีศักดิ์ มีความสุข ไม่มีโรค อายุยืน ไม่มีเวรไม่มีภัย เกิดในตระกูลกษัตริย์ หรือตระกูลพราหมณ์ มีทรัพย์มาก มีทาสชายหญิงบริวารห้อมล้อมทุกเมื่อ และจะบรรลุนิพพาน (กรมศิลปากร, 2541) นอกจากการสร้างพระพุทธรูปแล้ว การซ่อมพระพุทธรูปให้คงอยู่ในสภาพที่สมบูรณ์ ก็จะนำมาซึ่งชัยชนะเหนือศัตรู มีทรัพย์มีสินไม่มีวันสิ้นสุด ดังเช่น พระเจ้าวัฏฐังคุลี ผู้รบชนะเหล่า พระราชาหนึ่งร้อยเอ็ดพระองค์ผู้มารุกรานด้วย “ทรงยกพระองค์ขึ้นนั่งหนึ่ง ทรงชี้ พระราชาเหล่านั้นไปรอบๆ ขณะนั้นเทียว พระราชาทั้งปวงพร้อมทั้งเสนามีช้างเป็นต้น หันไป ” ทั้งนี้ ด้วยอานิสงส์ที่พระเจ้าวัฏฐังคุลีได้ไปซ่อมพระองค์ของพระพุทธรูปที่ขาดไปให้สมบูรณ์

ชาดกเรื่องเดียวกันนี้ยังให้สาเหตุของการสร้างพระพุทธรูปว่า เมื่อครั้งพระเจ้าปเสนทิ กษัตริย์แห่ง แคว้นโกศล เสด็จไปเฝ้าพระพุทธเจ้าที่พระเชตวันมหาวิหาร แต่พระพุทธองค์มิได้ประทับ อยู่ ณ ที่นั้น พระเจ้า ปเสนทิเกิดความสลดพระทัย จึงตรัสว่า “โลกนี้เว้นจากพระสัมมาสัมพุทธเจ้า แล้ว ชื่อว่าว่างเปล่า ไม่มีที่พำนัก ไม่มีที่พึ่งพิง” ต่อมาในวันรุ่งขึ้นพระเจ้าปเสนทิไปเฝ้าพระพุทธเจ้าซึ่ง เสด็จกลับมาแล้ว และทูลว่า เมื่อพระองค์ยังทรงพระชนม์อยู่เสด็จไปที่อื่น ข้าพระองค์เมื่อไม่เห็นพระ รูป พระองค์ย่อมเป็นผู้ไม่มีที่พึ่ง มีทุกข์ ก็เมื่อพระองค์ปรินิพพานแล้ว...สัตว์โลกนี้ จะพึงมีความสุขแต่ ที่ไหนหาได้... เพราะฉะนั้นขอพระองค์ทรงอนุญาตเพื่อทำ พระรูปอันประเสริฐของพระองค์ เพื่อ ประโยชน์แก่การบูชา ลักการะของนระ และเทวดาแก่ข้าพระองค์นั้นเทียว (กรมศิลปากร, 2541)

เมื่อได้ทรงสดับพระดำรัสของพระราชาแล้ว พระองค์จึงตรัสว่า บุคคลใดบุคคลหนึ่งถึง พร้อมด้วยศรัทธา ทำรูปของเราเล็กก็ตาม ใหญ่ก็ตาม ด้วยวัตถุอย่างใดอย่างหนึ่ง มีดินเหนียวเป็นต้น ตามกำลังฯ... ย่อมเสวยสุขอัน ไพบุลย์ ได้เป็นผู้เชื่อว่ามีเดชานุภาพมาก

เมื่อพระเจ้าปเสนทิได้ทรงรับอนุญาตแล้ว จึงโปรดให้ช่างสร้างพระพุทธรูปด้วยไม้แก่น จันทน์ และประดิษฐานพระพุทธรูปนั้นไว้บนอาสนะภายในมณฑป แล้วทรงนิมนต์พระพุทธเจ้าให้ไป ทอดพระเนตรรูปของพระองค์ เมื่อพระพุทธรูปที่ทำด้วยไม้แก่นจันทน์

อย่างไรก็ตาม ตำนานการสร้างพระพุทธรูปแก่นจันทน์นั้นมีมานานก่อนหน้านั้นหลาย ศตวรรษแล้ว ดังกรณีพระภิกษุจีนนามว่า ฟาเหียน ผู้ที่เดินทางไปนครสาวัตถี แคว้นโกศล ระหว่างปี พ.ศ. 942 - 957 ตรงกับ ค.ศ. 399 - 414 เล่าว่า เมื่อพระเจ้าปเสนทิเสด็จไปเฝ้าพระพุทธเจ้านั้น พระ พุทธองค์เสด็จขึ้นไปโปรดพระพุทธรูปบนสวรรค์เป็นเวลา 90 วัน พระองค์จึงให้สร้างพระพุทธรูป ฎิมาแกะสลักด้วยไม้จันทน์ขึ้นมาแทนพระพุทธองค์ ต่อมาเมื่อพระพุทธเจ้าเสด็จกลับ พระพุทธรูปก็ เสด็จเข้าไปเฝ้า (พระภิกษุฟาเหียน, 2487, หน้า 101- 102)

สำหรับคัมภีร์ที่เก่าแก่ที่สุดที่กล่าวว่าพระเจ้าอุเทนทรงสร้างพระพุทธรูปแก่นจันทร์ น่าจะได้แก่ คัมภีร์จีน เกี่ยวกับการสร้างพระพุทธรูปสมัยราชวงศ์ฮั่นตะวันตก (พ.ศ. 568 - 763 ตรงกับ ค.ศ. 25-220) ซึ่งมีลักษณะใกล้เคียงกับเรื่อง *โกสล พิมพ์ วัฒนนา* ของลังกา แตกต่างกันตรงที่พระเจ้าอุเทนแห่งนครโกสัมพี มิใช่พระเจ้าปเสนทิ เป็นผู้เฝ้าพระพุทธรูปเจ้า เมื่อพระพุทธรูปองค์เสด็จไปที่โกสัมพี (Hiuen Tsiang. Si-Yu-Ki: 1969)

ดังนั้น พระพุทธรูปปฏิมา ซึ่งหมายถึงรูปเปรียบหรือรูปแทนองค์พระพุทธรูปเจ้า พระพุทธรูปปฏิมาจึงเป็นรูปจำลองของพระพุทธรูป และก็เป็นรูปจำลองของพระพุทธรูปปฏิมาที่จำลองสืบต่อๆ กันมา ดังเห็นได้จากการที่พระพุทธรูปปฏิมาจำนวนมากมีพุทธลักษณะที่คล้ายกัน โดยมูลเหตุที่ทำให้คล้ายกันนั้น มิได้มาจากการสร้างพระพุทธรูปในแต่ละยุคสมัย แต่ทว่ามาจากความต้องการของพุทธศาสนิกชนที่จะจำลองพุทธลักษณะของพระพุทธรูปที่มีความศักดิ์สิทธิ์ และมุ่งสืบทอดพุทธลักษณะของพระพุทธรูป ซึ่งเป็นต้นแบบไว้ให้ได้มากที่สุด ดังเช่นการจำลองพระพุทธรูปแก่นจันทร์ที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้น

อิทธิพลและคุณค่าเกี่ยวกับพุทธศิลป์

พุทธศิลป์คือรูปเปรียบหรือรูปแทนพระพุทธรูปเจ้า เป็นงานศิลปะที่สร้างขึ้นเพื่อสนองตอบและรับใช้ งานทางด้านพระพุทธศาสนาที่มนุษย์สร้างสรรค์ขึ้นเป็นความงามเพื่อความพอใจที่แฝงไว้ด้วยปรัชญาธรรม ทางวัตถุถวายเพื่อเป็นพุทธบูชา เนื่องในพระพุทธศาสนาเป็นการส่งเสริมเผยแพร่เป็นสิ่งช่วยโน้มน้าวจิตใจของพุทธศาสนิกชน ให้เกิดความศรัทธา ประพฤติปฏิบัติในแนวทางที่พึงตามหลักธรรมของพระพุทธศาสนา

ประเทศไทยมีประวัติศาสตร์ทางพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติมายาวนาน ดังนั้นในประเทศไทยจึงมีพุทธศิลป์เป็นจำนวนมาก พุทธศิลป์ที่ปรากฏในประเทศไทยเริ่มมีให้เห็นเป็นหลักฐาน ที่ยังหลงเหลืออยู่ก็คือในสมัยสุโขทัย และสมัยกรุงศรีอยุธยาทำให้เราได้เห็นร่องรอยความงดงาม ความศรัทธา ความเชื่อ และประวัติศาสตร์ชาติพันธุ์ของไทยได้เป็นอย่างดี แต่แม้ว่าพุทธศิลปะจะทำหน้าที่ สื่อสารศรัทธา เจตนา และแนวความคิดของผู้สร้างอย่างดียิ่ง แต่ก็ปฏิเสธไม่ได้ว่าเริ่มจะมีพุทธพาณิชย์ เข้ามาเจือปนแล้ว เช่น การนำพุทธศิลป์ไปเป็นธุรกิจการค้า หรือนำไปเป็นเครื่องประดับ แหล่งท่องเที่ยว หรือโรงแรม เป็นต้น

งานศิลปะที่มีเนื้อหาในเชิงพุทธศิลป์ มีพัฒนาการมาอย่างต่อเนื่องตั้งแต่สมัยโบราณจนถึงปัจจุบันในประเทศที่มีการนับถือพระพุทธศาสนารวมถึงประเทศไทยดังปรากฏในงานศิลปะประเภทต่าง ๆ ทั้งในด้านจิตรกรรม ประติมากรรม และสถาปัตยกรรม ซึ่งสร้างขึ้นเพื่อเผยแพร่พระพุทธศาสนา และเพื่อเป็นสิ่งที่ช่วยโน้มน้าวจิตใจของพุทธศาสนิกชนให้เกิดความศรัทธา ประพฤติปฏิบัติตนในแนวทางที่พึงตาม หลักธรรมของพระพุทธศาสนาทั้งในฝ่ายหินยาน (หรือเถรวาท) และฝ่ายมหายาน

(หรืออาจเรียกว่า) พุทธศิลป์ มีรากฐานที่ผูกพันกับวิถีดำเนินชีวิตของผู้คนในสังคมไทยมาเป็นเวลานาน มีลักษณะเฉพาะของความเป็นตะวันออกมีลักษณะเฉพาะพิเศษแบบชนชาติไทย มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับสังคมไทย ไม่ว่าจะเป็นภาพเขียนพุทธปฏิมา สิ่งก่อสร้าง วรรณกรรม กระทั่งแม้การตกแต่งประดับประดาซึ่งศิลปะแขนงต่าง ๆ ได้รับการกล่าวขานว่าเป็นพุทธศิลป์ โดยมีเหตุผลสำคัญประการหนึ่ง เพราะสร้างขึ้นในปริณทลของวัดประการหนึ่ง เพราะเนื้อหาสาระมีส่วนเกี่ยวข้องกับศาสนา เช่น พุทธประวัติ พุทธปฏิมา ฯลฯ เกี่ยวข้องกับคำสอนโดยอาศัยวิธีการต่าง ๆ เช่น ทฤษฎีสากลในไตรภูมิและอีกประการหนึ่ง เพราะศิลป์ หรือช่างจะแสดงเจตจำนงในการเนรมิตศิลปกรรมด้วยพลังศรัทธา และเป็นพุทธบูชา เป็นต้น

จุดประสงค์หรือเป้าหมายในการสร้างศิลปะที่เกี่ยวข้องกับศาสนา ต่างไปจากการสร้างศิลปะ ประเภทอื่น เพราะศิลปินผู้สร้างศิลปะ เนื่องในศาสนา หรือศาสนศิลป์นั้น เพื่อการสร้างงานศิลปะขึ้น เพื่อรับใช้ศาสนา ซึ่งสาระสำคัญของศาสนาทุกศาสนานั้นมุ่งให้มนุษย์มีชีวิตที่ดี มีศีลธรรม ประจักษ์ ดังนั้น เนื้อหาหรือเป้าหมายของศาสนศิลป์ จึงเน้นที่ความดีและความงาม เพื่อให้ผู้เสพได้รับความรู้สึกนึกคิด บนพื้นฐาน ที่เป็นแนวปรัชญาของศาสนาแต่ละศาสนา อย่างไรก็ตาม เมื่อศิลปินมีแนวคิดที่เป็นอิสระ พ้นจากศาสนาแล้ว จึงสร้างศิลปะเพื่อศิลปะขึ้นในยุคต่อมาก็ตาม แต่ศิลปินก็ยังดำรงแนวคิดที่มุ่งให้ศิลปะ เป็นสื่อของความดีและความงามในจิตใจมนุษย์ มากกว่าที่จะใช้ไปในทางเลวร้าย จนกล่าวกันว่า ศิลปะกับ ศาสนาเป็นสิ่งที่เดียวกันหรือเป็นสิ่งที่ใกล้ชิดกันมาก ความมุ่งหมายของศิลปะคือเกื้อกูลศีลธรรมและยกระดับ จิตใจของมนุษย์ แม้ว่าการแสดงออกในบางครั้งจะใช้เรื่องอุกฤษเป็นสื่อ แต่เป็นไปเพื่อชี้ให้เห็นปัญหาและวิธีแก้ไข เช่น ศิลปะทางกามวิสัยตามเทวสถานในอินเดียศิลปะเหล่านั้น มีความมุ่งหมายที่จะก่อให้เกิด ประโยชน์ทางศีลธรรมและสังคม เนื่องจากโรคระบาดได้ทำลายชีวิตของประชาชนไปมากมาย จึงต้องช่วย กระตุ้นและสนับสนุนให้การกำเนิดมนุษย์

ในวงการศิลปะทุกวันนี้ ศิลปกรรมแนวประเพณีร่วมสมัย ได้รับความสนใจของศิลปิน เช่น สำนึกในการค้นหาความเป็นตัวของตัวเอง ซึ่งศิลปินที่สนใจงานแนวนี้จะต้องมีเหตุผล อย่างไรก็ตาม เมื่อพูดถึงศิลปะ แนวประเพณีร่วมสมัย ผลงานศิลปะแนวหนึ่งที่ปรากฏอยู่และมีการพูดถึงกันอยู่เสมอ ก็คืองานพุทธศิลป์ ซึ่งเมื่อเราพูดถึงงานพุทธศิลป์ตามความเข้าใจแบบทั่วไป คืองานศิลปะที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา ได้แก่ สถาปัตยกรรมโบสถ์วิหารวัดวาอาราม ประติมากรรมพระพุทธรูป จิตรกรรมฝาผนังเรื่องราวเกี่ยวกับ พุทธประวัติหรือปริศนาธรรม ฯลฯ ซึ่งเป็นความเข้าใจที่เข้าใจกัน และถ้าพูดถึงพุทธศิลป์ในแนวร่วมสมัยในปัจจุบัน ความเข้าใจของคนทั่วไปก็คือ ผลงานการสร้างสรรค์ที่ศิลปินได้พัฒนาขอบเขตของเรื่องราว รูปแบบ การแสดงออก ตลอดจนเทคนิควิธีการขึ้นมาใหม่ ซึ่งถ้าเราจะสรุปในเบื้องต้นในด้านเรื่องราว มีความสมจริงมากขึ้น มีเสรีภาพในการคิดจินตนาการนอกกรอบจากความคิดดั้งเดิม ส่วนรูปแบบการแสดงออก เทคนิควิธีการศิลปินจำนวนไม่น้อยอาศัย

วิทยาการแนวคิดที่มีความเป็นสากลมาพัฒนาปรับปรุง ผลงานของตน ผลงานของศิลปินของไทยที่เทคนิค รูปแบบและการแสดงออกที่มีความเป็นสากล

จะเห็นได้ว่า ลักษณะการแสดงออกของงานศิลปะที่เกี่ยวกับพระพุทธศาสนาในปัจจุบันมีความหลากหลายทั้งรูปแบบและเนื้อหามากขึ้น ดังนั้น การรับรู้ถึงคุณค่าของความงามต่องานศิลปะจำเป็นต้องอาศัยการวิพากษ์วิจารณ์งานศิลปะขึ้นมา เพื่อให้ผู้ชมในสังคมรับทราบถึงความคิดของศิลปินที่สร้างสรรค์ งานออกมาในสังคมซึ่งการวิจารณ์งานพุทธศิลป์ต้องมีการใช้หลักเกณฑ์ทางวิชาการเพื่อให้ผู้ชมในสังคม ได้เข้าใจ และยอมรับในงานศิลปะชิ้นนั้น ๆ

ในกรณีพระพุทธศาสนานั้น ก็ใช้ศิลปะเป็นเครื่องมือหรือเป็นเครื่องช่วยในการเผยแพร่พระพุทธศาสนาทั้งทางด้านจิตรกรรม ประติมากรรม สถาปัตยกรรม โดยเฉพาะสถาปัตยกรรมนั้นเราก็มีการสร้าง สถูปเจดีย์ สร้างวิหารเป็นศาสนสถานเป็นที่สักการะ

ความสัมพันธ์ของศิลปะกับศาสนา : ต้องบอกอย่างนี้ว่า บ่อเกิดของศิลปะที่ใหญ่ที่สุดในโลกก็คือ ศาสนา เพราะคนเราเมื่อมีความศรัทธาในศาสนาแล้วก็จะทุ่มเท อุทิศตน และต้องการให้สิ่งดี ๆ บังเกิดขึ้น กับศาสนาที่ตัวเองนับถือ ฉะนั้น ศาสนสถานแต่ละแห่งนั้นก็เกิดจากพลังศรัทธาของคนในชุมชนรวมกัน ฉะนั้นจะสวยกว่าบ้านแน่นอน เพราะบ้านเกิดจากทุนทรัพย์ของคน ๆ เดียว แต่ศาสนสถานเกิดจากกำลังทุนของคนรวมกัน และหาช่างฝีมือที่ดีที่สุด ทำอย่างตั้งใจที่สุดทำให้ศิลปะทั้งหลายมีการพัฒนา ไม่เฉพาะสิ่งปลูกสร้างอย่างเดียว ศิลปะที่เนื่องด้วยเรื่องทางศาสนาทั้งหมดก็จะพัฒนาตามกันมาทั้งหมด เลย ขนาดจารึกคำสอนอย่างคัมภีร์โบราณเขาก็มีการพัฒนา สมัยก่อนไม่มีกระดาษ ก็ใช้ใบลานในการจารึก เพราะใบลานมีความทนทานสามารถเก็บได้หลายร้อยปี สถาปัตยกรรมทางด้านศาสนาที่สร้างด้วยทองคำ หรือเงินตามถือนั้น จะขัดแย้งกับคำสอนของศาสนาหรือไม่ ต้องบอกว่าส่วนตัวนั้นต้องเรียบง่าย แต่ถ้าเป็นส่วนรวมที่ต้องแสดงออกถึงความเคารพบูชาแล้ว ก็ควรเอาสิ่งที่ดีที่สุดที่ตนมีอยู่เพื่อไปบูชาสิ่งที่ เนื่องด้วยพระรัตนตรัย พระพุทธ พระธรรม และพระสงฆ์ นั้นเป็นธรรมเนียมตั้งแต่ครั้งพุทธกาลอย่างอนาถบิณฑิกเศรษฐี จะสร้างวัดถวายพระสัมมาสัมพุทธเจ้านั้น ก็ต้องไปเลือกทำเลที่เหมาะสมที่สุด พอมารู้แล้วเจอสวนเจ้าเขตที่อยู่ไม่ใกล้ไม่ไกล เมืองจนเกินไป มีบรรยากาศร่มรื่น เจ้าของเขาไม่อยากขายจึงพูดไปในลักษณะว่า ให้เอาเงินมาปูเรียงให้เต็มพื้นที่นั้นถึงจะขายให้และไม่บอกราคาเลย

แต่อนาถบิณฑิกเศรษฐี ฟังแล้วไม่ต่อรองราคาเลย กลับไปบ้านขนเงินมาปูเรียงจนเต็มผืนแผ่นดินนั้นเลย มีศรัทธาขนาดนั้นเลย ซึ่งก็ไม่ได้ทำเกินไปเลย เพราะต้องการหาที่ ๆ เหมาะสมที่สุดเพื่อบูชาพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เพื่อพระพุทธศาสนาและเพื่อส่วนรวมแล้วจึงเลือกเอาสิ่งที่ดีที่สุด แล้วผลที่เกิดขึ้นก็คือ เขตวันมหารัชมงคลได้กลายเป็นศูนย์กลางการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในสมัยพุทธกาล พระภิกษุจากทั่วทุกสารทิศจาริกมาเฝ้า พระสัมมาสัมพุทธเจ้าที่นี่ ชาวเมืองสาวัตถีเองก็มาเฝ้าพระสัมมาสัมพุทธเจ้าที่นี่ ถ้าอนาถบิณฑิกเศรษฐี ไปหาที่สร้างวัดไกลๆ จากเมือง พระที่มายุ่งมาเฝ้า

พระพุทธรูปปางที่เป็นพื้นเป็นหมื่นรูปนั้น แล้วใคร จะมาใส่บาตรเพราะไม่สะดวก แต่พอยอมตัดใจถึงแม้ที่จะแพง แต่ทำเลเหมาะสม ก็เกิดประโยชน์อย่างมหาศาลที่พระพุทธรูปศาสนาเป็นปีกแผ่นมาถึงปัจจุบันนี้ได้ ทำ เลที่ตั้งของพระเชตะวันมหาวิหารนั้นมีส่วน อย่างยิ่ง เป็นศูนย์กลางในการประมวลคำสอน ประมวลพระวินัยในพระพุทธศาสนา จนตกทอดมาถึงเราในยุคปัจจุบัน เราต้องเข้าใจธรรมชาติของมนุษย์ทุกคนว่า ทุกคนนั้นพร้อมที่จะเข้าถึงธรรมได้ในทันทีทันใด เดียวกันได้หรือไม่ ก็มีทั้งคนที่พร้อมและไม่พร้อม พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงเปรียบเทียบการรับรู้ของคนเอาไว้ เหมือนดอกบัวว่าบัวประเภทปริมน้ำ แค่ว่าแสงแดดชนิดเดียวกันก็พร้อมจะเบ่งบานได้เลยก็มี บัวกลางน้ำ จังหวะดี ๆ ก็บาน จังหวะไม่ดีอยู่กลางน้ำไม่ยอมบานก็มีเหมือนกัน คนที่ปริมน้ำจะบานอยู่แล้วกลุ่มนี้ไม่มีปัญหา (วิ.ม. (ไทย) 4/9/14-15, ที.ม. (ไทย) 10/64/33, ม.ม. (บาลี) 12/283/244, อ.จตุกก (บาลี) 21/12/153, อภิ.ก. (บาลี) 317/556/440)

แต่กลุ่มนี้มีน้อย กลุ่มคนส่วนใหญ่คือยังไม่รู้เรื่องอะไรเท่าไร ศรัทธาก็มีบ้างพอประมาณ คนเหล่านี้แหละที่เราต้องทอดบันไดลงไปรับเขาขึ้นมา ฉะนั้นคนกลุ่มนี้พอมาถึงวัดแล้วได้เห็นสิ่งประณีต งดงาม วัดวาอารามสะอาดตาของผู้พบเห็น ก็จะเริ่มเกิดความเลื่อมใสศรัทธา ใจเริ่มเปิดพอพระเทศน์สอน ก็จะเข้าใจได้ง่าย นี่เป็นเครื่องช่วยพวกเขา ดังนั้น สิ่งที่เกิดด้วยพระรัตนตรัย ควรทำให้ดีและประณีตเลย เป็นบุญเป็นกุศลต่อตัวผู้ทำเองด้วย และเป็นประโยชน์ต่อมหาชนด้วย แต่ตัวเราเองนั้นให้อยู่อย่างเรียบง่าย กินใช้อย่างพอดี ๆ ตามอัตภาพของเราทำไมในแต่ละประเทศแต่ละยุคจึงมีศิลปะที่เกี่ยวข้องด้วยพระพุทธศาสนาแตกต่างกันออกไปเราเคยสังเกตเห็นเวลาไปวัดจีน วัดญี่ปุ่น วัดไทย หรือวัดเมียนมา ลักษณะพระพุทธรูปก็จะมีเอกลักษณ์บางอย่างต่างกันบ้าง แต่เราก็ดูออกว่าเป็นพระพุทธรูป เพราะมีลักษณะร่วมกันในบางอย่างที่ทำให้ดูออกว่าเป็นพระพุทธรูป ซึ่งมีลักษณะที่สอดคล้องกับลักษณะมหาบุรุษ หลายอย่างร่วมกันอยู่ เช่น เส้นพระเกศาขดเป็นก้นหอย ใบหูก็จะยาวออกมา พระเนตรเรียวยาวโค้ง พระพักตร์มีความเมตตา อย่างนี้เป็นต้น และลักษณะบางอย่างที่ดูแล้วแตกต่างกันนั้น ก็ต้องเข้าใจว่าในครั้งพุทธกาลหรือตอนหลังพุทธกาลใหม่ ๆ ช่วงนั้นยังไม่มีกรับันพระพุทธรูป เพราะผู้คนทั้งหลายมีความเคารพศรัทธาพระพุทธรูปเจ้าสูงมาก และลักษณะมหาบุรุษนั้นก็สมบูรณ์มาก จนไม่มีใครอาจหาญปั้นขึ้นมา เพราะเกรงว่าถ้าปั้นผิดเพี้ยนไปแม้แต่นิดเดียว ก็กลัวว่าจะเป็น การลบหลู่พระพุทธรูปเจ้า ดังนั้น พอมีอะไร ที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธรูปเจ้าเขาก็จะเลี่ยมมาใช้เป็นลักษณะทำเป็นรูปธรรมจักรบ้าง หรือเป็นรูปต้นโพธิ์ อย่างมากก็ทำเป็นรูปคล้าย ๆ เห็นจากข้างหลังบ้าง ไม่กล้าให้เห็นพระพักตร์เพราะเกรงจะไม่เหมือน พระราชาเองก็ยังไม่กล้าทำเริ่มมีการปั้นพระพุทธรูปกันจริง ๆ จัง ๆ ตอนที่กรีกเข้ามาในอินเดีย และในกรีก ก็มีการปั้นรูปปั้นต่าง ๆ มาก ก็เลยเอาศิลปะอย่างนั้นมาประยุกต์กับพุทธศิลป์ คือเอาลักษณะพระพุทธรูป ที่มีการกล่าวไว้ในพระไตรปิฎก ที่มีลักษณะมหาบุรุษ 32 ประการและอนุพยัญชนะ 80 อย่างนี้ เป็นต้น ออกเป็นพระพุทธรูปในยุคแรก ๆ เป็นยุคพระพุทธรูปคันธาระ ศิลปะคันธาระซึ่งเป็นแถบที่อิทธิพลของกรีกมี

มาก ต่อมาก็มีการพัฒนาไปทางประเทศต่าง ๆ เข้าประเทศไหนก็มีการปรับลักษณะพระพักตร์ ความคล้ายของคนในชาตินั้นบ้างในแต่ละยุคสมัยได้รับอิทธิพลมาจากทางไหน ก็จะมีลักษณะเอกลักษณ์ที่มีความแตกต่างกัน ตามแต่ที่มาและที่ไปเราเองก็ให้ศึกษาไว้ว่า เป็นความรู้เรื่องพุทธศิลป์ แต่สาระสำคัญ คือให้ทราบว่า นั่นคือองค์แทนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เมื่อกราบทานแล้วก็ให้ระลึกนึกถึงพระคุณของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า คือ พระปัญญาคุณ พระบริสุทธิคุณ และพระมหากรุณาธิคุณของพระสัมมา สัมพุทธเจ้า แล้วตั้งใจฝึกตัวเองให้ทำความดีให้มีคุณตามแบบอย่างของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า อย่างนี้เป็นการบูชาที่ถูกต้อง ถือเป็นปฏิบัติบูชาที่พระพุทธองค์ทรงยกย่องสรรเสริญว่า เป็นการบูชาที่สูงสุด

ศิลปะมีความสำคัญในด้านคุณค่าหลายฐานะที่สะท้อนในชีวิตของมนุษย์ในพระวินัยปิฎกได้แสดง ถึงฐานะด้านคุณค่าไว้ 2 ประเภท คือ (1) ศิลปวิทยาชั้นต่ำ (2) ศิลปวิทยาชั้นสูง

ที่ชื่อว่าศิลปวิทยาชั้นต่ำ ได้แก่ วิชาช่างจักสาน วิชาช่างหม้อ วิชาช่างหูก วิชาช่างหนัง วิชาช่างกลบ อีกอย่างหนึ่ง ศิลปวิทยาที่เขา เย้ยหยัน เหยียดหยาม เกลียดชัง ดูหมิ่น ไม่นับถือกันในท้องถิ่นนั้น ๆ นี้จัดเป็นศิลปวิทยาชั้นต่ำ ส่วนที่ ชื่อว่า ศิลปวิทยาชั้นสูง ได้แก่ วิชาขับ วิชาคำนวณ วิชาเขียน อีกอย่างหนึ่ง ศิลปวิทยาที่เขาไม่เย้ยหยัน ไม่เหยียดหยาม ไม่เกลียดชัง ไม่ดูหมิ่น นับถือกันในท้องถิ่นนั้น ๆ นี้ จัดเป็นศิลปวิทยาชั้นสูง (วิมหา. (ไทย) 2/15/203-204)

คุณค่าของพุทธศิลป์ หลายด้าน ได้แก่

คุณค่าทางด้านศาสนา : ศิลปะไทยส่วนใหญ่สร้างขึ้นจากคติความเชื่อเกี่ยวกับศาสนา ศิลปะไทย จึงมีคุณค่าในการเผยแผ่ศาสนาและสืบทอดศาสนาในประเทศไทย เช่น การเขียนภาพจิตรกรรมหรือจำหลัก เรื่องราวทางศาสนา ชาดก พุทธประวัติ หรือวรรณคดีที่เกี่ยวข้องกับความเลื่อมใสในเทพเจ้าต่าง ๆ เมื่อคนได้สัมผัส หรือเห็นก็จะเกิดความศรัทธาและซึมซับเรื่องราว ความเชื่อ คำสอนหรือข้อธรรมะที่แฝง อยู่ในผลงานนั้น ๆ หรือการสร้างพระพิมพ์ พระพุทธรูป พระโพธิสัตว์ หรือเทวรูปในศาสนาพราหมณ์

คุณค่าทางด้านประวัติศาสตร์ : จากการศึกษาศิลปะในแต่ละยุคจะทำให้ทราบถึงวิวัฒนาการการเชื่อมโยงด้านวัฒนธรรมของชุมชน เส้นทางการติดต่อคมนาคม ใช้เป็นหลักฐานเพื่อตรวจสอบว่า เป็นยุคสมัยใดซึ่งเป็นข้อมูลที่ทำให้การศึกษาเหตุการณ์ต่าง ๆ ในประวัติศาสตร์ถูกต้องยิ่งขึ้น

คุณค่าทางด้านสุนทรียะหรือความงาม หมายถึง ความรู้สึกของอารมณ์และความงาม เช่น พระพุทธรูปสำริดปางลีลา ศิลปะสุโขทัย กล่าวกันว่าเป็นงานศิลปะที่มีความงามเป็นเลิศ เพราะมีความสมบูรณ์ทั้งด้านการสร้างสรรค์ลีลาที่อ่อนช้อย เลื่อนไหล รวมทั้งอารมณ์ที่นุ่มนวล เยือกเย็นก่อให้เกิดความศรัทธาและประทับใจ

คุณค่าทางด้านการเมืองการปกครอง : ในสมัยก่อนผู้ปกครอง หรือพระมหากษัตริย์ได้นำ ศิลปะ มาใช้เพื่อประโยชน์ในการเมืองการปกครอง เพื่อเชื่อมสัมพันธ์ไมตรีระหว่างกัน หรือใช้เป็น สัญลักษณ์ของการเข้าไปมีอำนาจเหนือเมืองอื่น การติดต่อสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน

จะเห็นได้ว่าศิลปะมีคุณค่าในหลาย ๆ ด้านต่อสังคม ไม่จำกัดเฉพาะการรับใช้ศาสนาหรือ คุณค่า ด้านความงาม

นอกจากนี้คุณค่าเกี่ยวกับพุทธศิลป์ สะท้อนให้เห็นมุมมองคุณค่าในมิติหลักธรรมคำสอนใน พระพุทธศาสนา สามารถจำแนกออกได้เป็น 2 ประเภท คือ (1) อามิสบูชา คือการบูชาด้วยอามิส (2) ธรรมบูชา คือการบูชาด้วยธรรม” (อง.ทุก. (ไทย) 20/157/124) ในมังคัสตลทีปนี พระสิริมังคลาจารย์ อธิบายเกี่ยวกับการบูชาไว้ 2 ประการเช่นเดียวกัน กล่าวคือ การบูชาด้วยอามิส และการบูชาด้วยการ ปฏิบัติ ฯ การบูชาด้วยสักการะ มีดอกไม้เป็นต้นและด้วยปัจจัย 4 ชื่อว่าอามิสบูชา, การบูชาด้วยการ ปฏิบัติ ชื่อว่าปฏิบัติบูชาในอรรถกถา ท่านยังได้อธิบายเพิ่มเติมไว้ชื่อว่า “การบูชาด้วยการทำสักการะ เคารพ นบนอบและการไหว้ ชื่อว่าบูชา” โดยกำหนดบุคคลอย่างสูงสุด พระพุทธเจ้า พระปัจเจกพุทธ เจ้า และพระอริยสาวก ชื่อว่า ปุชฺชในยบุคคล, จจริงอยู่ ท่านเหล่านั้น เรียกว่า ปุชฺชในยบุคคล เพราะทำ ภาวะแห่งการบูชาที่บุคคลทำในตนแม้เล็กน้อย นำประโยชน์สุขมาให้ตลอดกาลนาน เหตุเพราะเป็น ทักณินยบุคคล” (มงคล. (บาลี) 1/57-58/81-82) สมดังที่พระผู้มีพระภาคตรัส พระคาถานี้แกภิกษุทั้งหลาย ดังนี้ว่า “บุญของบุคคลผู้บูชาท่านผู้ควรบูชา คือพระพุทธเจ้า หรือพระสาวก ผู้ก้าวพ้นธรรม เครื่องเน้นซ้ำ ผู้ข้ามความโศกและความรำไรได้แล้ว ผู้คงที่ ผู้ดับกิเลสได้แล้ว ผู้ไม่มีภัย แต่ที่ไหน อัน ใคร ๆ ไม่อาจนับได้ว่า บุญนี้มีประมาณเท่านี้” (ขุ.ธ.(ไทย) 25/195-196/43. พุทธวรรค ธรรมบท, และ ตูรายละเอียดยในมงคล (บาลี) 1/59/47/58)

ในเบื้องต้น ผู้ศึกษาควรทำความเข้าใจเกี่ยวกับคุณค่าแท่ก่อนว่า มีลักษณะเป็นคุณค่าที่เกิด จากปัญญา และสร้างสรรค์พัฒนาปัญญา การจะตัดสินว่าจุดมุ่งหมายใดเป็นจุดมุ่งหมายที่เข้ากับหลัก ปัญญานั้น อาจพิจารณาได้จากหลักการสำคัญในทางพระพุทธศาสนาที่พระพุทธเจ้าทรงสั่งสอนไว้ และเป็นแนวทาง ปฏิบัติของผู้รู้ทั้งหลายมีพระเถรานุเถระตั้งแต่ครั้งพุทธกาลมาจนปัจจุบันนี้

สรุปจุดมุ่งหมายของการบูชา พุทธศิลป์ต่างๆ ดังกล่าวไว้ดังต่อไปนี้

1. การบูชาเพื่อแสดงออกถึงวัฒนธรรมอันดีงามของชาวพุทธ สอดคล้องกับแนวคิดที่ว่า ศาสนาเป็นผลิตผลของสังคมและวัฒนธรรมของมนุษย์ แม้สัญลักษณ์ทาง ศาสนาก็เป็นผลิตผลทาง วัฒนธรรม การบูชาพุทธศิลป์ต่างๆ เป็นการแสดงออกทางวัฒนธรรม ซึ่งเป็นเอกลักษณ์ของ พระพุทธศาสนา การบูชาพุทธศิลป์ต่างๆ จึงเป็นวัฒนธรรมอันดีของชาวพุทธ ซึ่งการปฏิบัติเช่นนี้ถือ เป็นการปฏิบัติ ตามแบบอย่างที่ว่าพุทธบริษัทในอดีตครั้งพุทธกาลปฏิบัติกัน เกี่ยวกับการบูชาวัตถุที่เป็น สัญลักษณ์ แทนพระพุทธเจ้า เช่น ต้นโพธิ์ และสังเวชนียสถาน เป็นต้น

2. การบูชาพุทธศิลป์ต่าง ๆ ในฐานะเป็นเครื่องระลึกถึงพระพุทธเจ้า ตามหลักธรรมในพระพุทธศาสนา การระลึกนึกถึงพระพุทธเจ้า เรียกว่าพุทธานุสสติ (พุทฺธ อารพา อุปปenna อนุสสติ = พุทธานุสสติ ฯ อ้างในวิสุทธิ.(บาลี)1/251/252-2472)การได้บูชาพระพุทธรูปก่อให้เกิดความระลึกถึงพระพุทธเจ้า โดยเฉพาะการระลึกถึงพระพุทธรูปและพระพุทธรูปจิรายัตร์ ที่พระองค์ได้ทรงปฏิบัติ ซึ่งในความเป็นมาของการสร้างพระพุทธรูปก็จะเห็นได้ว่าในยุคแรกของการสร้าง พระพุทธรูปก็เพราะระลึกถึงพระคุณของพระพุทธเจ้า และการสร้างพระพุทธรูปขึ้นมาก็ทำให้พระพุทธรูป ที่เป็นนามธรรมถูกสื่อมาในรูปธรรม

3.การบูชาเพื่อแสดงออกถึงความเคารพและการบูชาบุคคลที่ควรบูชาตามหลักมงคลในทางพระพุทธศาสนา ซึ่งตามคำสอนของพระพุทธเจ้านั้น พระองค์ตรัสว่า “คนไม่มีที่เคารพ ไม่มีที่ยำเกรง ย่อมอยู่เป็นทุกข์” (อง.จตุกก. (ไทย) 21/21/33. 7 ข.ขุ. (ไทย) 25//8)การแสดงถึงความเคารพต่อบุคคลหรือสิ่งที่ควรเคารพจึงถือเป็นแนวทาง ที่ทำให้อยู่เป็นสุข หรือเป็นมงคลได้ในเมื่อพระพุทธรูปเป็นสิ่งที่สื่อถึงพระพุทธเจ้า ถึงแม้ว่าพระองค์จะเสด็จดับขันธปรินิพพาน ไปแล้ว แต่การแสดงถึงความเคารพต่อพระพุทธเจ้าก็ยังเป็นสิ่งดีงามที่ควรปฏิบัติ เพราะถือเป็นการปฏิบัติธรรม อย่างหนึ่งในทางพระพุทธศาสนา ที่เรียกว่า “คารวธรรม” ฯ อันเป็นหนึ่งในมงคล 38 ประการ

4. การบูชาเพื่อน้อมนำพุทธคุณและพุทธธรรมมาพัฒนาตนเอง การพัฒนาตนเองถือเป็นเป้าหมาย สำคัญอย่างหนึ่งในหลักคำสอนของพระพุทธเจ้า เพราะเมื่อพัฒนาตนดีแล้ว ย่อมสามารถพึ่งตนเองได้ และการมีตนเองเป็นที่พึ่งโดยที่พัฒนาตนดีแล้วนี้ ถือว่าเป็นที่พึ่งที่หาได้ยากยิ่ง ฯ (ขุ.ธ. (ไทย) 25/160/28)

5. การบูชาเพื่อให้จิตสงบ และเกิดสติปัญญาในการแก้ปัญหาชีวิตในการบูชาพุทธศิลป์ต่าง ๆ นั้น หากมุ่งหมายให้เกิดความสงบจิต และเกิดสติปัญญาในการแก้ปัญหาชีวิต จุดมุ่งหมายนั้นย่อมเป็นคุณค่า แท้ซึ่งโดยความเป็นจริงแล้วการบูชาพุทธศิลป์ต่างๆ สามารถก่อให้เกิดความสงบและสติปัญญาได้

6. การบูชาเพื่อลดทิฐิมานะและกิเลสอันเป็นเหตุแห่งทุกข์ทั้งหลาย อันที่จริงจุดมุ่งหมายข้อนี้ ก็เป็นผลสืบเนื่องมาจากการที่จิตสงบและเกิดสติปัญญา เพราะเป็นปฏิปักษ์ต่อกัน เมื่อจิตสงบและมี สติปัญญา ทิฐิมานะและกิเลสอื่น ๆ ก็ย่อมลดลงและหายไป แต่ความสงบและสติปัญญากับการลดทิฐิมานะ และกิเลสอื่น ๆ นั้น

7. การบูชาเพื่อความสุขที่แท้จริงซึ่งเกิดจากการปฏิบัติธรรม โดยปกติแล้วทุกชีวิตล้วนต้องการความสุข และความสุขดูเหมือนจะเป็นเป้าหมายขั้นสุดท้ายของทุกคน ดังที่อริสโตเติลมีความเห็นว่า เป้าหมายที่แท้จริงของชีวิตคนคือความสุข อย่างอื่นเป็นเพียงวิธีการเพื่อบรรลุความสุขเท่านั้น (นวม สงวนทรัพย์, 2537), น. 27-41) ความดี สูงสุดของชีวิตคือความสุข ความสุขจะเกิดขึ้น

เมื่อมนุษย์ได้บรรลุธรรมชาติสูงสุดของเขาซึ่งเป็นสิ่งที่ค้นพบ ได้ในอาณาจักรแห่งจิตในลักษณะที่เป็น การแสดงออกอย่างสมบูรณ์ของความคิด

จะเห็นได้ว่า จุดมุ่งหมายของการบูชาที่กล่าวมาเป็นไปตามลักษณะของการบูชาพุทธศิลป์ ต่างๆ ตามแนวจารีตเป็นหลัก จึงอาจสรุปได้ในที่นี้ว่า การบูชาพุทธศิลป์ต่างๆ ตามแนวจารีตและผล ของการปฏิบัตินั้น เป็นคุณค่าแท้ของการบูชาพุทธศิลป์ต่างๆ ซึ่งโดยสรุปแล้วอาจจะต้องยึดหลักว่า การบูชาในลักษณะใดที่นำ ให้ห่างจากความหลุดพ้นการบูชาเช่นนั้นถือว่าเป็นการปฏิบัติที่ไม่ สมควร การบูชาหรือการกระทำใด ๆ ที่นำไปสู่ความหลุดพ้นได้ เป็นทางสายเดียวกัน การกระทำแบบ นั้นถือว่าเป็นสิ่งที่มีความเหมาะสมเป็นความดี เป็นคุณค่าแท้ เพราะเมื่อพิจารณาแล้วพฤติกรรมการ บูชาดังกล่าวนี้ ไม่ขัดกับหลักทางสายกลาง นั่นเอง

พุทธศิลป์กับการพัฒนาจิตใจและปัญญา

แนวทางการพัฒนาสุขภาวะทางปัญญาตามหลักทางพุทธศาสนา ก็คือ การพัฒนาปัญญา ซึ่งทำให้สามารถดำเนินชีวิตอย่างมีคุณภาพ นำไปสู่การมีสุขภาพดี ชีวิตดี มีความสุข ประโยชน์สุขที่ เกิดขึ้นจากการพัฒนาปัญญานั้นมีอยู่ด้วยกัน 3 ระดับคือ 1.ประโยชน์สุขในปัจจุบัน (ทิฏฐิธัมมิกัตถะ) 2. ประโยชน์สุขในอนาคต (สัมปรายิกัตถะ) และ 3. ประโยชน์เพื่อการบรรลุธรรม (ปรมาตถะ) ในที่นี้ ผู้วิจัยขออธิบายเฉพาะประโยชน์สุขในปัจจุบันอันเป็นเป้าหมายในการวิจัยครั้งนี้ กล่าวคือ เป้าหมาย ของการพัฒนาปัญญาเพื่อประโยชน์สุขในปัจจุบันเป็นประโยชน์สุขระดับต้น ที่ว่าเป็นความสุขระดับ ต้นนั้น เพราะเป็นไปตามหลักความต้องการของมนุษย์อันได้แก่ ความต้องการในปัจจุบัน 4 ซึ่งเป็นเรื่อง ของวัตถุหรือด้านรูปธรรมที่ประกอบไปด้วย 1. การมีสุขภาพที่ดี ร่างกายที่แข็งแรงและสมบูรณ์ ไม่ เจ็บไข้ได้ป่วย สุขสบาย ใช้การได้ดี 2. การมีทรัพย์สินเงินทอง การงานดำรงชีพด้วยอาชีพสุจริตเป็น หลักเป็นฐาน สามารถพึ่งตนเอง จัดหา ใช้จ่ายและเก็บออม 3. การมีความสัมพันธ์ที่ดีกับเพื่อนมนุษย์ สถานะทางสังคมเป็นที่ยอมรับ มีกัลยาณมิตร 4. การมีครอบครัวที่สมบูรณ์และเป็นสุข (กรณีคุณหัสดี) ประโยชน์สุขเหล่านี้ถือเป็นฐานที่มั่นคงต่อการดำเนินชีวิตต่อไป ถ้าขาดประโยชน์ระดับต้นนี้แล้วชีวิตก็ จะพบกับความลำบาก (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2549)

ตามพื้นฐานของมนุษย์ย่อมต้องการความสุขด้วยกันทั้งสิ้น โดยเฉพาะในขณะที่ร่างกาย กำลังเผชิญหน้ากับความเจ็บปวด ในช่วงเวลานี้ปัญญาจะเป็นตัวแปรสำคัญเพราะจะหาหนทางในการ คิดวิเคราะห์ และสร้างความเข้าใจต่อความเป็นไปของโรคภัยที่เข้ามาเบียดเบียน ปัญญาจะหาหนทาง ที่ในการคัดกรอง และเลือกสรรว่า ควรจะดำเนินชีวิตอย่างไร จึงสอดคล้องกับความเป็นไปของร่างกาย สิ่งแวดล้อม และสภาพจิตใจ จึงมีความจำเป็นที่จะต้องนำปัญญามาเป็นเครื่องมือในการปรับทัศนคติ ในการมองชีวิตเพื่อให้เข้าใจครอบคลุมในทุกมิติ โดยการเริ่มต้นที่จะศึกษา เรียนรู้ปัจจัย และตัวแปร ต่าง ๆ เมื่อมนุษย์เกิดความเข้าใจอย่างแท้จริง ย่อมเกิดผลต่อการวางท่าทีและปรับพฤติกรรมการใช้

ชีวิต การดำเนินการตามแนวทางดังกล่าวเป็นการบริหารสุขภาพปัญญา (พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส (นิธิบุญยากร,2557)

วิธีบริหารสุขภาพปัญญาหรือวิธีการบริหารสุขภาพทางปัญญา ก็คือ การพัฒนาให้เกิดสัมมาทิฐิ ซึ่งจะนำไปสู่การปรับพฤติกรรมส่งเสริมสุขภาพ อันจะนำไปสู่การมีสุขภาพที่ดี มีสุขในชีวิต ในพุทธศาสนามีแนวคิดในการพัฒนาความสุขที่ต้องพัฒนาเป็นลำดับไป โดยเป้าหมายสูงสุดของการพัฒนามนุษย์ก็คือ นิพพาน อันเป็นภาวะบรมสุข แต่การพัฒนาความสุขดังกล่าวนี้ ต้องอาศัยปัญญา ดังนั้น การพัฒนาความสุขก็คือการพัฒนาปัญญา การพัฒนาปัญญาจึงเป็นการพัฒนามนุษย์แนวพุทธ โดยมี “ไตรสิกขา” เป็นกระบวนการของการศึกษาเพื่อใช้ในการพัฒนามนุษย์ กระบวนการศึกษาเกิดขึ้นมาเพื่อทำลายอวิชชาและตัณหาพร้อมกับสร้างเสริมปัญญา ซึ่งกระบวนการนี้แบ่งเป็น 3 ขั้นตอนใหญ่ๆ เรียกว่า ไตรสิกขา หรือ สิกขา 3 ประการ ได้แก่ อธิศีลสิกขา อธิปัญญาสิกขา หรือเรียกโดยย่อว่า ศีล สมาธิ ปัญญา กระบวนการในการพัฒนาสุขภาพทางปัญญาจึงดำเนินการตามหลักไตรสิกขานี้ เพราะแม้ “ปัญญา” จะมีความสำคัญในการนำบุคคลเข้าสู่สุขภาวะแต่ปัญญานั้นไม่สามารถเกิดขึ้นมาลอยๆ ได้ ต้องอาศัยพื้นฐานสำคัญอีก 2 ประการ คือ ศีล และสมาธิ (พุทธทาสภิกขุ, 2542), น. 66) ดังข้อความที่ปรากฏในพระไตรปิฎกว่า “ปัญญาจะพึงเจริญได้อย่างไร...พรรณนาว่า เพราะเหตุที่ธรรมทั้งหลายอันแยกประเภทเป็นชั้นๆ อย่างตณะ ธาตุอินทรีย์ สังขและปัจจุสมุปปาทเป็นภูมิธรรมของปัญหานี้ วิสุทธิ 2 คือศีลวิสุทธิและจิตตวิสุทธิ เป็นมูลของปัญหานี้...” (พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), 2546), น. 308) นั่นคือ การพัฒนาปัญญาจำเป็นต้องมีพื้นฐานที่ดีจากการพัฒนาตนเองจนประกอบด้วยความประพฤติหรือการกระทำที่ดี และมีจิตใจที่แน่วแน่ ตั้งมั่น เช่นนี้แล้ว ปัญญาจึงจะสามารถพัฒนาต่อไปได้อย่างดี (พระพุทธโฆสเถระ, 2547) การรักษาศีลอันประกอบด้วยปัญญาจึงไม่ไร้ค่า แต่กลับยิ่งทำได้อย่างถูกต้องตามหลักการศีลที่แท้จริง

สรุป

สังคมไทยเป็นสังคมพระพุทธศาสนา เพราะประชาชนส่วนใหญ่ของประเทศเป็นพุทธศาสนิกชน แม้องค์พระมหากษัตริย์ก็ทรงดำรงเป็นพุทธมามกะ ยอมรับนับถือพระรัตนตรัย คือ พระพุทธ พระธรรม และพระสงฆ์ เป็นสรณะ ที่พึ่งที่ระลึกตลอดชีวิต และด้วยเหตุที่สังคมไทยเป็นสังคมแห่งพระพุทธศาสนา มาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ทำให้พระพุทธศาสนายังรากลึกอยู่ในสังคมไทยอย่างเหนียวแน่น และยังเป็นรากฐานของสังคมในทุก ๆ ด้าน ไม่ว่าจะเป็นในด้านวิถีชีวิต ความเชื่อ ประเพณี ศิลปะ และวัฒนธรรมต่าง ๆ โดยเฉพาะในด้านศิลปกรรมต่าง ๆ จะเห็นได้ชัดเจนว่าศิลปะเหล่านั้นล้วนได้รับอิทธิพลมาจากพระพุทธศาสนา ได้แก่ ศาสนสถาน เช่น วัด อุโบสถ เจดีย์ วิหาร เป็นต้น หรือในด้านศาสนวัตถุ เช่น พระพุทธรูป รวมทั้งภาพวาด หรือจิตรกรรมฝาผนังต่าง ๆ เป็นต้น เราเรียกศิลปกรรมเหล่านี้ว่าเป็น “พุทธศิลป์” พุทธศิลป์ เหล่านี้ล้วนเกิดขึ้นด้วยความศรัทธา

สาขาศาสนาพุทธศาสนา สำหรับพุทธศาสนิกชนแล้ว ถือได้ว่าเป็นส่วนสำคัญและทรงคุณค่าอย่างหนึ่งของพระพุทธศาสนาในปัจจุบันอีกส่วนหนึ่งด้วย นอกจากนี้พุทธศิลป์ เหล่านี้ยังมีจุดมุ่งหมายเพื่อเผยแผ่พระพุทธศาสนา หรือเรื่องราวของพระพุทธเจ้า ผู้ทรงเป็นพระศาสดาในพระพุทธศาสนาอีกด้วย กระทั่งสะท้อนแนวความคิดของชาดกต่าง ๆ ในพระพุทธศาสนาผ่านปฏิมากรม จิตรกรรม และสถาปัตยกรรม และด้วยวัตถุประสงค์ของพุทธศิลป์ประการหลังนี้เองทำให้ชาวพุทธ ส่วนหนึ่งในปัจจุบัน เพราะชาวพุทธส่วนใหญ่ถือว่า พุทธศิลป์เหล่านี้เกิดจากศรัทธาในพระพุทธศาสนา เป็นตัวแทนของพระพุทธศาสนา

หากกล่าวตามภาษาของนักวิชาการสมัยใหม่ หรือตามหลักวิชาการศึกษาศาสนาตะวันตก ระบบไตรสิกขาจะครอบคลุมถึงการทำให้เกิดพัฒนาการทางสังคม พัฒนาการทางอารมณ และพัฒนาการทางปัญญา ตามลำดับ แต่จะแตกต่างกันที่ขอบเขตของความหมาย และสิกขา 3 มีจุดหมายที่ชัดเจนเฉพาะตามแนวทางของพุทธธรรม อย่างไรก็ตาม อย่างน้อยในขั้นเบื้องต้น จะเห็นได้ชัดว่าความหมายไปกันได้ดี คือ พุทธได้ตรงกันในระดับพื้นฐานว่า จะต้องฝึกฝนอบรมบุคคลให้มีวินัย (รวมถึงความรับผิดชอบและความสัมพันธ์ที่ดีทางสังคม) ให้งดงามทางอารมณ (ทางพระว่าให้จิตใจเข้มแข็ง ประณีต มีคุณภาพและสมรรถภาพดี) และให้งดงามทางพุทธปัญญา เริ่มด้วยความคิดเหตุผลเนื่องกัน และช่วยเสริมกัน ซึ่งตามหลักพัฒนาการอย่างสมัยใหม่ ก็ไม่อาจปฏิเสธได้ เช่น ความรู้ เหตุผล ย่อมช่วยความเจริญทางอารมณ และช่วยเสริมการปฏิบัติตามวินัย ตลอดจนความรับผิดชอบและความสัมพันธ์ในทางสังคม ดังนั้น การฝึกอบรมในสิกขา 3 หรือการให้เกิดพัฒนาการทั้งสามอย่างจึงต้องดำเนินคู่เคียงกันไป (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), 2552)

เอกสารอ้างอิง

- กรมศิลปากร. (2541). **เชียงใหม่ปณาสชาดก**. กรุงเทพฯ: กองวรรณกรรมและประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). (2552). **กาลานุกรมในอารยธรรมโลก**. กรุงเทพฯ: ด้านสุทธากา รพิมพ์).
- _____. (2549). **พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ**, พิมพ์ครั้งที่ 11. กรุงเทพฯ: สหธรรมิก).
- _____. (2546). **พุทธธรรม**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระภิกษุพาฬเยน. (2487). **จดหมายเหตุแห่งพุทธอาณาจักร**. แปลโดยพระยาสุรินทรลือชัย (จันท์ ตุงคสวัสดิ์) จากต้นฉบับของ เจมส์ เล็กจ์. พระนคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส (นิตฺยบุญญากร). (2557). **พระพุทธศาสนากับวิทยาการสมัยใหม่**, พิมพ์ครั้งที่ 3, กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

- พุทธทาสภิกขุ. (2542). **พระพุทธศาสนาคืออะไร**. กรุงเทพฯ: ธรรมสภา.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2542). **พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน**. กรุงเทพฯ: บารมีพับลิเคชั่นส์.
- มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539.
- สุวรรณ สุวรรณวโซ. (2546). **พื้นฐานความเชื่อของสังคมไทย**. กรุงเทพฯ: บรรณกิจ.
- นวม สงวนทรัพย์. (2537). **สังคมวิทยาศาสนา**. กรุงเทพฯ: โอ.เอ.เอส.พรินติ้ง เฮ้าส์.
- สุภาวดี เจริญเศรษฐมท. “ความเชื่อ : มิติแห่งเหตุผล และความมกมาย”, **วารสารรามคำแหง**. ปีที่ 22, ฉบับที่ 3 (ก.ค. - ก.ย. 2548), 74-101.
- Beal. **Oriental Books Reprint Corporation**. Delhi: First edition 1884.

ร่างทรง ตุ๊กตาลูกเทพ : ทวิลักษณ์ทางความเชื่อ มูลค่า ความรุนแรง และความตาย*

Oracle, Spiritualist's Dolls: The Dichotomous Beliefs (BIPOLA)

Violence and Death the Supernatural Power and
Belief Representing Violence and Dead

พระปลัดระพิน พุทธิสารโ

Phrapalad Raphin Bhuddhisaro

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Mahachulalongkornrajavidyalaya University

Corresponding Author E-mail: Raphind@yahoo.com

บทคัดย่อ

ร่างทรง ตุ๊กตาลูกเทพ เป็นปรากฏการณ์ทางสังคมที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน มีนัยยะของการสร้างสิ่งเชื่อให้เกิดขึ้นผ่านรูป กระบวนการ และวิธีการ แต่นัยยะที่สะท้อนออกมา คือ ความเชื่อที่เป็นได้ทั้งจริง และหลอกลวง รวมไปถึงมูลค่าที่ต้องจ่ายเพิ่มจากความเชื่อนั้น พร้อมสะท้อนทวิลักษณ์ทางความเชื่อที่ปรากฏในคนนั้น เป็นพฤติกรรมและการกระทำที่เกิดขึ้นจริงในสังคม จนกระทั่งนำไปสู่ความรุนแรงทางความเชื่อ การตีโต้ หรือต่อต้านจากฝ่ายที่ไม่เชื่อ จนส่งผลให้กลายเป็นความแปลกแยก และเป็นอื่นไปในที่สุด

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาทวิลักษณ์ทางสังคมผ่านปรากฏการณ์ร่างทรงและตุ๊กตาลูกเทพ พร้อมใช้หลักการทางพระพุทธศาสนา มาวิเคราะห์สะท้อนมุมมองในปรากฏการณ์นี้

คำสำคัญ: ทวิลักษณ์ทางความเชื่อ, ร่างทรง, กุมารทองลูกเทพ

Abstract

The child's body is a social phenomenon that is happening today. Implications of creating what is believed to occur through the forms and methods, but the implications are reflected. The value of faith the real trick is to increase the value of faith to pay. A reflection of as dichotomous beliefs. Behavior and actions, actual society. The violence led to believe the Tito or resistance from the other side as if looking into a different faith to others.

* Received January 24, 2024; Revised April 27, 2024; Accepted April 29, 2024

This article aims to study the dichotomous social phenomena through the medium. Gold and the gods to understand the principles of Buddhism and pointed to a concerted manner to understand this phenomenon.

Keywords: the dichotomous beliefs, Oracle, Spiritualist's gold ball.

บทนำ

ปรากฏการณ์ร่างทรง ตึกตากลูเทพ ที่ปรากฏในสังคมไทยช่วงที่ผ่านมา (คมกฤช อยู่เต็กเค่ง: 2558) เป็นการสะท้อนภาพทวิลักษณ์ทางสังคมที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน หากมองย้อนกลับไปในสังคมไทยในอดีตปรากฏการณ์จตุคามรามเทพ “...ในช่วงปี พ.ศ. 2548- 2551 วัดมุนีมงคลจตุคามรามเทพได้กลายมาเป็นสินค้าและสินค้าเชิงสัญลักษณ์อย่างชัดเจน พร้อมทั้งเปลี่ยน ความหมายจากการเป็นเพียงสิ่งศักดิ์สิทธิ์สู่การเป็นสินค้าที่มีความศักดิ์สิทธิ์...” (ณัชธัญนพ สุกใส : 2011) ที่ถูกวิเคราะห์ตีความไปตามสภาพปัญหาสังคมในช่วงเวลานั้น ในส่วนปรากฏการณ์ร่างทรง และตึกตากลูเทพ มีนักวิชาการได้สะท้อนทัศนะอธิบายปรากฏการณ์นี้ว่า “สังคมไทยชาติที่พึ่ง” (ดร.วัลลภ ปิยะมโนธรรม, เติลินวิธ, 26 ม.ค.2559) เกิดคำถามเนื่องต่อไปว่าเมื่อสังคมมีปัญหา คนชาติที่พึ่ง การแสวงหาทางข้ามพ้นสภาพปัญหา ด้วยการยึดเกาะต่อสิ่งเชื่อ ร่างทรง-ตึกตากลูเทพ” หรือช่องทางออกอื่นๆ บางรายผ่านไปได้ แต่ในบางรายมีผลในทางตรงกันข้าม ดังมีผลยืนยันเป็นสถิติของคนไทยต่อการตัดสินใจที่พบว่า “...ตั้งแต่ปี 2557 เป็นต้นมาคนไทยเสียชีวิตจากการฆ่าตัวตายราว 4,000 รายต่อปี หรือกว่า 300 รายต่อเดือน ถือเป็นอันดับ 3 ของโลก รองจากประเทศญี่ปุ่นที่ฆ่าตัวตายมากเป็นอันดับ 1 และอันดับ 2 คือ สวีเดนและสแกนดิเนเวีย ที่มีอัตราฆ่าตัวตายเท่ากัน ทั้งสามประเทศนี้ส่วนใหญ่ผู้ที่ฆ่าตัวตายจะเป็นกลุ่มผู้สูงอายุที่มีปัญหาสุขภาพและเกิดความเบื่อหน่ายจากการดำเนินชีวิตหลังเข้าสู่วัยชรา และไม่ยอมเป็นภาระของคนในครอบครัว...” (หนังสือพิมพ์ผู้จัดการ 1 มีนาคม 2559) แปลว่าสังคมนี้มีปัญหาสูง ? น.พ.ยงยุทธ วงษ์ภิรมย์ศานย์ หัวหน้ากลุ่มที่ปรึกษากรมสุขภาพจิต และโฆษกกระทรวงสาธารณสุขเปิดเผยว่า “...ปัจจุบันมีสถิติคนไทยฆ่าตัวตายสูงขึ้น ในจำนวนนี้มากถึงร้อยละ 70 ฆ่าตัวตายด้วยวิธีแขวนคอ รองลงมาประมาณร้อยละ 20 ใช้ยาพิษโดยเฉพาะยาฆ่าแมลง และอีกประมาณร้อยละ 10 เลือกรื้อยิงตัวตาย ซึ่งผู้ที่ฆ่าตัวตายสำเร็จมักเป็นเพศชายมากกว่าเพศหญิง โดยพบว่าปัจจัยหลักที่ทำให้เกิดการฆ่าตัวตายคือ การดื่มสุรา มักพบในผู้ที่ดื่มสุราจัดทำให้ขาดสติในการควบคุมตัวเอง ปัญหาสุขภาพโดยเฉพาะผู้ที่มีสุขภาพจิตไม่ปกติป่วยโรคซึมเศร้า ปัญหาสุขภาพในผู้สูงอายุ ผู้ป่วยที่มีโรคเรื้อรังบางรายเกิดความคิดไม่ยอมเป็นภาระของลูกหลานทำให้คิดสั้น และที่พบมากคือปัญหาความรุนแรงในครอบครัว เกิดการทะเลาะกันภายในครอบครัว ผิดหวังเรื่องความรัก ขาดการดูแลเอาใจใส่...” จากสถิติการฆ่าตัวตายเป็นเครื่องยืนยันได้ว่า “สังคมป่วย” ชาติที่พึ่ง มีความรู้สึกลัวชีวิตไม่มั่นคง และขาดสิ่งยึดเหนี่ยว การแสวงหาความเชื่อ สิ่งเชื่อ เพื่อยึดเหนี่ยว บรรเทา ผ่อน คลายออก

จากปัญหาที่เผชิญ ด้วยการยึดถือต่อความเชื่ออื่น เช่น ร้างทรง ตึกตาลูกเทพ หรืออื่น ๆ จนกลายเป็นทวิลักษณ์ทางความเชื่อ ดังที่ปรากฏ และอาจเป็นปัจจัยให้เขาเหล่านั้น ข้ามพ้นจากความรุนแรงในการแก้ปัญหาอื่น ๆ ได้ ในทางกลับกันถ้าไม่สามารถผ่านได้ สถิติการใช้ความรุนแรง จนกระทั่งฆ่าตัวตายอาจเพิ่มร่วมกับสถิติที่เกิดขึ้นจริงในขณะนี้ ดังนั้นการหาจุดยึดเกาะทางความเชื่อผ่านร่างทรง ตึกตาลูกเทพ ที่กำลังเกิดขึ้นจริงในขณะนี้ จนดูประหนึ่งเป็นความเจ็บป่วยของสังคม ที่ผู้คนสื่อสารกับวิญญาณผ่านการทรง หรือวิญญาณหรือสิ่งเทียบวิญญาณใน “ตึกตาลูกเทพ” คนกลุ่มนี้ และสังคมนี้ ถูกตั้งคำถามว่า “เกิดอะไรขึ้น” ทั้งคำถามนั้นอาจสะท้อนลึกลงไปอีกชั้นหนึ่งว่า “เรา” ในฐานะสมาชิกในสังคมนี้ จะมีท่าที ทางออก หรือมีส่วนร่วมต่อปรากฏการณ์นี้อย่างไร ?

ภาพที่ 1 ปรากฏการณ์ลูกเทพภาพสะท้อนทวิลักษณ์ทางสังคม ศาสนาและความเชื่อ
(ภาพ : ข่าวสดออนไลน์)

ทวิลักษณ์ : ร้างทรง ตึกตาลูกเทพ กับมูลค่าทางเศรษฐกิจ

รายงานจากศูนย์วิจัยกสิกรรมระหว่าง พ.ศ.2537-2538 ให้ข้อมูลว่า มีคนทรง/สำนักทรงกว่า 8 แสนคน/สำนัก ทั่วประเทศ มีเงินหมุนเวียนในระดับกว่า 2 หมื่นล้านบาท จากข้อมูลนี้ยืนยันได้ว่าเงื่อนไขของสำนักทรงสัมพันธ์กับวิถีทางเศรษฐกิจและเงินเป็นสำคัญด้วย นับตั้งค่าครู ค่าเครื่องเซ่นบูชา หรือการบวงสรวง ไปจนถึงกิจกรรมอื่นๆ ที่เกี่ยวกับสำนักทรง (พระเตียรวิทย์ อุตตสนโต (โอชาวัฒน์), 2559) ดังนั้น จึงปฏิเสธไม่ได้เลยว่าสถิติของการทรงสัมพันธ์กับกิจกรรมทางศาสนา การทำบุญ การสร้างกิจกรรมสาธารณกุศล นอกจากนี้ยังมีนักวิชาการให้ข้อมูลไว้ว่า “...การทรงเจ้าเข้าผีเป็นปรากฏการณ์ทางศาสนาที่มีมานานแล้วในบ้านเราและดินแดนอุษาคเนย์ เนื่องด้วยเรานับถือศาสนาผีกันมานานก่อนที่ศาสนาจากเมืองแขก คือพุทธศาสนาและศาสนาพราหมณ์ ฮินดูจะเข้ามา... การทรงเจ้าเข้าผีเป็นส่วนหนึ่งของพิธีกรรมในศาสนาผี ซึ่งผมเข้าใจว่ามีความหมายและหน้าที่หลาย

อย่าง...ผีในพิธีกรรมทรงเจ้าเข้าผีนี้มักหมายถึงผีที่เป็นบรรพบุรุษ ซึ่งมีทั้งบรรพบุรุษจริง ๆ ตามสายเลือดและบรรพบุรุษที่เป็นบุคคลในตำนาน หรือไม่ก็เป็นเทพเจ้าในท้องถิ่นนั้น....” (คมกฤษ อยู่นี้, 2558 น.65) ทั้งข้อมูลในรายงานการวิจัยว่ายืนยันว่า “...ร่างทรงยังคงมีบทบาทอยู่ในสังคมอย่างต่อเนื่องแม้ว่าสภาพแวดล้อมทั้งทางด้านเศรษฐกิจและสังคมของสังคมนั้นได้เปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา...การที่ประชาชนต้องแข่งขัน ดันรนต่อสู้ในสังคมเพื่อยังชีพทำให้เดือดร้อนทั้งทางกาย...หรือใจ...” (นิภาวรรณ วิรัชนิภาวรรณ, 2532) รวมไปถึงปรากฏการณ์ “ตุ๊กตาลูกเทพ” สิ่งเทียมที่มีนัยยะของการนำวิญญาณที่เคยสถิตอยู่กับที่ เช่น นางกวัก กุมารทอง รักยม ที่มีคนใช้คำว่า “กุมารทอง กลายพันธุ์” หรืออื่น ๆ ที่เคยเป็นเพียงสิ่งบูชาที่อยู่กับที่ ได้กลายเป็นความเชื่อที่เคลื่อนที่ได้ “...หลายอย่างมีการนำไสยศาสตร์มาผูก เพื่อให้รู้สึกว่าจะช่วยให้ได้ผลสำเร็จรวดเร็วขึ้น กับกรณีตุ๊กตาลูกเทพนี้ ก็เช่นกัน ไม่เพียงสะท้อนอาการโหยหาความรัก แต่ยังสะท้อนสภาวะเชิงจิตวิทยาของผู้คนในสังคมยุคนี้ ที่ต้องการอะไรด่วน ๆ โหยหาความสำเร็จที่เร็ว ๆ ให้ทำอะไรก็ได้ ไม่เว้นแม้กระทั่งการขอพรจากสิ่งของแบบนี้...” (เดลินิวส์, 26 ม.ค. 2559) และในความเชื่อนี้ก็รวมทั้งมีมูลค่าของความเชื่อที่แตกต่างจากสิ่งอื่น เช่น กุมารทอง กลายเป็นส่วนเสริมร่วมระหว่างสิ่งมีชีวิต เช่น ขนาด รูปลักษณ์ เครื่องทรง การแต่งกาย การเสียค่าใช้จ่ายส่วนเสริมอันเป็นองค์ประกอบรวม ดังที่คนในวงการตุ๊กตาลูกเทพให้ทัศนะไว้ “...ที่คิดทำตุ๊กตาลูกเทพขึ้น เพราะอยากเชื่อมคนให้เข้าวัด ให้หันมาทำบุญให้เยอะขึ้น แต่หลังๆ มีคนคิดทำเป็นธุรกิจ มีเรื่องการตลาด เรื่องรายได้ เข้ามาเกี่ยวข้องจริงจิง...” (เดลินิวส์, 26 ม.ค. 2559) รวมทั้งมีผู้แสดงทัศนะไว้ใน เพจ Fuck Ghost พักโกสต์ : สมาคมต่อต้านสิ่งมกมาย ที่ได้โพสต์แสดงความเห็นเอาไว้ว่า “...อาชีพนี้ดีขายสินค้าแพงเกินราคาได้ แถมภาษีก็ไม่ต้องจ่ายอีก ซึ่งสรรพคุณบอกทำนู่นทำนี่ได้ ฝ่าบ้านได้ ทำใหรรวย กิจการเจริญ รุ่งเรือง หากมองว่าเป็นสินค้าซื้อตามสรรพคุณแล้วไม่เป็นไปตามคำกล่าวอ้าง มันก็เข้าข่ายหลอกลวงต้มตุ๋นนะ ซึ่งสำนักงานคณะกรรมการคุ้มครองผู้บริโภคหรือ หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรเร่งตรวจสอบ...” (ASTV ผู้จัดการ, 25 พ.ค. 2558) ดังนั้นประเด็นทั้งร่างทรง/ตุ๊กตาลูกเทพ เกิดขึ้นในช่วงเวลาที่คาบเกี่ยวกัน แต่มีนัยยะที่เหมือนกันคือการแสวงหาที่พึ่ง สรรณะยึดเหนี่ยวสำหรับการดำเนินชีวิต ภายใต้สถานการณ์ทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคมที่ผันผวนเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา โดยมีมูลค่าทางความเชื่อที่ต้องจ่ายร่วมกับการหยิบจับหรือนำความเชื่อนั้นมาใช้ ที่อาจมีนิยามว่า “มูลค่าของความเชื่อ”

ร่างทรง ตุ๊กตาลูกเทพ พฤติกรรมชี้นำทางสังคม สังคมป่วย ?

ร่างทรงก็ดี หรือตุ๊กตาลูกเทพ เกิดจากสภาพความเชื่อ และการยึดเหนี่ยวทางสังคม ความเชื่อเหล่านี้มีนัยยะของการชี้นำสังคม หมายถึงร่างทรง ที่ทำหน้าที่สื่อสารระหว่างวิญญาณ ของบุรพ ภัคตริย์ เทพเจ้าอินดู หรือวิญญาณอื่น เช่น พระพิฆเนศ แม่พันธุรัตน์ พระแม่กาลี เจ้าแม่ผีเสื้อสมุทร ผีอั้งยี่ ขุนช้าง หลวงพ่อเงิน พ่อปู่ฤๅษี เจ้าแม่กวนอิม พระแม่กาลี เป็นต้น กับร่างของผู้ทรง อันเป็นที่

นิยมในช่วงปัจจุบัน ที่เป็นได้ทั้งจริง ลวง หรือนัยยะอื่นๆ แล้วชี้นำสังคม ให้สาธุศิษย์ได้ทำหรือปฏิบัติ ตาม จะด้วยเหตุผลในเรื่องความเป็นจริง ที่เรียกว่า “จริงแท้” หรือผลประโยชน์จากการการรสร้างเป็น ชุดความเชื่อนั้น ภาพลักษณ์ที่ชัดเจนคือ “ร่าง” ผู้ทรงได้กลายเป็นผู้ชี้นำด้านอารมณ์และวุฒิภาวะบาง ประการ ก็แปลว่าสำนักทรง หรือคนทรง จะมีบทบาทสำคัญ ในการชี้นำสมาชิกและคนในสังคม ให้กระทำหรือไม่กระทำตามที่ผู้ทรงนั้นชี้แนะให้กระทำ จนทำให้สังคมนี้ มีสมาชิกในสังคมนี้เป็น “ทวิลักษณ์” ประหนึ่งมีสองบุคลิกในร่างเดียว นัยหนึ่งเป็นสมาชิกที่ปกติเหมือนมนุษย์ในสังคม อีกนัย หนึ่งแฝงไปด้วยความเชื่อต่อภาพซ้อนของวิญญาณอื่นในร่างทรงนั้น และในเวลาเดียวกันผู้ที่เป็นร่าง ทรงก็กลายเป็นคนซ้อนคนที่นัยหนึ่งเป็นคนปกติที่ต้องกินอยู่หลับ นอนปกติ อีกนัยหนึ่งเป็นคนพิเศษที่ เหนือกว่าคนปกติในสังคม ที่ทำหน้าที่สื่อกับวิญญาณและความเชื่ออื่นๆ ทำให้เกิดทวิลักษณ์ของคนใน สังคมที่ขาดความมั่นใจ ต้อง “พึ่งพา” ความเชื่ออื่นที่นอกเหนือจากตนเอง ขาดความมั่นใจ ขาดความ เป็นตัวของตัวเอง หากคิดเล่นๆ ว่าทั่วประเทศมีสำนักทรงอยู่ประมาณ 1 ล้านสำนักทรงมีสมาชิกในแต่ ละสำนักอยู่ที่สำนักละ 10 คน ก็จะมีสมาชิกของแต่ละสำนักทั่วประเทศอยู่ที่ 10 ล้านคน นัยยะว่าถ้าคน ในสังคมนี้มีทวิลักษณ์ในแบบคนทรง ร่างทรงก็จะกลายเป็นทวิลักษณ์ทางความเชื่อ ในส่วนของกุมาร ทองลูกเทพ การที่สมาชิกในสังคมใช้ชีวิตเหมือนจริงผ่านตุ๊กตาที่ถูกทำให้เชื่อว่าเป็นกุมารทองลูกเทพ เสมือนมีชีวิตจริง กินอาหารได้ พาร่วมเดินทางในยานยนต์สาธารณะ รถไฟ รถยนต์ หรือเครื่องบิน หรือการพูดคุยเหมือนมีชีวิตอยู่จริง จึงเกิดคำถามต่อไปว่าแล้วจริงๆ มันจะทำให้คนปกติที่ใช้ชีวิตถูก ความด้วยพื้นที่ การใช้ชีวิตเป็นปกติ และอาจสร้างความตระหนกกลัวเกี่ยวกับวิญญาณและสิ่งเร้นลับกับ คนที่ใช้ชีวิตในแบบความเชื่ออื่นๆ บางคนอาจตั้งข้อสังเกตว่าชุดความเชื่อเป็นเอกลักษณ์เฉพาะ ไม่ควร ใช้กรอบคิดใดๆ เป็นเครื่องตัดสิน เพราะเมื่อถึงที่สุดของเป็นของใครก็ของใครไม่มีสูตรตายตัว ดังนั้น การใช้แนวคิดกระแสหลักไปเป็นเกณฑ์ตัดสิน จึงทำให้เกิดข้อถกเถียงและประเด็นปัญหาพอสมควร แต่อย่างน้อย การที่ร่างทรงเป็นผู้มีลักษณะทวิลักษณ์และกลายเป็นต้นแบบและผู้นำทางสังคมหากคิด โดยถ้อยเถียงง่ายๆ ว่าทั่วประเทศมีสำนักทรงผ่านคนทรงกว่า 8 แสนคน จากสถิติที่พอค้นหาได้ และ เขาเหล่านั้นได้กลายเป็นแบบให้กับคนจำนวนมาก ซึ่งปัจจุบันน่าจะมากกว่านั้นด้วยเหตุผลว่าร่างทรง แต่เดิมอาจมีรูปแบบเฉพาะ เช่น บุรพกษัตริย์ เทพในอินเดีย ปัจจุบันลักษณะร่างทรงมีความซับซ้อน มากยิ่งขึ้น จนกระทั่งกลายเป็นกุมารทอง นางกวัก หรือตัวการ์ตูนในนิยายญี่ปุ่น หรือตัวเอกใน วรรณคดีไทย เป็นต้น ดังนั้นภาพลักษณ์ของการทรงหรือร่างทรงจึงมีลักษณะที่ซับซ้อนขึ้นและในเวลา เดียวกันได้สะท้อนความจริงประการหนึ่งว่า มันคือความจริงในการดำเนินชีวิตและมี ศาสนิก ทั่วไป ในส่วนกุมารทองลูกเทพ ก็ได้กลายเป็น “เทรน” ที่ติดตลาดและฮิตอยู่ตลอดเวลาได้กลายเป็น ปราบฏการณ์ร่วมทางสังคมอย่างที่ไม่เคยปรากฏมาก่อน ซึ่งสะท้อนออกมาเป็นผลในเชิงบวกของสังคม นายแพทย์ยงยุทธ วงศ์ภิรมย์ศานติ์ หัวหน้ากลุ่มที่ปรึกษากรมสุขภาพจิต กล่าวเพิ่มเติมว่า

...ถ้ามองว่า เป็นความเชื่อ เหล่านี้ ก็คือการเสริมสร้างกำลังใจประเภทหนึ่ง คือ ความศรัทธาในรูปแบบหนึ่ง แต่ความศรัทธาเหล่านี้ก็ต้องอยู่บนหลักของความจริงด้วย ด้วยการทำงานอย่างมุ่งมั่น วางแผนอย่างดี ใช้จ่ายอย่างระมัดระวัง จึงจะเกิดผล อย่างไรก็ตาม ในอีกมุมหนึ่ง เป็นเรื่องของความหมายประโยชน์จากการตลาด ที่เห็นได้ตั้งแต่การใช้ บุคคลที่มีชื่อเสียง หรือ ดารา มาเป็นผู้นำหรือมีอิทธิพลทางความคิดต่อคนอื่นๆ ผสมกับการนำความเชื่อ ความศรัทธาของคนในเรื่องลึกลับ โชค ลาภ เข้ามาดึงดูดความสนใจ ตลอดจน การอาศัยโซเชียลมีเดีย ซึ่งเป็นช่องทางการสื่อสารที่ถูกส่งต่อไปได้อย่างรวดเร็วและกว้างขวาง เมื่อเห็นบ่อยๆ ซ้ำๆ จึงกลายเป็นกระแสฮิตได้ไม่ยากนัก แต่คาดว่า กระแสนี้จะค่อยๆ เติบลงไป ถ้าไม่มีเหตุการณ์อื่นๆ มากระตุ้นอีก อย่างไรก็ตาม ปฏิเสธไม่ได้ว่า กระแสฮิตที่เกิดขึ้น เป็นการเปิดโอกาสให้โฆษณาชวนเชื่อ เข้ามาหลอกลวงหวังผลประโยชน์ได้เสมอ จึงขอให้ระวังให้มากสิ่งที่สามารถทำได้ก็คือ การมีสติ อย่ารีบตอบสนอง โดยไม่ยั้งคิด ซึ่งสติ จะช่วยให้เรา ไม่ประมาท ยับยั้งชั่งใจตัวเองได้ ไม่คิด พุด ทำ อย่างหุนหันพลันแล่น จะได้ไม่ถูกหลอกลวง เสียทรัพย์สินเงินทองมากมาย ทั้งนี้ คนไทยเป็นศาสนิกที่ดี ขอให้ยึดหลักศาสนาไว้ถ้าอยากเป็นสุขก็ต้องขยันทำมาหาเลี้ยงชีพ ไม่ก่อกวนยืมสิน ใช้จ่ายให้พอดี ไม่สุรุ่ยสุร่าย เป็นต้น

นอกจากนี้ยังมีจิตแพทย์หญิงพรรณพิมล วิปุลากร รองอธิบดีกรมสุขภาพจิต ให้ทัศนะอธิบายปรากฏการณ์นี้ว่า

....การเลี้ยวตุ้กตาถูกเทพเป็นไปตามกระแส ความนิยม และ เป็นความเชื่อพื้นฐานของมนุษย์ ไม่ถือว่าเป็นโรคจิต แต่อยากเตือนประชาชนชนว่าเลี้ยงได้แต่อย่าให้กระทบต่อตัวเองและบุคคลอื่น เช่น จะให้คนอื่นมายอมรับตัวเรานั้นไม่ได้ และเกรงว่าจะมีค่าใช้จ่ายเกินความจำเป็น จึงอยากแนะนำให้ยึดเหนี่ยวศาสนาเป็นที่พึ่งทางใจมากกว่า เพราะทุกศาสนาสอนให้ทุกคนเป็นคนดี...

ในมุมมองของ “อาจารย์เทพพงศาสดา” เจ้าของสำนักพงศาสดา และเจ้าโอดี “กุมารทองบาร์บี้” ที่ให้สัมภาษณ์ในนิตยสาร Mars ในประเด็นความเชื่อเครื่องราง ของขลังยุค 2015 ไว้ที่น่าสนใจว่า

...ความเชื่อเรื่องเครื่องรางของขลังจริง ๆ มันเป็นเรื่องการเสริมกำลังใจ เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจ ทำให้คนเรามีความหวัง มีศรัทธา มีแรงอยากสู้กับปัญหาต่อ ซึ่งศรัทธาถ้าพูดในเชิงวิทยาศาสตร์มันก็คือจิตวิทยาอย่างหนึ่ง มันคือวิทยาศาสตร์ทางจิต เมื่อจิตพุ่งไปที่สิ่งใดสิ่งหนึ่งมาก ๆ มันจะเกิดพลังบางอย่างและสะท้อนมาหา

เรา ศรัทธาจึงก่อให้เกิดปาฏิหาริย์ได้ แต่สิ่งที่สำคัญคือคุณต้องลงมือทำด้วยมันจึงจะ
ได้ผล...” (ASTV ผู้จัดการ, 25 พ.ค. 2558)

...ตุ๊กตาลูกเทพ เป็นเพียงการสร้างจุดขายให้ดูน่าสนใจ ซึ่งเป็นความเชื่อ
เฉพาะบุคคล แต่ในอีกแง่ก็สะท้อนความจริงในสังคมว่า คนไทยยังต้องการเครื่องยึด
เหนี่ยวจิตใจเพื่อนำมาเป็นที่พึ่งและสร้างความมั่นใจในการดำเนินชีวิต...” (ASTV
ผู้จัดการ, 25 พ.ค. 2558)

ปรากฏการณ์ร่างทรงก็ดี ตุ๊กตาลูกเทพก็ดี หากมองในมุมศาสนาหลัก อาจมองว่าเป็น
ปรากฏการณ์ที่อยู่นอกเหนือปรากฏการณ์ของชีวิต แต่ถ้ามองในมุมของสังคมและการดำเนินชีวิตอาจ
สะท้อนได้ว่าเป็นปรากฏการณ์ธรรมชาติของชีวิตที่ไม่ได้ผิดแผก แปลกไปจากสังคมอื่นใด การเชื่อต่อ
ความหลากหลายในแบบศาสนาดั้งเดิมการเชื่อต่อสิ่งเชื่อมากกว่าหนึ่งชนิด หรือหนึ่งอย่างย่อมเป็น
ลักษณะร่วมของสังคม การเชื่อสิ่งอื่นที่นอกเหนือจากศาสนากระแสหลักในสังคมไทย ได้สะท้อนให้
เห็นว่ามันเป็นความจริงเชิงประจักษ์ที่เกิดขึ้นจริงในสังคมไทย ในปรากฏการณ์ทางความเชื่อเฉพาะ 2
ลักษณะที่ปรากฏในสังคมไทย เป็นภาพสะท้อนความเป็นทวิลักษณ์ในตัวบุคคล ที่นัยหนึ่งเป็นร่างทรง
นัยหนึ่งเป็นคนปกติ ที่ใช้ชีวิตปกติ อีกช่วงหนึ่งกลายเป็นผู้ที่สื่อสารกับวิญญาณ หรือวิญญาณอื่นให้เขา
มาจำลองแผ่ตัวเองได้ จึงเกิดคำถามต่อไปว่า สังคมป่วยหรือ ?

แนวคิดทางพุทธศาสนากับความเชื่อ/ร่างทรง/ตุ๊กตาลูกเทพ

ในฐานะที่พุทธศาสนาเป็นศาสนาหลักในสังคมไทย จึงเกิดคำถามว่าจะเอาชุดความคิดใด
มามองปรากฏการณ์ทางความเชื่อและสังคมที่เกิดขึ้นจริงในขณะนี้ อาจมีชุดคำอธิบายในแนวอื่น ในวงกว้าง
ทางเศรษฐกิจ สังคม จิตวิทยา หรืออื่นๆ อาจมีคำอธิบายไปอีกแบบหนึ่ง แต่ในฐานะที่เราเป็นชาวพุทธ
และสังคมเป็นชาวพุทธส่วนใหญ่ การมีแนวคิดในเรื่องทวิลักษณ์ที่ซ้อนระหว่างผี-พุทธ-พราหมณ์-ไสย-
วัตถุนิยม อาจสะท้อนทับกันอยู่ แต่ในมิติของการอธิบายในมิติทางความเชื่อขอเสนอแนวคิดทาง
พระพุทธรูปศาสนาให้คำอธิบายร่วมเพื่อให้เห็นปรากฏการณ์ว่า เราจะมองปรากฏการณ์ นี้ผ่านโลก
ทัศน์ทางพระพุทธศาสนาที่ว่า “...พระพุทธศาสนาให้ความสำคัญกับการเชื่อในตน เชื่อในพระรัตนตรัย
และเชื่อในการพัฒนาศักยภาพของตัวเองตามหลักการที่ว่า “ตนเป็นที่พึ่งแห่งตน-อัตตา หิ อัตตโน นา
โถ” หมายถึง การพึ่งตนเองในการพัฒนาตนเองเข้าสู่อุดมคติและหลักการสูงสุดในพระพุทธศาสนา
ดังนั้นการที่ชาวพุทธสมาทานและนับถือสิ่งอื่นที่นอกเหนือจากพระพุทธศาสนา ซึ่งพฤติกรรม และ
การกระทำที่ลดทอนคุณค่าความเป็นมนุษย์ พระพุทธศาสนาจึงให้เชื่อในพระรัตนตรัย “พุทธ ธรรม
สงฆ์ สรรณ คจจาเม” อันหมายถึงการถือแบบอย่างและวัตรปฏิบัติที่ดีเป็นกรอบในการปฏิบัติและ
ในขณะเดียวกันพุทธเจ้ายังสอนให้ปฏิบัติและวางท่าทีต่อทวิลักษณ์ทางความเชื่อไว้ว่า “...พระสมณโคดม

เว้นขาดจากการเลี้ยงชีพโดยทางผิดด้วยตริจฉานวิชา เช่น อย่างที่สมณพราหมณ์ผู้เจริญบางจำพวกฉัน โภชนะที่เขาให้ด้วยศรัทธาแล้ว ยังเลี้ยงชีพโดยทางผิด ด้วยตริจฉานวิชาเห็นปานนี้ คือ ให้ฤกษ์ อวามงคล ฤกษ์วิฆนมงคล ฤกษ์เรียงหมอน ฤกษ์หย่าร้าง ฤกษ์เก็บทรัพย์ ฤกษ์จ่ายทรัพย์ คุชคติ คุเคราะห์ร้าย ใหยามดุจครุฑ ร่ายมนต์ให้ลั่นกระด้าง ร่ายมนต์ให้คงแข็ง ร่ายมนต์ให้มือสั้น ร่ายมนต์ไม่ให้หูได้ยินเสียง เป็นหมอทรงกระจก เป็นหมอทรงหญิงสาว เป็นหมอทรงเจ้า บวงสรวง พระอาทิตย์ บวงสรวง ท้าวมหาพรหม...” โดยหลักการพระพุทธเจ้าไม่ได้ส่งเสริม ดังทศนะของ พระไพศาล วิสาโล เจ้าอาวาสวัดป่าสุคะโต จังหวัดชัยภูมิ ให้แนวคิดเกี่ยวกับความเชื่ออื่นไว้ว่า “... พุทธศาสนาจะเชื่ออะไรก็แล้วแต่ การเชื่อจะต้องไม่ประมาทต่อชีวิต ซึ่งเห็นว่าควรจะทำตนและ ศาสนาเป็นที่พึ่ง คือมีความเพียร ความไม่ประมาท และอยู่ในใจ พร้อมเห็นว่าความเชื่อในตุ๊กตาเทพ จะเป็นผลเสียมากกว่าผลดี ซึ่งจะนับถือก็ได้แต่อย่าลืมนึกว่าความเจริญ ความสำเร็จ จะเกิดขึ้นได้อยู่ที่ตัว เราที่มีความรอบคอบ และ ไม่มีอะไรที่พึ่งได้เท่าธรรมะ...”

ความรุนแรง ผ่านความเชื่อ ร่างทรง ตุ๊กตาลูกเทพ ?

ปรากฏการณ์การความเชื่อที่เกิดขึ้นในสังคมไทย ภาพชัดก็คือการแสดงท่าทีต่อต้านหรือ คัดค้านต่อพฤติกรรมหรือการกระทำอื่นๆ ของผู้นับถืออื่น เช่น มองว่าเชื่อเรื่องร่างทรงก็ดี การเชื่อ กุมารทองลูกเทพ ก็ดี หรือไปจนถึงเพี้ยนบ้าง งมงายบ้าง หรืออีกหลายกรณีที่สะท้อนถึงความรุนแรง ต่อความเชื่อของผู้เชื่อ/ศรัทธา รวมไปถึงการสะท้อนความเชื่อที่แตกและแสดงออกต่อความแตกต่าง นั้น จนกลายเป็นอื่น หรือผลักให้เขาเหล่านั้นเป็นอื่นไปในที่สุด หากเรามองความเป็นจริงของชีวิตจะ สท้อนให้เห็นว่าความเชื่อและการใช้ความเชื่อสร้างความรุนแรงมาแล้วนับแต่อดีต เช่น พฤติกรรม ความเชื่อของลัทธิจิม โจนส์ ฉายา “ศาสดาเถื่อน” ที่นำสาวกดื่มยาพิษฆ่าตัวตายหมู่ 933 ศพ ใน พ.ศ. 2521 ด้วยความเชื่อว่า “วิญญาณจะเป็นหนึ่งเดียวในภาพหน้า เป็นนิรันดร์ในดวงอื่น” รวมถึง ลัทธิโอมชินริเกียว ที่มีสาวกนับถือในญี่ปุ่นและรัสเซีย กับความเชื่อเรื่อง “โลกาวินาศ” จนมีผลให้ สาวกได้ปล่อยแก๊สซาริน ที่สถานีรถไฟใต้ดินในกรุงโตเกียว ในเดือนมีนาคม พ.ศ.2538 มีผลให้ ผู้เสียชีวิต 12 คน และบาดเจ็บกว่า 6,000 คน การนำความเชื่อและศรัทธาไปสร้างพลังขับเคลื่อนกลุ่ม จนกระทั่งกลายเป็นพฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์ ความตาย ความรุนแรง การค้าทอ และมุ่งหวังต่อชีวิต อีกฝ่ายที่คิดต่าง จัดเป็นความรุนแรง

การดูบทสนทนาของกลุ่ม ในรายการทีวี จะเห็นว่า การสร้างแรงจูงใจให้เชื่อ หรือต้องเชื่อ จึงกลายเป็นความขัดแย้งทางความเชื่ออย่างชัดเจน และนำไปสู่การแสดงออกต่อสาธารณะต่อความ เชื่อ ทำให้เกิดความเชื่อสองฝ่าย คือฝ่ายหนึ่งควรเชื่อ อีกฝ่ายหนึ่งไม่ควรเชื่อ การใช้ความรุนแรง ผ่านการเชื่อและไม่เชื่อ เป็นเครื่องมือในการสกัดผู้ไม่เชื่อ และสะกดผู้เชื่อให้ยอมตามหรือ “ศิโรราบ” หรือยอมจำนน ประโยคของการโต้เถียงเป็นหลักชัดเจนว่า “คุณต้องมีความเชื่อ” ต้องมีความ

“ศรัทธา” ก็เกิดคำถามว่าในเมื่ออีกคนไม่เชื่อ อีกฝั่งไม่เชื่อแล้วจะทำประการใด ในเมื่อมันไม่เชื่อ จะให้เชื่อได้อย่างไร การที่พระนารายณ์ตอบแก่คณะทูตของพระเจ้าหลุยส์ 14 แห่งฝรั่งเศส หากเป็นพระประสงค์ของพระเจ้า ท่านก็จะดลจิตดลใจให้หันไปนับถือพระองค์เอง

ดังนั้น ความเชื่อและการถูกทำให้เชื่อได้กลายเป็นความรุนแรงที่เกิดขึ้นระหว่างร่างทรงหรือตุ๊กตาลูกเทพ การแสดงออกกว้างขวาง บ้า เสียสติ หรือโง่ ที่ถูกหลอก ในเรื่องของมูลค่าที่เกิดขึ้นและค่าใช้จ่ายอันจะไม่พึงจ่าย ดังกรณีของตุ๊กตาลูกเทพ กับราคาที่เกินจริง และค่าใช้จ่ายอื่น เช่น ค่าเดินทาง ค่ากิน ค่าจัดการอื่นๆ ความรุนแรงที่ถูกแสดงออก การดูแคลน ต่อภาพทิวทัศน์ของคนเหล่านี้กลายเป็นทั้งความรุนแรง เป็นทั้งการสร้างความเป็นอื่นทางความเชื่อจากสมาชิกอื่น ในสังคม ซึ่งเป็นภาพสะท้อนเป็นปรากฏการณ์ร่วมของสังคม ความรุนแรงทางความคิด วาจา การแสดงออก ต่อภาพทิวทัศน์ของปรากฏการณ์ร่างทรงและตุ๊กตาลูกเทพ

ภาพที่ 2 ร่างทรงภาพสะท้อนทิวทัศน์ทางสังคม ศาสนาและความเชื่อ
(ภาพ : ออนไลน์)

ความเชื่อ ความรุนแรง และความตาย

ภาพทิวทัศน์ที่เขาเชื่อ หรือสร้างสถานการณ์ให้เชื่อ หากคำนวณตัวเลขเรื่องสำนักทรงกัณฑ์หรือปรากฏการณ์ลูกเทพที่นิยมกันทั่วบ้านทั่วเมืองก็ดี นับหนึ่งได้สะท้อนการถูกทำให้เชื่อ หรือส่งเสริมให้เกิดความเชื่อที่เกินความเป็นมนุษย์ สังคมกลายเป็นสังคมแห่งความเชื่อ สำนักทรงนั้นดี ตุ๊กตาลูกเทพนั้นดี ศักดิ์ การสอนให้มนุษย์ในสังคมเชื่อสิ่งอื่น นอกตัวเอง กลายเป็นการ “ยึดถือ” แสวงหาประโยชน์ที่นอกเหนือจากตัวเอง จนกระทั่งกลายเป็นปรากฏการณ์ร่วมของสังคม จึงทำให้ทิวทัศน์ทางสังคมเกิดขึ้น ความเจ็บป่วยทางสังคม ต่อความเชื่อในด้านต่างๆ ทั้งการเมือง เศรษฐกิจ สังคมและ

วัฒนธรรม กลายเป็นปรากฏการณ์ร่วมของสมาชิกในสังคมที่มีความเชื่อ ความขัดแย้ง รุนแรงขยายวงต่อไปอีก สู่อารยัตินิยมร่วม เช่น เชื่อว่าเขาเป็นสื่อมวลชน เขาคงไม่โกหก เป็นฝักฝ่าย หรือสร้างความแตกแยก เชื่อเจ้าลัทธิ เป็นด็อกเตอร์ เป็นนายก อดีตนายก เป็นนักวิชาการ เป็นเหลื่อม เป็นแดง ทวิลักษณ์ทางความเชื่อที่มียุทธศาสตร์เหมือนกัน ร้างทรง และตุ๊กตาลูกเทพ เกิดขึ้นในสังคมแห่งนี้ การใช้ความเชื่อมาเป็นกลไก นำ กลายเป็นพฤติกรรมร่วมของสมาชิกในสังคม ที่ส่งผลเป็นความเสียหายต่อสมาชิกในสังคมในองค์กรรวม กลายเป็น “วิกฤติ” จากความเชื่อด้วยตัวเอง ที่เสียทั้งเวลา ทรัพย์สินเงินทอง ค่านิยมที่ถูกต้อง อาจรวมไปถึงชีวิตด้วยก็ได้ เพราะเชื่อรูปปั้นว่าเป็นผู้สื่อสารกับพระเจ้า ราชวงศ์โรมานอฟจึงเพิ่มปฏิกริยาเร่งการล่มสลายของระบบกษัตริย์ที่ปกครองรัสเซียมากกว่า 300 ปี พระเจ้าซาร์นิโคลัสที่ 2 พร้อมราชวงศ์อื่นถูกโทษประหารชีวิตตายยกครอบครัว เพราะเชื่อจิม โจนส์ กว่า 900 ชีวิตจึงตาย เพราะเชื่อลัทธิโอมชินริณเกียจึงมีผู้ตายและบาดเจ็บกว่า 6 พันชีวิต เพราะเชื่อ (เลื้อ)เหลื่อม และแดง การเผชิญหน้า แยกแยก และประหัตประหารกันจึงมีในสังคมไทย ทั้งที่เป็นคน “ไทย” ด้วยกัน องค์ลีมาเชื่อ “วิชฌณมุต” (ม.ม.(ไทย) 13/347/421) ของอาจารย์ว่ามีอยู่จริง การตัดนิ้วเพื่อเป็นเครื่องบูชาครู 999 นิ้ว 999 ชีวิต จึงเกิดขึ้น ปรากฏการณ์ความเชื่อเป็นได้ทั้งความเชื่อและความรุนแรง ดังสะท้อนผ่านร่างทรง ตุ๊กตาลูกเทพ การปะทะทางความคิด การด่าทอ ประณาม เกิดขึ้นร่วมกับปรากฏการณ์ความเชื่อด้วยเช่นกัน

ความรุนแรงทางความเชื่อ นัยหนึ่งกลายเป็นความก้าวร้าวรุกรานต่อคนอื่นหรือความเชื่ออื่นที่เกิดขึ้นจริงในสังคมและในเวลาเดียวกันในความเชื่อเหล่านั้นได้สะท้อนปรากฏการณ์ว่า องค์ลีมาบอกให้พระพุทธเจ้า “หยุด” พระพุทธเจ้าตอบกลับมาว่า “เธอนั่นแหละหยุด” และตรัสต่อไปว่า “เราหยุดแล้ว หยุดเบียดเบียนผู้อื่น หยุดการประหัตประหารผู้อื่น”(ม.ม. (ไทย) 13/347/421) หากใช้คำว่าหยุด หรือแนวคิดหยุดมาอธิบายปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นจะทำให้เห็นว่า หยุดทบทวน ท่าที บทบาทพฤติกรรม และการกระทำผ่านความเชื่อนั้นๆ ก่อนดีไหม หากนำความเชื่อที่เกิดขึ้นมาประมวลอาจนิยามได้ว่า ความเชื่อที่เกิดขึ้นกลายเป็น “ชุดคิด” ที่ใช้ในการมองคนอื่นอย่างเข้าใจ ปรากฏการณ์การความเชื่อ ฝิ พุทธ พราหมณ์ ไสย หรืออื่นๆ ล้วนเป็นความจริงที่เกิดขึ้นในสังคม เพียงแต่การกำหนดท่าทีเป็นความเข้าใจ ประคับประคอง และหาทางออกร่วมกัน สังคมป่วยจะทุเลาเบาบางได้กระมัง

ทัศนะพุทธ : ทางออก และท่าทีต่อความเชื่ออื่น

ทวิลักษณ์ทางความเชื่อที่เกิดขึ้นเป็นได้ทั้งความเชื่อในฐานะที่อิงแอบอยู่กับความเชื่อดั้งเดิม หรือเป็นปรากฏการณ์ทางศาสนาต่อประเด็นความเชื่อหรือชุดความเชื่อสามารถเกิดขึ้นและเป็นได้ทั้งหมด เป็นได้ทั้งการหลงกลวง การมีความเชื่ออื่นเกินกว่าความจริงที่เกิดขึ้น ดังปรากฏเหตุการณ์ร่วมในสังคมครั้งพุทธกาล เป็นที่มาของการให้ความรู้ ว่า จริงแล้วๆ บทสรุปของปัญหาที่เกิดขึ้นอาจยัง

ไม่มีกระบวนการหรือเกณฑ์ทางสังคมอย่างชัดเจน แต่ได้สะท้อนปรากฏการณ์และความจริงที่เกิดขึ้น คือกระบวนการทางสังคม แปลว่าสังคมมีส่วนในการชี้แนะหรือทำให้เกิดปรากฏการณ์ของการมีส่วนร่วมทางสังคม หรือกลไกทางสังคมจนกระทั่งกลายเป็นปรากฏการณ์ของการมีส่วนร่วม

1. พระพุทธศาสนาให้มี และใช้ “ปัญญา” (Wisdom) หมายถึง พระพุทธศาสนามีคำสอนในเรื่องที่ให้ชาวพุทธ มีหลักในการใช้เกณฑ์วินิจฉัยผ่านปัญญา อย่างชาญฉลาดบนพื้นฐานของการพึ่งพาแสวงหา และใช้ตนเองเป็นผู้กำหนดในเกณฑ์วินิจฉัยนั้นด้วยปัญญา

2. พระพุทธศาสนาสอนให้เชื่อ “กรรม” (Action) หมายถึง มนุษย์มีกรรมเป็นของตนเอง การทำกรรมใดๆ หรือแสดงออกต่อพฤติกรรมใดๆ การคิด การตัดสินใจที่จะกระทำการใด หรือไม่กระทำการใด ทำดีมีประโยชน์ เป็นโทษ ไม่มีโทษ แต่ทั้งหมดเป็นกรรมของผู้กระทำ แปลว่ากระทำการใด ผลก็จะตกกับผู้กระทำนั้น เช่น ถือซื้อโดยขาดปัญญา ผลแห่งการขาดปัญญา ก็จะตกกระทบต่อผู้กระทำนั้นเช่น ท่าที่รังเกียจ หรือท่าที่มองสมาชิกที่ถือกุมารทองลูกเทพ เป็นตัวตลก แปลว่าผลกระทบของผู้กระทำมีความเชื่อในแบบที่ตัวเองพึงใจ ก็ต้องพร้อมรับกับผลที่เกิดขึ้นอันนอกเหนือจากการควบคุม พระพุทธศาสนาสอนให้เชื่อกรรมหรือการกระทำ จึงหมายถึง ทำอย่างไรจะพึงได้ผล อันเนื่องต่อจากเหตุ และผลนั้นด้วยเช่นกัน

3. พระพุทธศาสนาสอนให้เชื่อมั่นในตนเอง หมายถึง พระพุทธเจ้าให้แนวคิดในเรื่อง “ตนเอง” ดังพุทธพจน์ว่า “อตตahi อตตโน นาโถ” แปลว่ามนุษย์เป็นที่พึ่งแห่งตน การสอนให้พึ่งสิ่งอื่นนอกตัวเอง ไม่ใช่เจตนารมณ์แห่งพระพุทธศาสนา ไม่ได้เป็นไปเพื่อการพัฒนาตนเองในการที่จะอยู่อย่างสง่างามและมีศักดิ์ ในหลักศีล 5 ในข้อที่ 5 ความหมายคือพระพุทธศาสนาสอนให้มนุษย์มีศักดิ์ในตนเองและมีอำนาจในตนเอง ในการที่จะควบคุมและกำหนดตัวเองในการทำ คิด ตัดสินใจอย่างชาญฉลาดบนพื้นฐานของปัญหาและการมีวิจารณ์อย่างเหมาะสม ดังนั้นการที่ชาวพุทธ หรือคนในสังคมส่วนใหญ่ที่นับถือพระพุทธศาสนาหรือเป็นพหุทางความเชื่อในศาสนา ใช้วิธีคิดในการเชื่อสิ่งอื่นนอกตัว เช่น เชื่อโชคกลาง เชื่อพระราหู เชื่อเทพ ร่างทรงหรืออื่นใด ที่ไม่นับเนื่องในการเชื่อตนเอง พัฒนาตนเองอย่างชาญฉลาด ดังนั้นการเชื่อมั่นในตนเองจึงเป็นอุดมคติสำคัญ ที่ทำให้มนุษย์ในสังคมนั้นมีพลังในการบริหารจัดการชีวิตตนเองผ่านความเชื่อในตัวเองด้วยเช่นกัน

4. พระพุทธศาสนาสอน “หลักศรัทธา” หรือสอนให้มีศรัทธาความเชื่อ โดยหลักการทางพระพุทธศาสนาสอนให้เชื่อเรื่อง (1) กรรม กัมมสัทธา (2) เชื่อผลกรรม วิปากสัทธา (3) ตถาคตโพธิสัทธา เชื่อการตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า ในความหมายของความเชื่อตามกรอบแนวพุทธศาสนาต้องเป็นความเชื่อที่ผ่านกระบวนการพิสูจน์ ทดลองอย่างเป็นระบบ แล้วจึงนำไปสู่การเชื่อบนพื้นฐานของปัญญาและการตัดสินใจอย่างชาญฉลาด (กาลามสูตร 10/เกณฑ์วินิจฉัยตามแนวพุทธ 10 ประการ) ส่วนร่างทรงก็ดี หรือตุ๊กตาลูกเทพก็ดี หากพิจารณาไปเป็นความเชื่อในระบบความคิดอย่างหนึ่งโดยไม่มีการพิสูจน์ ไม่ต้องการเหตุผล ภาพความเชื่อของร่างทรงจะปรากฏอยู่ในพิธีกรรมที่ร่างทรงได้กำหนด

ขึ้น รวมไปถึงกลุ่มผู้สร้างลักษณะความเชื่อผ่าน “ตุ๊กตาลูกเทพ” ก็ดี โดยกรอบคิดทางพุทธศาสนาที่ใช้ในการมอง ความเชื่อเหล่านี้ร่วมกับหลักศรัทธาอาจเห็นได้ว่า พฤติกรรมคนไทยเป็นแบบ “อุปาทาน” (อิตถวาอุปาทานและสัสสปตูปาทาน) อันสัมพันธ์กับแนวคิดในเรื่องวิญญานนิยม ในแนวคิดของเรื่องโอปปาติกะ (ในโยนิ 4), เรื่องเทพ/เทวดา (ในเทพ 3, ภูมิ 4, คติ 5), เรื่องสัตว์โลก (ในโลก 3), เรื่องสังขารและวิญญาน (ในขันธ 5) และเรื่องกรรมกับการเกิดใหม่ (สังสารวัฏ) ที่ยืนยันถึงการมีอยู่จริงของปรโลก และสวรรค์ อันเป็นสาระหลักของความเชื่อเรื่องเทพเจ้าและพิธีทรงเจ้าเข้าผี

5. พระพุทธศาสนาสอนให้เชื่อในเรื่องผลของการกระทำ หมายถึง ผลของการกระทำนั้นได้ก่อให้เกิดผลเป็นนัยเชิงประจักษ์ รวมไปถึงผลของการกระทำนั้น เป็นนวัตกรรมร่วมของสังคมร่วมกัน หลักกรรม ในบริบทกรรมตามนัยทางพระพุทธศาสนา แต่มีใช้ทฤษฎีกรรมที่ถูกต้องในทางพุทธศาสนา เช่นการทำความดี เพื่อที่จะได้สิ่งตอบแทนที่เป็นความดีงาม ทั้งในส่วนของวัตถุ และความพึงใจที่เป็นนามธรรม

ส่วนหลักกรรมที่ส่งผลต่อการประกอบพิธีกรรมนั้นประกอบด้วย ในส่วนของการประยุกต์หลักศรัทธา กรรม และการบำเพ็ญบารมี ในการประกอบพิธีกรรมของร่างทรงนั้น ไม่ได้แยกอย่างเด็ดขาดออกเป็นส่วน แต่จะมีความเกี่ยวเนื่องจนเป็นเนื้อเดียวกัน สำเร็จเป็นพิธีกรรมที่มีความแนบแน่นในแนวเดียวกัน เช่นในพิธีกรรมไหว้ครู ปรากฏชัดเจนถึงการนำหลักพุทธธรรมไปประยุกต์ใช้ในพิธีกรรม เป็นการ แสดงให้เห็นถึงหลักความเชื่อ ที่มีการระลึกถึงพระรัตนตรัย แต่มีลักษณะไสยศาสตร์แทรกปนอยู่ ร่างทรงกับพระรัตนตรัย มีความสัมพันธ์กันในภาวะแบบความเชื่อถือ น้อมรับมาและปรับใช้ให้เข้ากับการดำเนินชีวิตของตนเอง และสังคม ร่างทรงเป็นผู้ที่ทำหน้าที่เผยแพร่พระรัตนตรัย และเป็นผู้มีความเชื่อมั่นในพระรัตนตรัย ได้รับประสบการณ์ตรง มีการแนะนำคนอื่น ให้ศรัทธาเชื่อมั่นในพระรัตนตรัย ซึ่งถูกยกไว้เป็นที่เคารพในระดับสูง ร่างทรงมีบทบาทสูงในด้านให้คำแนะนำส่วนอิทธิพลของร่างทรงที่มีต่อสังคมไทย ทางด้านวัฒนธรรม เศรษฐกิจ และการเมืองการปกครองพบว่าอยู่ในระดับปานกลาง

ท้ายที่สุดของความเชื่อ เราคงไม่บอกว่าสิ่งใด ถูกสิ่งใด ดีไม่ดี เพราะมนุษย์มีศักดิ์ศรีของตนเองที่จะเชื่อ หรือไม่เชื่อต่อสิ่งเชื่อที่เกิดขึ้น เราคงไม่บอกว่าอะไรดี หรือไม่ดี ถูกต้องหรือไม่ถูกต้อง เพราะความเชื่อ เป็นเรื่องเฉพาะบุคคล ตรงนั้นเราเคารพ แต่ในเวลาเดียวกันความเชื่อนั้นต้องไม่คุกคามหรือรุกรานต่อสิทธิขั้นพื้นฐานและความเชื่อของคนอื่นด้วยเช่นกัน เพราะเมื่อเป็นเช่นนั้นความเชื่อ ต่อสิ่งเชื่อนั้นจะกลายเป็นปัญหาและผลกระทบต่อเราหรือคนอื่นไปในตัวด้วย ในสังคมที่ต้องการความหลากหลายจนกลายเป็นพหุวัฒนธรรมทางความเชื่อ ศาสนาและ สังคม

บทสรุป

ทวิลักษณ์ทางความเชื่อเป็นเรื่องปกติในสังคมและในทุกๆ สังคม แต่ความจริงภาพสะท้อนเหล่านั้นได้สะท้อนปรากฏการณ์ความเชื่อ และความไม่เชื่อ ที่เกิดขึ้นจริงในสังคม ทวิลักษณ์นัยหนึ่งเป็นได้ทั้งเอกลักษณ์ เป็นได้ทั้งความเจ็บป่วย พุทธศาสนามีแนวทางหรือท่าทีต่อความเชื่ออย่างไร ? การเสนอทางออกต่อความเชื่อในสังคมพุทธ กรณี “วิกฤติของความเชื่อ” ชาวบ้านใน “กาลามะ” พระพุทธเจ้าได้เสนอวิธีการ พร้อมบทสรุปว่า “อย่าปลงใจเชื่อ” เพียงเพราะสิ่งใดสิ่งหนึ่งในจำนวน 10 ประการ ก็ย่อมหมายความว่าความเชื่อทวิลักษณ์ การเชื่อเทพเจ้าหลายองค์ในแบบศาสนาฮินดูหรือการเชื่อในพระเจ้าองค์เดียวในแบบคริสต์ อิสลาม หรือการประกาศว่าเป็นศาสนาไม่มีพระเจ้าแบบพุทธ หรือการอิงแอบแบบทวิลักษณ์ในสังคมไทยที่ยกมาเป็นกรณีศึกษา หรือกลุ่มคนที่ประกาศตัวว่าไม่มีศาสนาก็ตาม ล้วนเป็นชุดความเชื่อที่ถูกผลิตออกมาในสังคม ดังนั้นกระบวนการซื้อต่อสิ่งเชื่อจึงไม่ยืนยันว่าสิ่งใดถูก หรือแบบใดผิด เพราะเมื่อถึงที่สุดความเชื่อเป็นเพียงปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในแต่ละสังคมและทุกสังคม เพียงแต่ว่าเป้าหมายของความเชื่อคงมีไว้เพื่อเป็นกลไกร่วมในการจัดการจัดการสังคมและชุมชนนั้น ๆ เท่านั้น และในเวลาเดียวกันในชุมชนและกลไกเหล่านั้นก็คงเป็นเพียงปรากฏการณ์ร่วมของสังคมนั้นให้เกิดการขับเคลื่อนและแรงขับเคลื่อนไปข้างหน้า การเชื่อในแบบทวิลักษณ์ ที่อาจเป็นพหุความเชื่อ หรือพหุวัฒนธรรมย่อม ทั้งการเชื่อร่างทรงแล้วชวนคนนับถือปฏิบัติตามหลักพุทธศาสนา การให้ความสำคัญกับลูกเทพ แต่ก็ใช้พระเครื่อง จึงเป็นปรากฏการณ์สะท้อนความเชื่อ หรือการเข้าวัดปฏิบัติธรรม แต่ในเวลาเดียวกันก็เดินสายบนบาน ไหว้สิ่งศักดิ์สิทธิ์ในพื้นที่ต่างๆ หรือการเดินสายบูชาพระพิฆเนศ พระพรหมใหญ่ ล้วนเป็นการสะท้อนภาพทวิลักษณ์ที่เกิดขึ้น แต่บทสรุปของความเชื่อควรเป็นไปเพื่อความดีงามและอยู่ร่วมกันอย่างสันติ ไม่ใช่ทะเลาะ ด่าทอ หรือประหัตประหารด้วยความรุนแรง จนกระทั่งชีวิต เพราะความจริงแล้วความเชื่อและศาสนาถูกออกแบบมาเป็นกลไกหนึ่งและเป็นส่วนหนึ่งของสังคมที่มีหน้าไว้รับใช้มนุษย์ ไม่ใช่ให้มนุษย์กลายเป็นเครื่องมือ

เอกสารอ้างอิง

- คมกฤษ อยู่เต็กเค่ง. (2558). “ทรงเจ้าเข้าผีในสังคมไทย”. มติชนสุดสัปดาห์. ปีที่ 35 ฉบับที่ 1833, 2-8 ตุลาคม 2558, น.65.
- คมกฤษ อยู่เต็กเค่ง. (2558). เจาะลึกแนวคิด “ร่างทรง” ในสังคมไทย ! กับ “เซพหมี”. มติชนออนไลน์ สืบค้นเมื่อ วันที่ 23 กันยายน พ.ศ. 2558 จาก http://www.matichon.co.th/news_detail.php?newsid=1442927761
- เดลินิวส์. (2559). ยังมีปฏาธิมาแรง? ตุ๊กตาลูกเทพความเชื่อ ยุคโหยหา. สืบค้นเมื่อ 26 มกราคม 2559. จาก <http://www.dailynews.co.th/article/375343>

- ณัฏฐ์ณพ สุกใส. (2011). จตุคามรามเทพ : กระบวนการสร้างความหมายและมูลค่า. มนุษยศาสตร์ สังคมศาสตร์ และศิลปะ. ปีที่ 4 ฉบับที่ 1 (พฤษภาคม-สิงหาคม 2011) หน้า 605-621.
- นิภาวรรณ วิรัชนิภาวรรณ. (2532). ร่างทรง : บทบาทที่มีต่อสังคมปัจจุบัน กรณีศึกษาที่อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา Medium : their roles and functions in the Thai society a case study of Amphoe Muang, Changwat. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชามานุษยวิทยา. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- พระเทพวิริย อุตตสนโต (โอชาวัฒน์). (2549). การศึกษาความเชื่อและพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา ของร่างทรง: กรณีศึกษาในเขตกรุงเทพมหานคร. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (พระพุทธศาสนา). บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- ASTV ผู้จัดการ. (2558). แห่บูชา! “ตุ๊กตาลูกเทพ” เทรนด์แรงแซงหิน..ศรัทธาหรือมมาย. สืบค้นเมื่อ 25 พฤษภาคม 2558. จาก <https://www.mahidol.ac.th/th/twitter/news-2015-05-25-6.pdf>

การปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาตามหลักสติปัฏฐาน 4 เพื่อการพ้นทุกข์*

Practicing Introspection according to the Four Foundations of
Mindfulness for the End of Suffering

พระครูสถิตธรรมมาลังการ

Phrakhrusathitdhammalangkan

วิทยาลัยสงฆ์สุพรรณบุรีศรีสุวรรณภูมิ

Suphanburi Srisuvarnabhumi Buddhist College

Corresponding Author E-mail: taorh3@gmail.com

บทคัดย่อ

พระพุทธศาสนามีหลักคำสอนให้รู้จักทุกข์และวิธีการดับทุกข์มากมาย แต่ทุกคนไม่ค่อยเดินให้ถูกทางไปเดินทางที่มีทุกข์ กันเกือบทั้งนั้น ทำให้สังคมทั้งอดีตและปัจจุบัน จะมีแต่ความเร่าร้อนกันเป็นจำนวนมาก หากบุคคลใดทำความเข้าใจเรียนรู้หลักธรรมในสติปัฏฐานสูตร 4 มีเนื้อหาหลักธรรมที่เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติธรรม อันเป็นอุบายวิธีที่จะเข้าถึงสัจธรรมอย่างแท้จริงอันนำไปสู่ความพ้นทุกข์ในทางพระพุทธศาสนา และทำให้ผู้ปฏิบัตินั้นๆ เป็นผู้ตื่นจากอวิชชาความไม่รู้ รู้แจ้งสัจธรรมอันสูงสุดในทางพระพุทธศาสนา สามารถเข้าถึงหลักการพัฒนากาย พัฒนาคิเลส และสติปัญญา อย่างแท้จริง แต่จะต้องนำเอาหลักธรรมนั้นมาประพจน์ปฏิบัติธรรม จึงจะรู้แจ้งเห็นจริงในสัจธรรมได้ ด้วยเหตุนี้ผู้เขียน จึงได้ศึกษาเนื้อหาหลักธรรมที่เกี่ยวข้องกับหลักธรรมในสติปัฏฐาน 4 ว่า มีความเป็นมา ความสำคัญ นำสู่การพ้นทุกข์ นำไปสู่การบรรลุธรรมในทางพระพุทธศาสนาในที่สุด

คำสำคัญ: การปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา, สติปัฏฐาน 4, การพ้นทุกข์

Abstract

Buddhism has many teachings to know about the suffering and how to end the suffering. But the most of Buddhist tend to choose the path leading to suffering. Causing chaos in human society both in the past and present because their minds are filled with suffering. If the Buddhist understands and learns the Dhammas in the Four Foundations of Mindfulness which contains dharma principles related to

* Received January 26, 2024; Revised April 27, 2024; Accepted April 29, 2024

dharma practice. This is the way to truly understand the truth leading to the cessation of suffering according to Buddhist teachings and make those practitioners awakening from ignorance, then there will be an understanding of the highest truth in Buddhism. This allows us to truly access the principles of physical development, mental development and intellectual development. But we must put that principle into practice in order to be able to know the truth. For this reason, the author has studied about the doctrine in the four foundations of mindfulness. Because it is important leading to the end of suffering and eventually lead to the attainment of dharma in Buddhism.

Keywords : Practicing Introspection according, Four Foundations, End of Suffering.

บทนำ

หลักธรรมคำสอนที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงไว้อย่างบริบูรณ์ด้วยหลักปริยัติ ปฏิบัติ และ ปฏิเวธ พระธรรมที่ทรงแสดงไว้มี 3 คัมภีร์ ได้แก่ พระวินัย พระสุตตร และพระอภิธรรม คำสอนที่ทรงแสดงมีจำนวนมาก เมื่อกล่าวโดยหลักการ พระธรรมที่ตรัสไว้ดีแล้วเพื่อให้เหล่าสรรพสัตว์ทั้งหลาย ผู้ปรารถนาจากการพ้นทุกข์ประพฤติปฏิบัติตาม ให้ผลในการปฏิบัติธรรมไม่จำกัดกาลเวลา ทนต่อการ พินิจเห็นได้ด้วยตนเอง สำหรับผู้ปฏิบัติธรรมเพื่อให้รู้หลักความจริงของชีวิต ทรงสอนเรื่องการ ปฏิบัติธรรมวิปัสสนาอยู่ในคัมภีร์พุทธศาสนาเถรวาท เพื่อจะแก้ความวุ่นวายเดือดร้อนแก่ตนเองและ สังคม เพราะมีหลักธรรมในการปฏิบัติวิปัสสนา ได้แก่ สติปัฏฐาน 4 (ส.ม. (ไทย) 19/405/262) เมื่อ ศึกษาเข้าใจอย่างถูกต้องถึงวิธีการเจริญวิปัสสนากรรมฐาน (ส.ม.อ. (ไทย) 3/245/154) เป็นวิถีทาง ปฏิบัติธรรมที่มีอยู่ในพระพุทธศาสนา “การปฏิบัติกรรมฐานในพระพุทธศาสนาเป็นแนวทางการ ปฏิบัติที่ว่าด้วยการฝึกอารมณ์เรียกว่าการเจริญกรรมฐานหรือการเจริญภาวนา แยกออกเป็น 2 แนวทาง ได้แก่ (1) สมถกรรมฐานเป็นการฝึกอบรมทางด้านจิตใจให้เจริญงอกงามด้วยคุณธรรม มีความเข้มแข็ง มั่นคง เบิกบาน สงบสุขผ่องใสพร้อมด้วยความเพียร สติ สมาธิ และ (2) วิปัสสนา กรรมฐาน เป็นการฝึกอบรมเพื่อพัฒนาให้เจริญทางด้านปัญญาโดยการรู้เท่าทันและเข้าใจในสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริงจนมีจิตใจเป็นอิสระไม่ถูกครอบงำด้วยกิเลสและความทุกข์” (พระธรรม ปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), 2538)

ผู้เขียนมุ่งในการปฏิบัติธรรมเพื่อจะได้ทำความบริสุทธิ์ทางใจ (ส.ม. (ไทย) 19/1030/550) จักได้กำจัดความเศร้าโศก เสียใจรำพัน กำจัดความทุกข์กายทุกข์ใจ เพื่อจะได้ทำความเข้าใจของชีวิต ตามความเป็นจริง นำความบริสุทธิ์มาดับทุกข์ และโหม่นัส จักได้บรรลุอุบายธรรม จะทำให้แจ้งพระ นิพพานในที่สุด จึงจำเป็นต้องศึกษาสติปัฏฐาน 4 เพื่อจะพัฒนาคุณภาพชีวิตของมวลมนุษย์ที่ตกอยู่ใน

กองทุกข์ เพราะไม่รู้แจ้งในรูปนาม จึงไม่สามารถหลุดพ้นจากทุกข์ทั้งปวงโดยสิ้นเชิงได้ จุดหมายสูงสุดอันเป็นแก่นแท้ของพระพุทธศาสนา ซึ่งเป็นความสุขสูงสุดนั้น คือพระนิพพาน เป็นธรรมที่จะล่องพ้นไปจากการเวียนว่ายตายเกิดในสังสารวัฏ เป็นธรรมที่จะไม่มีความอาลัย ผู้ที่ต้องการจะดับทุกข์ให้สิ้นไป จำต้องศึกษาการปฏิบัติธรรมวิปัสสนา เพื่อจะได้รู้แจ้งความจริงของสิ่งทั้งปวงที่ไม่อยู่ในอำนาจของผู้ใด กำหนดรู้รูปนาม ตามที่เป็นจริงจักได้ปฏิบัติตามหลักสติปัฏฐาน 4 ได้อย่างถูกต้องสืบต่อไป

ความหมายความสำคัญของสติปัฏฐาน 4

สติปัฏฐาน ฐานะเป็นที่ตั้งมั่นเพราะเหตุนี้ จึงชื่อว่าปัฏฐาน ที่ตั้งมั่นแห่งสติ ชื่อว่าสติปัฏฐาน พระพุทธเจ้าทรงแสดงไว้อย่างดี “ก็เพียงเพื่อให้บรรลุสุคติธรรม” (ที.ม. (ไทย) 10/289/222)

สติปัฏฐาน ในคัมภีร์พุทธศาสนาเถรวาทกล่าวไว้ใน สังยุตตนิกาย มหาวรรค กาวนาสูตรกล่าวไว้โดยสังเขป เพราะภิกษุเหล่านั้นล้วนแต่เป็นอุคฆฏิตัญญบุคคล ผู้มีปัญญาเลิศ พอได้รับฟังเพียงบทมาติกาที่มีความเข้าใจอย่างแตกฉานในคำสอนนั้น ส่วนคัมภีร์ที่ขนิทาย มหาวรรค และมัชฌิมนิกาย มูลปณณาสก์ กล่าวอย่างพิสดาร ในอรรถกถามหาวรรคกล่าวว่า “สติปัฏฐาน 4 ประการ เมื่อเราบริณิพพานแล้ว จักทำกิจของพระศาสดาให้สำเร็จแก่เธอทั้งหลาย” เรื่องของเนื้อหาหลักการปฏิบัติเพื่อกำจัดอภิชฌา และโทมนัสหลุดพ้นจากทุกข์ตามสติปัฏฐาน 4 โดยมีแนวทางหลักการปฏิบัติดังต่อไปนี้ (ที.ม.อ. (ไทย) 1/216/198)

พระพุทธเจ้าตรัสว่า “ภิกษุทั้งหลาย ทางนี้เป็นทางสายเดียว เพื่อความบริสุทธิ์ของเหล่าสัตว์ เพื่อล่วงโสกะ และปริเทวะ เพื่อดับทุกข์ และโทมนัสเพื่อบรรลุอายุธรรมเพื่อทำให้แจ้งพระนิพพาน ทางนี้ คือ สติปัฏฐาน 4 ประการ” เราอาศัยทางสายเดียวนี้อันแล้วจึงกล่าวคำดังพรรณนามา” สติปัฏฐาน 4 ตามพระอรรถกถาจารย์กล่าวว่า สติปัฏฐานมีอย่างเดียวก่อนนั้นโดยเป็นความระลึก และโดยเป็นที่ประชุมลงเป็นอันเดียวกันมี 4 ด้วยอำนาจอารมณ์เปรียบเหมือนพระนครมีประตู 4 ด้าน (ม.ม.อ. (ไทย) 1/106/365) คนที่มาทางแต่ทิศตะวันออก ก็เข้าประตูทิศตะวันออก คนที่มาทิศใต้ทิศตะวันตก ทิศเหนือ ก็ย่อมที่จะเข้าพระนครทางประตูที่ตนมาตามทางทิศนั้นๆ ฉะนั้น ใครเข้าไปไม่ว่าทิศใดนั้น จักอยู่ในนิพพานเปรียบเหมือนพระนคร โลกุตตรมรรคมีองค์ 8 เปรียบเหมือนประตูพระนคร สติปัฏฐานมีกายานุปัสสนา สติปัฏฐาน 4 เป็นต้นเปรียบเหมือนทิศทั้ง 4 มี ทิศตะวันออก เป็นต้น ก็เหล่าเวไนยสัตว์ที่มาทางทิศไหนก็ย่อมเดินทางเข้าพระนครทางประตูทิศนั้น

ผู้ปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐาน ด้วยการเจริญกายานุปัสสนาโดยวิธี 14 อย่าง เมื่อย่อแล้วรวมลงที่เดียวเท่านั้น คือ พระนิพพานนั่นเอง ด้วยอริยมรรคที่เกิดขึ้นเพราะอาณภาพแห่งกายานุปัสสนา กาวนา ฉะนั้น (ม.ม.อ. (ไทย) 1/106/365)

ผู้ปฏิบัติวิปัสสนา ด้วยการเจริญเวทนานุปัสสนาโดยวิธี 9 อย่าง เมื่อย่อแล้วรวมลงทีเดียวเท่านั้น คือ พระนิพพานนั่นเองด้วยอริยมรรคที่เกิดขึ้นเพราะอานุภาพแห่งเวทนานุปัสสนา ฉะนั้น (ม.ม.อ. (ไทย) 1/106/366)

ผู้ปฏิบัติวิปัสสนา ด้วยการเจริญจิตตานุปัสสนาโดยวิธี 16 อย่าง เมื่อย่อแล้วรวมลงทีเดียวเท่านั้น คือ พระนิพพานนั่นเองด้วยอริยมรรคที่เกิดขึ้นเพราะอานุภาพแห่ง จิตตานุปัสสนา ฉะนั้น

ผู้ปฏิบัติวิปัสสนา ด้วยการเจริญธัมมานุปัสสนาโดยวิธี 5 อย่าง เมื่อย่อแล้วรวมลงทีเดียวเท่านั้น คือ พระนิพพานนั่นเอง ด้วยอริยมรรคที่เกิดขึ้นเพราะอานุภาพแห่งธัมมานุปัสสนา ฉะนั้น

พระพุทธเจ้าตรัสว่า “ภิกษุทั้งหลาย ทางนี้เป็นทางสายเดียว” (ที.ม. (ไทย) 10/373/301) สติปัฏฐานเป็นทางสายเดียวก็ด้วยอำนาจความระลึกได้ อย่างหนึ่ง ด้วยอานุภาพประชุมลงสู่ความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ที่กล่าวว่ามี 4 ก็โดยการติดตามอารมณ์ดังกล่าว

การปฏิบัติวิปัสสนา ตามหลักสติปัฏฐาน 4 ดังปรากฏข้อความว่า การเจริญสติปัฏฐานว่าเป็นวิปัสสนา (ที.ปา.อ. (ไทย) 1/143/102) ต้องมีสติระลึกรู้เท่าทันสภาวะธรรมปัจจุบันที่มาปรากฏทางกาย และจิต ต้องมีสติระลึกรู้ที่เข้าไปตั้งกำหนดจดจ่อในกองรูป เวทนา จิต และสภาวะธรรม การเจริญสติปัฏฐาน 4 นั้น เป็นทางตรงที่มุ่งสู่พระนิพพาน ทางนี้เป็นทางสายเดียว เพื่อความบริสุทธิ์ของเหล่าสัตว์ เพื่อล่วงโสกะ และปริเทวะ **เพื่อดับทุกข์** และโทมนัส เพื่อบรรลุนิพพานเพื่อให้แจ้งนิพพาน ทางนี้ คือ สติปัฏฐาน 4 ประการ ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

1) กายานุปัสสนาสติปัฏฐาน การปฏิบัติวิปัสสนากายา ด้วยการมีสติตั้งมั่นพิจารณาเห็นกายในกายอยู่ เนื่อง ๆ (ส .สพ.อ. (ไทย) 3/367/330-331) ผู้เจริญกายานุปัสสนาสติปัฏฐานด้วยกาย 18 อย่าง ซึ่งกายในกาย มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ (ที.ม. (ไทย) 10/373/301) พิจารณาเห็นกายในกายภายนอกบ้าง พิจารณาเห็นกายในกายทั้งภายในทั้งภายนอกบ้าง การพิจารณาเห็นกายเห็นเป็นที่ไม่สวยไม่งาม และไม่เที่ยงแห่งกายเป็นต้น การกำหนดรู้พิจารณาเห็นกองรูปคือกาย ว่าเป็นเพียงกองรูป ไม่ใช่ สัตว์ บุคคล เรา ของเรา บุรุษ หรือสตรี และมีสภาพไม่เที่ยง เป็นทุกข์ ไม่ใช่ตัวตน ไม่สวย ไม่งาม (พระโสภณมหาเถระ (มหาสิสยาตอ), หน้า 22) โดยจำแนกออกเป็น 6 หมวดใหญ่ และ 14 หมวดย่อย คือ 1). หมวดอานาปานะ การกำหนดรู้ลมหายใจเข้าออก (ที.ม. (ไทย) 10/374/302-304) 2). หมวดอิริยาบถ การกำหนดรู้อิริยาบถใหญ่ทั้ง 4 คือ เดิน ยืน นั่ง นอน (ที.ม. (ไทย) 10/375/304) 3). หมวดสัมปชัญญะ การกำหนดรู้อิริยาบถย่อยมีการเหยียด การคู้ เป็นต้น รวมไปถึง อิริยาบถใหญ่ 4). หมวดปฏิกลมนสิการ การกำหนดรู้สิ่งปฏิกลว่า ร่างกายเป็นของน่าเกลียด ประกอบด้วยผม ขน เป็นต้น 5). หมวดธาตุมนสิการ การกำหนดรู้ธาตุทั้ง 4 คือ ธาตุดิน ธาตุน้ำ ธาตุไฟ และธาตุลม 6). หมวดนวนวสิทิกะ การกำหนดรู้ซากศพ 9 ประเภท มีซากศพที่เพิ่งตาย มีน้ำหนองไหล เป็นต้น (ที.ม. (ไทย) 10/379/308-313)

2) เวทนานุปัสสนาสติปัฏฐาน คือ การปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาการพิจารณาเห็นเวทนาในเวทนาพิจารณาเห็นเวทนา 9 อย่าง (อง.เอกก.อ. (ไทย) 1/390/503) ทั้งหลาย มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัดอภิชฌา และโทมนัสในโลกได้ คือ เมื่อเวทนาอย่างใดอย่างหนึ่งเกิดขึ้น จะเป็นสุขเวทนา ทุกขเวทนา อทุกขมสุขเวทนา (ไม่ทุกข์ไม่สุข) สุขเวทนาที่มีอามิสหรือที่ไม่มีอามิส ทุกขเวทนาที่มีอามิสหรือที่ไม่มีอามิส และอทุกขมสุขเวทนาที่มีอามิสหรือที่ไม่มีอามิส ก็ให้รู้ชัดแจ้งตามอารมณ์นั้น ๆ ที่เกิดขึ้น พิจารณาเห็นเวทนาในเวทนาภายในบ้าง พิจารณาเห็นเวทนาในเวทนาภายนอกบ้าง พิจารณาเห็นเวทนาในเวทนาทั้งภายในทั้งภายนอกบ้าง การกำหนดพิจารณาอย่างมีสติสัมปชัญญะรู้เวทนาว่าเป็นเพียงเวทนา ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่มีตัวตนของเรา ของเขา บุรุษ หรือสตรี และมีสภาวะไม่เที่ยงเปลี่ยนแปลงเปลี่ยนทุกขณะ เป็นทุกข์ทนอยู่ในสภาพเดิมไม่ได้ เป็นอนัตตา ว้างจากตัวตน มีการเกิดดับตลอดเวลา ไม่สวय ไม่งาม โดยจำแนกเป็นความรู้สึกเป็นสุข เป็นทุกข์ หรือวางเฉย (ไม่ทุกข์ไม่สุข) (ที.ม. (ไทย) 10/380/313-314.)

3) จิตตานุปัสสนาสติปัฏฐาน คือ การปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาการพิจารณาเห็นจิตในจิตอยู่ มีเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัดอภิชฌา และโทมนัสในโลกได้ พระพุทธเจ้าตรัส จิตตานุปัสสนาไว้ 16 ประการ จึงตรัสพระดำรัสว่า ภิกษุในธรรมวินัยนี้ พิจารณาเห็นจิตในจิตอยู่ ดังต่อไปนี้ จิตมีราคะ จิตปราศจากราคะ จิตมีโทสะ จิตปราศจากโทสะ ได้แก่กุศลจิต อกุศลจิต เมื่อจิตมีราคะ โทสะ โมหะ หรือจิตปราศจากราคะ โทสะ โมหะ จิตหดหู่หรือฟุ้งซ่าน จนที่สุดแม้จิตเป็นสมาธิหรือไม่เป็นสมาธิ และจิตหลุดพ้นก็รู้ว่าจิตหลุดพ้น กำหนดพิจารณาเห็นจิตในจิตภายในบ้าง กำหนดพิจารณาเห็นจิตในจิตภายนอกบ้าง หรือกำหนดพิจารณาเห็นจิตในจิตทั้งภายในทั้งภายนอกบ้าง มีสติตั้งมั่นปรากฏอยู่เพียงเพื่อเจริญญาณเจริญสติเท่านั้นไม่ยึดมั่นถือมั่นอะไร ๆ ในโลก คือเพียงสักว่าอาศัยระลึกเท่านั้น (ที.ม. (ไทย) 10/381/314-315.)

ในคัมภีร์มัชฌิมนิกาย มูลปณณาสก์ พระพุทธเจ้าทรงตรัสให้ภิกษุทั้งหลาย พิจารณาเห็นจิตในจิตอยู่ 16 วิธีนี้ พิจารณาเห็นด้วยอนุปัสสนาอันเป็นเครื่องกำหนดอย่างนี้ ในจิต 16 ประเภทที่ท่านขยายความไว้อย่างนี้ว่า “หรือจิตมีราคะ ก็รู้ชัดว่าจิตมีราคะ” ภิกษุพิจารณาเห็นจิตในจิตภายในอยู่ พิจารณาเห็นจิตในจิตภายนอกอยู่ หรือพิจารณาเห็นจิตในจิตทั้งภายในทั้งภายนอกอยู่ พิจารณาเห็นธรรมเป็นเหตุเกิดในจิตอยู่ พิจารณาเห็นธรรมเป็นเหตุดับในจิตอยู่ หรือพิจารณาเห็นทั้งธรรมเป็นเหตุเกิดทั้งธรรมเป็นเหตุดับในจิตอยู่หรือว่า ภิกษุนั้นมีสติปรากฏอยู่เฉพาะหน้าว่า “จิตมีอยู่” ก็เพียงเพื่ออาศัยเจริญญาณ เจริญสติเท่านั้น ไม่อาศัย (ตัณหา และทิฏฐิ) อยู่ ไม่ยึดมั่นถือมั่นอะไร ๆ ในโลก ภิกษุนั้นจึงชื่อว่าพิจารณาเห็นจิตในจิตอยู่ อย่างนี้แล

4) ธัมมานุปัสสนาสติปัฏฐาน คือ การปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา การพิจารณาเห็นธรรมในธรรมทั้งหลายอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัดอภิชฌา และโทมนัสในโลกได้ การเจริญสติปัฏฐาน 4 ประการ ก็เพื่อละนิรวณ 5 ประการนี้ (อก.นวก. (ไทย) 23/64/549) การกำหนดพิจารณา

นิรณธรรม 5 คือ กามฉันทะ พยาบาท ถีนมิทธะ อุทธัจจกุกกักสะ และ วิจิกิจฉา มีอยู่หรือไม่อยู่ ก็รู้ชัดเหตุนั้น การไม่เกิดขึ้นด้วยเหตุใด ให้กำหนดรู้ตามนั้นเป็นต้น คือการกำหนดรู้ สภาวธรรมว่าเป็นเพียงสภาวธรรม ไม่ใช่สัตว์ บุคคล เรา ของเรา บุรุษ หรือสตรี และมีสภาพไม่เที่ยง เป็นทุกข์ ไม่ใช่ตัวตน ไม่สวยงาม ไม่น่ารัก ไม่น่าปรารถนา โดยจำแนกเป็นสภาวะที่เห็น ได้ฟัง ได้สัมผัสเป็นต้น แบ่งออกเป็น 5 หมวด (ที.ม. (ไทย) 10/382/316-317) คือ 1). หมวดนิรณธรรม คือ การกำหนดรู้นิรณธรรม 2). หมวดขันธ คือ การกำหนดรู้ขันธ 5 3). หมวดอายตนะ คือ การกำหนดรู้อายตนะ 12 4). หมวดโพชฌงค์ คือ การกำหนดรู้โพชฌงค์ 7 5). หมวดสังขะ คือ การกำหนดรู้สังขะ 4 (ที.ม. (ไทย) 10/386/324.)

สรุปได้ดังนี้ กำหนดกายานุปัสสนาสติปัฏฐาน ด้วยกาย 18 อย่าง มีสติ (สติมา) เป็นผู้ประกอบด้วยสติเป็นเครื่องกำหนดกายานุปัสสนาสติปัฏฐานด้วยกาย 18 อย่างเพื่อกำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกได้แก่ขมค้นหาที่ประกอบด้วยกามคุณ 5 และโทมนัสที่ประกอบด้วยปฏิกะในโลก กล่าวคือ กายนั้น เป็นผู้พิจารณาเห็นกายในกายอยู่ ด้วยการพิจารณารูปล้วน ๆ ด้วยอำนาจกายานุปัสสนาสติปัฏฐานที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ 5 อย่าง ด้วยอำนาจอย่างนี้ว่านิรณธรรม 5 อุปาทาน ขันธ 5 อายตนะ ภายใน และอายตนะภายนอก 6 โพชฌงค์ 7 อริยสัจ 4 ก็ในการพิจารณาเห็นธรรมนี้ โดยการพิจารณานามล้วน ๆ ในเวทนานุปัสสนาสติปัฏฐาน และ จิตตานุปัสสนาสติปัฏฐานการพิจารณาทั้งรูป และนาม ในธัมมานุปัสสนาสติปัฏฐาน บัณฑิตพึงทราบว่ สติปัฏฐานแม้ทั้ง 4 นี้ท่านกล่าวคละกันไปทั้งโลกียะและโลกุตตระ

การปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาพึงมีสติกำหนดรู้เกี่ยวกับกิริยาทางกายที่เคลื่อนไหวไม่ว่าจะมากหรือน้อย (กายานุปัสสนา) พึงกำหนดรู้ความรู้สึกทุกอย่างทั้งที่ปรากฏเฉพาะหน้าจะเป็นสุขหรือเป็นทุกข์ที่มากระทบทางกาย และใจ (เวทนานุปัสสนา) พึงพิจารณากำหนดรู้สภาวะทางจิตที่คิดฟุ้งซ่านในเรื่องดีหรือไม่ดี (จิตตานุปัสสนา) และพึงกำหนดรู้สภาวะต่าง ๆ ทุกสภาวะทั้งดี และไม่ดีที่ปรากฏทางใจ เช่น นิรณธรรมเป็นต้น (ธัมมานุปัสสนา) การปฏิบัติวิปัสสนาว่าด้วยการเจริญสติปัฏฐาน 4 การเจริญสติปัฏฐาน 4 ที่แสดงโดยสังเขปต้องเป็นหมู่ชนที่มีพื้นฐานสติปัญญาประเภทอุคฆฏิตัญญูจึงจะเข้าใจแจ่มแจ้ง ประเภทวิปจิตัญญู ต้องขยายความจึงจะเข้าใจหลักสติปัฏฐานทางพุทธศาสนาพอสมควรแล้ว จึงได้ลงมือปฏิบัติด้วยความเพียร และมีสติสัมปชัญญะอย่างบริบูรณ์ ตามนัยสติปัฏฐาน นับตั้งเริ่มกำหนดกองลมต่าง ๆ ต่อด้วยอิริยาบถใหญ่น้อย โดยพิจารณากำหนดอย่างมีสติสัมปชัญญะติดต่อกันอย่างต่อเนื่อง ทุก ๆ สภาวะอารมณ์ อยู่ด้วยสิ่งปฏิภูลนารังเกียจมนสิการด้วยธาตุจุจปาฐา 9 ประเภทที่ประชุมลงในกายนั้น กำหนดพิจารณาจ้องจดต่อเนื่องตั้งแต่ตื่นถึงหลับอย่างต่ำในระยะเวลา 7 วัน 7 เดือน 7 ปี สติปัฏฐานนี้จะปรากฏผล สมณะหรือวิปัสสนา แล้วแต่อินทรีย์ทั้งหลายที่บำเพ็ญมาทั้งที่เป็นโลกียะและโลกุตตระ ในธรรมที่มีอารมณ์ (วิสัย) เท่านั้นอย่างนี้ (ม.ม.อ. (ไทย) 2/449/330)

การอบรมมามาก และน้อยก็จะปรากฏขึ้นมาให้ผู้ปฏิบัติพิสูจน์ได้ สติเท่านั้นถึงปัญญาทั้งหลายแล้วมีความปรากฏเป็นลักษณะเด่นในการปฏิบัติยังมีสติสัมปชัญญะ และมีวิริยะอุตสาหะปฏิบัติมากเพียงใด ยิ่งจะพบเห็นความจริงมากยิ่งขึ้นเท่านั้น จิตก็จะพัฒนาไปตามลำดับ ย่อมเป็นไปเพื่อความไพบูลย์แห่งปัญญาตามวิปัสสนาญาณ 16 (โสฬสปัญญา) ตั้งแต่ต้นเจริญถึงปานกลางพัฒนาถึงระดับสุดท้ายเรียกว่า โสฬสญาณ ซึ่งเป็นผลของการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาพัฒนาเจริญถึงที่สุด มรรค ผล นิพพาน (ขุ.ป. (ไทย) 31/4/544)

หลักสำคัญในการปฏิบัติวิปัสสนา

การเจริญวิปัสสนากรรมฐานในพุทธศาสนาเป็นแนวทางในการสร้างปัญญาซึ่งปรากฏในคัมภีร์พระไตรปิฎกว่า “การเจริญวิปัสสนากรรมฐานสามารถทำได้หลายแนวทางเช่น การปฏิบัติโดยอาศัยสมาธิในระดับอุภาจารสมาธิเพื่อเป็นเครื่องมือ นำไปสู่วิปัสสนาหรือปัญญาเพื่อมุ่งสู่มรรคผลนิพพาน เรียกว่า สมถยานิกส่วนการปฏิบัติวิปัสสนาที่ใช้สมาธิในระดับขณิกสมาธิเรียกว่าวิปัสสนายานิก” (พระโสภณมหาเถระ (มหาสียาตอ), 2549) “การปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา เป็นกระบวนการฝึกฝนและพัฒนาตนเองให้เกิดสติปัญญาในการแก้ปัญหาและเป็นหนทางแห่งการพ้นทุกข์ ทำให้เกิดปัญญาเห็นสภาพความเป็นจริงของสิ่งทั้งหลาย ไม่ลุ่มหลงไปตามสภาวะอารมณ์หรือสิ่งที่มากระทบทั้งทางด้านร่างกาย จิตใจจนนำไปสู่การกระทำผิดทางกาย วาจาใจสร้างความทุกข์ ความเดือดร้อนแก่ตนเองและสังคม โดยเป็นการฝึกสติเข้าไปสังเกตระลึกรู้เท่าทันอารมณ์ต่างๆ ที่มากระทบทางกายและใจเป็นการพัฒนาจิตใจให้มีคุณภาพเป็นสิ่งสำคัญ

ความสำคัญของสติปัญญา 4 ประการ คือ

1. พิจารณาเห็นกายในกายอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะมีสติกำจัดอภิชฌา และโทมนัสในโลกได้
2. พิจารณาเห็นเวทนาในเวทนาทั้งหลายอยู่ มีความเพียรมีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัดอภิชฌา และโทมนัสในโลกได้
3. พิจารณาเห็นจิตในจิตอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัดอภิชฌา และโทมนัสในโลกได้
4. พิจารณาเห็นธรรมในธรรมทั้งหลายอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัดอภิชฌา และโทมนัสในโลกได้ (ที.ม. (ไทย) 10/373/301)

การเจริญกรรมฐานนั้น กระทำโดยการมีสติกำหนดพิจารณาในฐานทั้ง 4 เรียกว่า “สติปัญญา 4” ฐานทั้ง 4 ได้แก่ (1) กายานุปัสสนาสติปัญญา จำแนกวิธีปฏิบัติได้ 6 หมวดซึ่งผู้ปฏิบัติสามารถที่จะเลือกปฏิบัติหมวดใดหมวดหนึ่งก็ได้ตามความถนัดได้แก่ อานาปานสติการมีสติระลึกรู้ลมหายใจ, อิริยาบถใหญ่การมีสติระลึกรู้ในอิริยาบถที่เป็นปัจจุบัน, อิริยาบถย่อยการมีสติระลึกรู้ใน

อิริยาบถย่อย,อาการ 32 คือ การพิจารณาอาการให้เห็นเป็นสิ่งปฏิภูลไม่สะอาด,ธาตุ 4 คือการพิจารณาร่างกายของตนเองว่าเป็นธาตุดิน ธาตุน้ำ ธาตุลม ธาตุไฟและซากศพ 9 ระยะ คือการพิจารณาร่างกายให้เห็นเป็นซากศพในระยะต่างๆให้เห็นกายว่าเป็นความไม่สวย ไม่งาม ไม่จีรังยั่งยืน เพื่อให้เกิดความสลดสังเวชใจ (2) เวทนานุปัสสนาสติปัฏฐานการมีสติระลึกรู้ในเวทนา คือความรู้สึกสุข ทุกข์ เฉยๆ มีทั้งที่อิงอามิสและไม่อิงอามิส (อามิส คือเหยื่อล่อ) (3) จิตตตานุปัสสนาสติปัฏฐาน ได้แก่ การมีสติระลึกจิตว่า จิตมีราคะหรือไม่มีราคะ จิตมีโทสะหรือไม่มีโทสะ จิตเศร้าหมองหรือผ่องแผ้วจิตฟุ้งซ่านหรือมีสมาธิ ตามรู้จิตที่เป็นไปอยู่ในปัจจุบันและ (4) อัมมานุปัสสนาสติปัฏฐานเป็นการมีสติรู้ในธรรมทั้งหลายได้แก่ นิพพาน 5, ชันธ 5, อายตนะ 12, โพชฌงค์ 7, อริยสัจ 4 ว่ามีการเกิดขึ้นและดับไปอย่างไรตามที่เป็นจริงของสภาวธรรมนั้น ๆ ในขณะปัจจุบัน (เขมรังสีภิกขุ, 2561)

สรุปความสำคัญจะเห็นได้ว่าการปฏิบัติวิปัสสนากาวนา พระพุทธเจ้าทรงตรัสสติปัฏฐาน 4 ไว้ซึ่งเป็นทางสายเดียว เพื่อความบริสุทธิ์ ที่กำจัดอกุศลและโทมนัสในโลกได้ ดังนั้นในการปฏิบัติตามแนวการเจริญวิปัสสนากรรมฐานที่มีรูปแบบเป็นอารมณ์ ในสติปัฏฐาน 4 กายานุปัสสนาจัดอยู่ในส่วนของรูปเพราะเป็นสภาวะที่หยาบ ผู้ปฏิบัติเห็นได้ง่าย ส่วนเวทนานุปัสสนาเป็นของนามธรรม ทรงจัดต่อจากกายานุปัสสนา การพิจารณากายานุปัสสนา กองรูปเป็นสิ่งที่ประจักษ์ชัดมากกว่าเวทนา จิต และสภาวธรรม เพราะสามารถแยกแยะได้ชัดเจนกว่า ขณะที่กำลังหายใจเข้าหรือหายใจออก กำลังเดิน ยืน นั่ง หรือนอน ฯลฯ กองรูปจึงเป็นฐานที่มั่นของการปฏิบัติวิปัสสนากาวนา ทำจิตให้เป็นอิสระพ้นจากความทุกข์ เห็นความจริงอย่างแจ่มแจ้งด้วยปัญญา การประกอบความเพียรอย่างสม่ำเสมอ อดทนอดกลั้นทั้งกาย และใจเพื่อบรรลุธรรม มีสติสัมปชัญญะรู้ในอิริยาบถน้อยใหญ่ เป็นผู้รู้สภาวธรรม ชัดแจ้งตั้งแต่ตื่นถึงหลับ เป็นผู้บริบูรณ์ด้วยสติสัมปชัญญะ เป็นเหตุให้เจริญด้วยสติปัญญาญาณเป็นไปเพื่อนิพพาน

รูปแบบการปฏิบัติวิปัสสนาในประเทศไทยที่นิยม

การปฏิบัติกรรมฐานในประเทศไทยที่นิยมสรุปได้ 5 รูปแบบ ได้แก่

(1) รูปแบบ “พุท-โธ” ผู้คิดวิธีการนี้ คือหลวงปู่เสาร์ กนตสีโล วิธีการปฏิบัติกรรมฐานในรูปแบบ “พุท-โธ” เป็นได้ทั้งสมถกรรมฐานและวิปัสสนากรรมฐาน หากจ้องเพ่งอยู่ที่ลมหายใจอย่างเดียวก็เป็นสมถ กรรมฐาน จะเป็นวิปัสสนากรรมฐานต่อเมื่อมีสติระลึกรู้สภาวธรรมที่เกิดพร้อมลมหายใจและกำหนดรู้อารมณ์ 5 ที่ปรากฏตามจริง

(2) รูปแบบ “พองหนอ-ยุบหนอ” โดยพระธรรมธีรราชมหามุนี (โชดก ญาณสิริ ป.ธ.9) เป็นผู้มืบทบาทสำคัญในการเผยแพร่ วิธีการปฏิบัติในท่านั่งจะสังเกตอาการพองยุบของหน้าท้อง และการฝึกเดินจงกรมเป็น 5 ระยะ และให้กำหนดอิริยาบถย่อยต่างๆตลอดเวลาที่ปฏิบัติ

(3) รูปแบบ “เจริญสติรู้การเคลื่อนไหว” ผู้เริ่มต้นท่านแรกได้แก่ หลวงพ่อเทียน จิตตสุโภ (พันธ์ อินททวี) ใช้เทคนิคการเจริญสติให้รู้การเคลื่อนไหวเพื่อน้อมไปรู้เท่าทันจิตใช้วิธีการง่ายๆ ไม่ยุ่งยากซับซ้อน ไม่ใช้ภาษาปริยัติจากพระคัมภีร์ แต่ให้ลงมือปฏิบัติจริงๆ ด้วยการมีสติรู้กาย-รู้ใจ อย่างจดจ่อต่อเนื่องตามสภาวะที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน

(4) รูปแบบ “ปรมัตถภาวนา” เน้นการกำหนดรู้ความรู้สึกที่กำลังเกิด และการมีสติระลึกขันธ์นั้น ให้รู้อย่างสบายๆ ไม่จำเป็นต้องบริกรรม และต้องกำหนดจริงจึงจะสามารถละสมมที่บัญญัติทั้งหลายได้ในที่สุด

(5) รูปแบบ “สัมมาอะระหัง” ผู้เริ่มคือพระมงคลเทพมุนี ใช้วิธีการเจริญสมถและวิปัสสนา เบื้องต้นจนถึงธรรมกาย นำ ากรรณฐานต่างๆ มาประยุกต์ใช้ร่วมกัน คือ กำหนดบริกรรมนิมิตและมุ่งให้เรียนรู้เกี่ยวกับฐานทั้ง 7 ข้อสำคัญจำเป็นต้นเรียนรู้ ไม่ประมาท ไม่ยึดมั่นถือมั่นตามแนวทางสติปัฏฐาน 4 คือ กาย เวทนา จิต ธรรม (ภัทรนิจ วิสุทธิศักดิ์, 2552)

หลักการเจริญสติปัฏฐาน 4

การเจริญสติปัฏฐาน สติเป็นหลักสำคัญหากปราศจากสติแล้ว ไม่อาจเจริญธรรมอย่างอื่นได้ (พระโสภณมหาเถระ, หน้า 312) การเจริญ วิริยะ สติ สมาธิ และปัญญานี้ แท้ที่จริงแล้ว ก็ได้แก่ อริยมรรคมีองค์ 8 กล่าว คือ วิริยะ ได้แก่ สัมมาวายะ สติ ได้แก่ สัมมาสติ สมาธิ ได้แก่ สัมมาสมาธิ จัดเป็น สมาธิขันธ์ ปัญญา ได้แก่ สัมมาทิฐิ และสัมมาสังกัปปะ จัดเป็น ปัญญาขันธ์ ส่วนมรรค อีก 3 ประการ คือ สัมมาวาจา สัมมากัมมันตะ สัมมาอาชีวะ จัดเป็นศีลขันธ์ ผู้ปฏิบัติธรรมจำต้องรักษาศีล ให้บริสุทธิ์ก่อนเริ่มปฏิบัติธรรม สัมมาวาจาเป็นต้น “ภิกษุอาศัยศีล ดำรงอยู่ในศีล เจริญอริยมรรคมีองค์ 8 ประการทำอริยมรรคมีองค์ 8 ให้มาก ย่อมถึงความเจริญ” (ที.สี. (ไทย) 1/7/91-92) เป็นอริยมรรคที่เกิดขึ้นก่อน เพราะผู้ปฏิบัติธรรมได้สมาทานศีลก่อนการปฏิบัติ เพื่อให้ความประพฤติทางกาย และวาจาบริสุทธิ์ ส่วนอริยมรรคอีก 5 ประการ เป็นสิ่งที่ผู้ปฏิบัติธรรมสั่งสมอบรมในขณะเวลาเจริญวิปัสสนาภาวนา เมื่อเป็นเช่นนี้ จึงได้ชื่อว่า เจริญอริยมรรคมีองค์ 8 มีสัมมาทิฐิ เป็นต้น ในขณะที่ปฏิบัติธรรม (สมเด็จพระพุทธชินวงศ์ (สมศักดิ์ อุปสสมมหาเถระ), 2554), หน้า 67-69)

การเจริญ ศีล สมาธิ ปัญญา (คือวิปัสสนา) (วิสุทธิ. (ไทย) 2/421/90) หรือเจริญมรรคมีองค์ 8 อันเป็นมัชฌิมาปฏิปทา เมื่อผู้ปฏิบัติธรรมดำเนินไปตามทางสายกลางเช่นนี้ ต้องตั้งสติระลึกขันธ์สภาวะธรรม (รูปนาม) ปัจจุบันที่ปรากฏทางทวารทั้ง 6 ก็จะเห็นทุกสิ่งตามความเป็นจริง ทำให้เกิดปัญญาจักขุเป็นไปเพื่อความสงบกิเลส เพื่อความรู้ยิ่ง เพื่อความรู้แจ้ง และเพื่อความดับทุกข์ คือพระนิพพาน

พระพุทธเจ้าทรงตรัสว่า “ถ้าหากปรารภสติปัฏฐานแล้ว มรรคก็เป็นอันปรารภด้วย ตั้งใจความว่า สติปัฏฐาน 4 อย่างอันบุคคลใดใครก็ตามปรารภผิดแล้ว อริยอัฏฐังคิกมรรคอันเป็นทาง

ให้ถึงความสิ้นทุกข์ของบุคคลเหล่านั้น ก็เป็นอันปรารภผิดด้วย สติปฏิฐาน 4 อย่าง อันบุคคลใดใครก็ตาม ปรารภถูกต้องแล้ว การบำเพ็ญอัฐังคิการรค ที่จะบรรลุลหรรณอันเป็นทางให้ถึงความสิ้นทุกข์โดยชอบ” (ขุ.เถร. (ไทย) 26/980/500)

กล่าวโดยย่อ การเจริญสติมีประโยชน์ทำให้จิตตั้งมั่นมีสมาธิ เพื่อการพัฒนาปัญญาต่ออุปมาเหมือนน้ำใสที่ตะกอนนอนก้นย่อมปรากฏสิ่งต่าง ๆ ที่อยู่ในน้ำได้ ปัญญาที่เกิดขึ้นในระหว่างปฏิบัติธรรมนี้ มีหลายระดับ สติปฏิฐานภาวนา คือ การพิจารณาเห็นกายในกาย ตามเห็นกายในกาย อยู่เป็นประจำเป็นปกติ ตามเห็นเวทนาในเวทนาทั้งหลายอยู่เป็นประจำเป็นปกติ ตามเห็นจิตในจิต อยู่เป็นประจำเป็นปกติ ตามเห็นธรรมในธรรมทั้งหลายอยู่เป็นประจำ มีความเพียรเพียรกิเลส มีสติ มีสัมปชัญญะ นำออกเสียได้ซึ่งอภิชฌา และโทมนัสในโลก

ก่อนจะพิจารณาความหมายของสัมมาสติตามหลักสติปฏิฐาน 4 นี้ พระพุทธเจ้าตรัสว่า ในธรรมวินัยนี้ “ก็เพื่อความหลุดพ้นอันยอดเยี่ยม คือ เพื่อบริณิพพาน” (ม.ม.อ. (ไทย) 2/361/249) ควรทำความเข้าใจทั่ว ๆ ไปเกี่ยวกับเรื่องสติไว้เป็นพื้นฐานอันเป็นเป้าหมายสูงสุดของพุทธศาสนา คือ ความหลุดพ้นจากทุกข์ทั้งปวงโดยสิ้นเชิงดับภพชาติ หยุดการเวียนว่ายตายเกิด เมื่อไม่มีการเกิดก็ไม่ต้องแก่ ไม่ต้องเจ็บ ไม่ต้องตาย และไม่ต้องทุกข์กายทุกข์ใจอีกต่อไป จุดมุ่งหมาย คือ ความสงบสุขทางใจ ทำให้เกิดความบริสุทธิ์ผ่องใสของจิตวิญญาณ ได้อย่างถูกต้องด้วยหลักการ และวิธีการปฏิบัติ เป็นเหตุเป็นผลในงานศึกษานี้ คำว่า สัมมาสติ หมายถึง “การเจริญสติปฏิฐานเท่ากับเจริญมรรค 8” (สมเด็จพระพุทธชินวงศ์(สมศักดิ์ อุปสสมมหาเถระ), หน้า 67)

คุณประโยชน์การเจริญสติปฏิฐาน 4 นำไปสู่การดับทุกข์

อานิสสหรือประโยชน์ของการปฏิบัติวิปัสสนาตามหลักสติปฏิฐาน 4 มีหลายประการพอสรุปได้ว่า

1. อานิสสทั่วไปการปฏิบัติกรรมฐานเป็นการเตรียมจิตให้อยู่ในสภาพพร้อมและง่ายแก่การปลุกฝังคุณธรรมต่าง ๆ เป็นการปลุกฝังนิสัยที่ดี รู้จักวิธีทำใจให้สงบ และผ่อนคลายความทุกข์ ผู้ปฏิบัติอยู่อย่างสม่ำเสมอจะมีความมั่นคงทางอารมณ์และมีภูมิคุ้มกันโรคทางจิต (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2557) มีดังนี้ 1) ช่วยทำให้จิตใจผ่อนคลาย หายเครียด เกิดความสงบ หายกระวนกระวาย หายตั้งจากความกลัดกลุ้มวิตกกังวล เป็นเครื่องพักผ่อนกาย ให้ใจสงบและมีความสุข 2) เป็นเครื่องมือเพิ่มประสิทธิภาพในการทำงาน การเล่าเรียน และการท ากิจทุกอย่าง เพราะจิตที่เป็นสมาธิแน่วแน่นอยู่กับสิ่งที่กระทำ ย่อมทำให้คิดรอบคอบและทำ างานได้ดี 3) ช่วยเสริมสุขภาพกายและใช้แก้โรคได้ เพราะร่างกายและจิตใจอาศัยกันและมีอิทธิพลต่อกัน ผู้ที่มีจิตใจเข้มแข็งสมบูรณ์ (จิตเป็นสมาธิ) แม้ยามกายเจ็บป่วยก็ไม่สบายอยู่แค่กายเท่านั้น จิตใจไม่พลอยป่วยไปด้วย ยิ่งไปกว่านั้น กลับใช้จิตใจที่เข้มแข็งสมบูรณ์นั้นไปผ่อนเบาโรคทางกายได้อีกด้วย

2. อาณิสสเฉพาะพระพุทธเจ้าเมื่อทรงแสดงหลักการและวิธีการปฏิบัติกรรมฐานไว้ในมหาสติปัฏฐานสูตรแล้วทรงแสดงอาณิสสแห่งการปฏิบัติกรรมฐานนี้ โดยทรงแสดงไว้ 2 ประเด็นคือ (ที.ม. (ไทย) 10/404/338-340) คือ ประเด็นที่ 1 เกี่ยวกับระยะเวลาปฏิบัตินั้น ทรงแสดงไว้ 3 ช่วงหลักคือ (1) ปี โดยแบ่งเป็นช่วงเวลานานที่สุดคือ 7 ปี ถึงช่วงเวลาเร็วที่สุดคือ 1 ปี (2) เดือน โดยแบ่งเป็นช่วงเวลานานที่สุดคือ 7 เดือนถึงช่วงเวลาเร็วที่สุดคือ 1 เดือนครึ่ง (3) วัน โดยกำหนดช่วงระยะเวลาเร็วที่สุดคือ 7 วัน

ประเด็นที่ 2 เกี่ยวกับผลที่จะได้รับ ผู้ปฏิบัติกรรมฐานนี้ตามช่วงเวลาใดช่วงเวลาหนึ่งดังกล่าวมานั้นย่อมจะได้รับผลอย่างใดอย่างหนึ่งใน 2 อย่างคือ (1) บรรลุอรหัตตผล-เป็นพระอรหันต์ในปัจจุบัน หรือเป็นพระอนาคามีผลของการเจริญวิปัสสนากรรมฐานตามหลักสติปัฏฐาน 4 ในเบื้องต้นคือ ได้พัฒนาตัวตนเพื่อเรียนรู้ตัวตนหรือนิสัยที่ไม่ดี นำไปใช้การกระทำ หรือหน้าที่การงานคำพูด ความคิด ย่อมทำให้ชีวิตมีแต่ความเจริญรุ่งเรือง ส่วนอาณิสสทั่วไปได้แก่การเตรียมจิตใจให้อยู่ในสภาพพร้อมและง่ายแก่การปลูกฝังคุณธรรมต่างๆ เป็นการปลูกฝังนิสัยที่ดี รู้จักวิธีทำให้สงบ และผ่อนคลายความทุกข์ ผู้ปฏิบัติอยู่ย่อมจะมีความมั่นคงทางอารมณ์และมีภูมิคุ้มกันโรคทางจิต ช่วยทำให้จิตใจผ่อนคลายหายเครียด เพิ่มประสิทธิภาพในการทำงาน และช่วยเสริมสุขภาพกายและใช้แก้ไขโรคได้และอาณิสสเฉพาะ ได้แก่การเห็นความเป็นธรรมดาหรือสภาพธรรมของการเรียนรู้ที่จะทำให้รู้แจ้งในไตรลักษณ์ คือ อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา และผู้ปฏิบัติจนสำเร็จจะเป็นผู้บรรลุมรรคญาณ 4 คือ โสตาปัตติมรรคญาณ สกทาคามีมรรคญาณ อนาคามีมรรคญาณและอรหัตตมรรคญาณมรรคผลและนิพพาน เป็นพระอรหันต์เป็นผู้ละกิเลสได้โดยสิ้นเชิง พร้อมทั้งรู้แจ้งพระนิพพานอันเป็นสภาพดับทุกข์ทั้งปวงสรุปการปฏิบัติกรรมฐาน เป็นการอบรมจิตใจให้สงบจากนิวรณ์ธรรม คือ ตัณหา ความคิดมุงร้าย ความเกียจคร้าน ความเร่าร้อน ไม่สบายใจ และระแวงสงสัย เป็นการฝึกการท างานของจิตให้เกิดสมาธิเพื่อให้บรรลุมรรคผลได้แก่สมถกรรมฐานหรือสมถภาวนา เป็นการฝึกปฏิบัติขั้นต้นคือความตั้งอยู่แห่งจิต ความดำรงอยู่แห่งจิต ความมั่นอยู่แห่งจิต ความไม่ส่ายไปแห่งจิต ความไม่ฟุ้งซ่านแห่งจิตหรือกล่าวได้ว่าการปฏิบัติ สมถกรรมฐานเพื่อทำ จิตใจให้สงบ ไม่ฟุ้งซ่าน มีจิตเป็นสมาธิ จึงผลให้จิตสงบ เมื่อจิตสงบจะสามารถเกิดพลังจิตระงับกิเลสและนิวรณ์ได้เป็นครั้งคราวเกิดความปิติและสุขและวิปัสสนากรรมฐานหรือวิปัสสนาภาวนาเป็นหลักปฏิบัติในด้านปัญญา เพื่อให้ผู้ปฏิบัติได้พิจารณาด้วยปัญญานั่นยังถึงในรูปและนามตามสภาวะความเป็นจริงการเจริญวิปัสสนากรรมฐานนั้น จุดมุ่งหมายเพื่อให้จิตได้เห็นแจ้งเป็นพิเศษในรูปนามและในชั้นธว่า เป็นอนิจจังคือความไม่เที่ยง ทุกขังคือความไม่ทุกข์ และอนัตตาคือความไม่ใช่ตัวตนการเจริญวิปัสสนากรรมฐานตามหลักสติปัฏฐาน 4 เมื่อนำมาประยุกต์ใช้ในชีวิตรประจำวันจะส่งผลดีหลายอย่าง ได้แก่ (1) ทางกาย ช่วยให้การด าเนินชีวิตประจำวันของผู้ปฏิบัติมีคุณภาพชีวิตที่ดี มีความสุข สงบ ใช้ชีวิตตามสภาวะธรรมที่เป็นจริงไม่หลงใหลยึดติด ป้องกันอกุศลออกจากจิต และแก้ปัญหาในชีวิตประจำวันได้เป็นอย่างดีถูกต้องดังามลด

ความเห็นแก่ตัว สร้างประโยชน์ต่อตนเองและสังคมต่อไป และยังเป็นเหตุเป็นอุปนิสัยนำไปสู่ความพินทุทุกข์ได้ในที่สุด (2) ทางจิตใจ จะช่วยให้จิตของผู้ปฏิบัติบริสุทธิ์หมดจด มีสติสัมปชัญญะจิตใจปลอดโปร่ง ไม่ถูกกิเลสชักจูงหรือรบกวนให้เศร้าหมองขุ่นมัว เมื่อปฏิบัติบ่อยครั้งจะทำให้จิตมีกำลัง จะช่วยป้องกันกำจัดละอกุศลได้ตามอำนาจกำลังของสติ ถ้าปฏิบัติอย่างต่อเนื่องก็จะเป็นเหตุให้เกิดสมาธิ มีความสุขสงบ (3) ทางปัญญา จะเกิดสติสัมปชัญญะสามารถกำหนดรู้พิจารณาสภาวธรรมที่เกิดขึ้นเฉพาะหน้าอย่างต่อเนื่องจนสติได้รับการพัฒนามากขึ้นตามลำดับ เกิดปัญญาเห็นแจ้งสภาวะของอารมณ์ทั้งหลายที่จะมากระทบความรู้สึกหรือเข้าไปปรุงแต่งให้เกิดกิเลสตัณหา ไปจนถึงขั้นสูงสุดกระทั่งตัดกิเลสอันเป็นมูลเหตุของความทุกข์ทั้งปวงได้ อาณิสสของการเจริญวิปัสสนากรรมฐานตามแนวสติปัฏฐาน 4 เป็นจุดมุ่งหมายที่เป็นที่สุดของมนุษย์เป็นการฝึกจิตให้รู้แจ้งเห็นจริงจนสามารถทำลายกิเลสได้ เพื่อให้เกิดปัญญา ให้รู้ธรรมชาติของชีวิตและสรรพสิ่งทั้งปวงที่ไม่เที่ยงและบังคับไม่ได้อันเป็นทุกข์ เป็นทุกข์ของความเกิด ซึ่งเกิดกับกายกับจิตคือรูปกับนามมีผลให้ละคลายจากความยึดมั่นในอุปาทานทั้งปวง บรรเทา คลายความทุกข์ใจทุกข์กาย ผู้ที่นำมาปฏิบัติอย่างถูกต้องจริงจัง จะสามารถทำให้เกิดปัญญาเข้าใจเห็นสิ่งทั้งหลาย ทำให้เกิดความรู้ความเข้าใจในรูป-นาม ตามความเป็นจริงไม่หลงใหลไปตามอำนาจกิเลสอันเป็นเหตุให้ทำอกุศล และสามารถพัฒนาสติปัญญาดำเนินชีวิตได้อย่างถูกต้องมีประสิทธิภาพ ทั้งยังสามารถนำไปสู่การขจัดกิเลส อนุสัยสันนิวาสะ บรรลุ มรรค ผล นิพพาน ได้ในที่สุด

สรุป

หลักธรรมที่ส่งเสริมการบรรลุธรรม เช่นผู้ปฏิบัติธรรมจำต้องรักษาศีลให้บริสุทธิ์ก่อนเริ่มปฏิบัติธรรมหลักธรรมที่สนับสนุนได้แก่สัมมัปปธาน 4 อินทรีย์ 5 โพชฌงค์ 7 และอริยมรรคมีองค์ 8 เป็นต้น หลักธรรมเหล่านี้ช่วยสนับสนุนในการในการเจริญสติปัฏฐาน แต่สติเป็นหลักสำคัญหากปราศจากสติแล้ว ไม่อาจเจริญธรรมอย่างอื่นได้ ต้องมีสติเป็นแกนนำพิจารณาเห็นกายในกาย พิจารณาเห็นเวทนาในเวทนา พิจารณาเห็นจิตในจิต และเห็นธรรมในธรรมทั้งหลาย มีความเพียร มีสติสัมปชัญญะ มีสติ กำจัดอวิชชา และโมหะในโลภะ จะเกิดปัญญาไปประหานกิเลสได้อย่างเด็ดขาด ทำให้กิเลส และความทุกข์หมดสิ้นไปในที่สุด

จะเห็นว่าก่อนที่พระพุทธเจ้าจะดับขันธปรินิพพาน พระอานนที่ได้ทูลถามถึงองค์แทนพระศาสดาหลังจากที่พระองค์ปรินิพพานไปแล้ว พระองค์ได้ตรัสแก่พระอานนทว่า พระธรรมวินัยที่พระองค์ได้ทรงแสดงไว้แล้ว จะเป็นศาสดาแทน หลังจากที่พระพุทธเจ้าปรินิพพานได้ 3 เดือน พระอริยสาวก 500 องค์ ซึ่งมีพระมหากัสสปะเถระ ได้ประชุมกันทำสังคายนาคือ รวบรวมพระพุทธพจน์จัดให้เป็นหมวดหมู่ เรียกว่า พระไตรปิฎก ซึ่งเป็นคัมภีร์สำคัญทางพระพุทธศาสนา เมื่อศึกษาเข้าใจอย่างแท้จริงแล้ว จะได้นำมาปฏิบัติธรรมได้ถูกต้อง พระไตรปิฎกประกอบด้วย พระวินัยปิฎก พระ

สุดต้นตอปัญหา และพระอธิธรรมปิฎก พระสูตรร์ คือ พระสุดต้นตอปัญหาทั้งหมด พระพุทธเจ้าทรงแสดงไว้ พระสูตรที่ว่าด้วยอุปายในการกำจัดอภิชฌาและโทมนัสทั้งปวงในโลก การเจริญสติหรือการเจริญสติ ปฏิฐาน 4 จึงมีความสำคัญมากเพราะเป็นหลักการปฏิบัติธรรมวิปัสสนากาวนาที่พระพุทธเจ้าทรง แสดงโดยสังเขปเพราะแสดงแก่ภิกษุที่เป็นอุคฆฏิตัญญบุคคล ภิกษุนั้นทำลายอวิชชาแล้วบรรลु อรหัตผล ในเวลาจบพระคาถา เป็นไฉนบุคคล (อง.สตตก.อ. (ไทย) 3/71/294) พระสาวกทั้งหลาย เมื่อได้สดับรับฟังแล้วย่อมข้ามพ้นซึ่งโอฆะดังนี้ เพราะภิกษุเหล่านั้นเป็นอุคฆฏิตัญญบุคคลที่มีปัญญา แก่กล้าเมื่อได้ฟังธรรมโดยย่อก็สำเร็จเป็นพระอริยบุคคลโดยไม่ต้องบรรยายขยายความ ก็แจ่มแจ้งใน พระธรรมเทศนาสำเร็จเป็นพระอริยบุคคลตามพุทธประสงค์

ด้วยเหตุนี้ สติปฏิฐาน มีความสำคัญมาก เพราะเป็นหลักในการเจริญในเหตุที่ทรงแสดง 4 ประการ พระองค์ทรงเล็งเห็นอภัยภัยของเหล่าหมู่เวไนยสัตว์แล้วทรงแสดงจัดอยู่ในประเภทที่พระ พุทธองค์ทรงแสดงตามอภัยภัยของพระองค์เอง เป็นการพัฒนาสติปัญญาให้สมบูรณ์ตามหลัก สติปฏิฐาน 4 สามารถบรรเทา คลายความทุกข์ใจทุกข์กาย ผู้ที่นำมาปฏิบัติอย่างถูกต้องจริงจังจะสามารถ ทำให้เกิดปัญญาเข้าใจเห็นสิ่งทั้งหลาย ไม่หลงใหลไปตามอำนาจกิเลสอันเป็นเหตุให้ทำอกุศล และ สามารถพัฒนาสติปัญญาดำเนินชีวิตได้อย่างถูกต้องมีประสิทธิภาพ ทั้งยังสามารถนำไปสู่การขจัดกิเลส อนุสัยสิ้นอาสวะ บรรลุมรรค ผล นิพพาน ได้ในที่สุด

เอกสารอ้างอิง

- เขมรังสี ภิกขุ. (2558). **วิปัสสนากรรมฐานในชีวิตประจำวัน**. พระนครศรีอยุธยา: แคนนากราฟฟิค.
- ภัทรนธิ วิสุทธิศักดิ์. (2552). **รูปแบบผสมผสานการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานตามหลักสติปฏิฐาน**. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระครูสุนทรภาณุจนาคม (แก้วเกิด สุพพฺพโจ). (2559). **ศึกษาแนวทางการปฏิบัติวิปัสสนากาวนาใน สติสัมปชัญญสูตร**. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาวิปัสสนากาวนา. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). (2553). **รู้หลักก่อนแล้วศึกษาและสอนให้ได้ผล**. กรุงเทพฯ: พิมพ์สวย.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). (2557). **พุทธธรรม ฉบับปรับขยาย**. พิมพ์ครั้งที่ 39. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). (2553), **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์**. พิมพ์ครั้งที่ 15. กรุงเทพฯ: บริษัท สหธรรมมิก จำกัด.

- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต). (2557). **พุทธธรรม ฉบับปรับขยาย**. พิมพ์ครั้งที่ 39. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต). (2546). **โพธิปักขิยธรรม 37 ประการ**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระธรรมธีรราชมหามุนี (โชดก ญาณสีหิ ป.ธ.9). (2532). **วิปัสสนากรรมฐาน**. กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้งกรุ๊ป จำกัด.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- มหามกุฏราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกและอรรถกถาภาษาบาลี**. กรุงเทพฯ: มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2525.
- มหามกุฏราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกและอรรถกถาภาษาไทย**. กรุงเทพฯ: มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2525.
- มหาสติปัฏฐานสูตร ทางสู่พระนิพพาน**. แปลโดย พระคันธสาราภิวังศ์. กรุงเทพฯ: ไทยรายวันการพิมพ์.
- สมเด็จพระพุทธาจารย์ (อาจ อาสภมหาเถร). (2548). **วิสุทธิมรรค**. กรุงเทพฯ: ธนาเพรส VEN.
- พระโสภณมหาเถระ. (2548). **วิปัสสนานัย เล่ม 1**. พระพรหมโมลี (สมศักดิ์ อุปสโม), ตรวจชำระ, พระคันธสาราภิวังศ์ แปล และเรียบเรียง.
- สมเด็จพระพุทธชินวงศ์ (สมศักดิ์ อุปสมมหาเถระ). (2554). **อริยวังสปฏิบัติ ปฎิพาอันเป็นวงศ์แห่งพระอริยเจ้า**. กรุงเทพฯ: ประยูรสาส์นไทย การพิมพ์, .

๐๑๕๕๑๕

มจร สุพรรณบุรี *ปริทรรศน์*

Journal of MCU Suphanburi Review

สำนักงานวารสาร มจร สุพรรณบุรีปริทรรศน์

วิทยาลัยสงฆ์สุพรรณบุรีศรีสุวรรณภูมิ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

249 ถนน ประชาธิปไตย ตำบล ไร่ใหญ่ อำเภอเมืองสุพรรณบุรี สุพรรณบุรี 72000

โทร: 092 590 9595 E-mail: brother.nop@gmail.com

<https://so08.tci-thaijo.org/index.php/mcusr>